

М. Д. ДЕНИСОВСЬКИЙ
І. А. ФЕДЧАК

**СУТНІСТЬ ТА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ
НЕДОТОРКАНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ І МАЛОЛІТНІХ**

Львів – 2018

УДК 343.541:343.85:347.157(075.8)

ДЗЗ

Рецензенти:

1. Начальник УКР ГУНП у Львівській області полковник поліції Богданов Сергій Валерійович.
2. Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Захаров Василь Павлович.

Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол № 4 від 06 червня 2017 р.)

Денисовський М. Д.

ДЗЗ **Сутність та профілактика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності неповнолітніх і малолітніх** : посібник / М. Д. Денисовський, І. А. Федчак. – Львів, Тернопіль : ЛьвДУВС, 2018. – 132 с.

Аналізуючи причини та умови вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності неповнолітніх розглядаються одним із основних напрямків профілактики цих суспільно суспільно-небезпечних діянь, подано методичні рекомендації щодо тактики дій працівників національної поліції України під час виявлення та затримання осіб які скоюють злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності неповнолітніх і малолітніх.

Посібник зорієнтований на наукових співробітників працівників правоохоронних органів, слухачів, курсантів навчальних закладів системи УМВС України.

УДК 343.541:343.85:347.157(075.8)

©М. Д. Денисовський, І. А. Федчак, 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕНДЕНЦІЇ, СУТНІСТЬ І ХАРАКТЕРИСТИКА СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ І МАЛОЛІТНІХ	6
1.1 Тенденції, поняття та сутність сексуального (статевого) посягання щодо неповнолітніх і малолітніх	6
1.2 Оперативно-розшукова характеристика педофілії та інцесту як проявів сексуального насильства над дітьми	30
РОЗДІЛ 2 ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ І МАЛОЛІТНІХ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	72
2.1 Загальна профілактика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх оперативними підрозділами карного розшуку кримінальної поліції Національної поліції України	72
2.2 Оперативно-розшукова профілактика дій сексуального характеру щодо неповнолітніх і малолітніх	93
ВИСНОВКИ	115
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	122

ВСТУП

Стаття 3 Конституції України проголошує захист прав і свобод людини пріоритетним завданням держави. Особливо це стосується неповнолітніх громадян України [1]. У міжнародному праві загального визнання набуло положення про те, що дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони й піклування, належного правового захисту як до, так і після народження. Необхідність особливого захисту дітей уперше було проголошено у Женевській декларації прав дитини 1924 р., згодом підтверджено в Загальній декларації прав людини 1948 р., а також у Декларації прав дитини 1959 р. і закріплено у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та у Конвенції про права дитини 1989 р. В Україні Конвенцію ООН про права дитини було ратифіковано постановою Верховної Ради № 789–XII від 27 лютого 1991 р., а згодом усі вище згадані конвенції.

Стаття 10 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. проголошує, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканість і захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватись на принципах взаємоповаги, справедливості, уникаючи приниження честі й гідності [2].

Держава здійснює захист дитини від усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, зокрема з боку батьків або осіб, які їх замінюють. Але цей захист ще недостатній, з огляду на існування статевого посягання на неповнолітніх із боку дорослих.

Статеві злочини щодо неповнолітніх і малолітніх становлять підвищену суспільну небезпеку. Це обумовлюється найперше об'єктом цих злочинів – статевою свободою та статевою недоторканістю неповнолітніх і малолітніх, а в разі застосування насильства – і здоров'ям цієї найбільш незахищеної частини

---

¹ Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

² Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

населення. Внаслідок учинення цих злочинів нерідко порушується подальший нормальний і психічний розвиток потерпілих, у них можуть сформуватись неправильні, з моральної точки зору, уявлення про статеві стосунки, а згодом – і деформації їх особистості. Актуальність окресленої проблеми полягає в тому, що тривалий час тема статевих злочинів проти неповнолітніх була закритою, лише недавно їй розпочали приділяти увагу. Такий вид злочинів загрожує особистості, що розвивається, державі і нації в цілому. Ці злочини впливають на рівень кримінальної ситуації в країні, на зростання кількості виявів девіантної поведінки серед підлітків, фізичний і психологічний стани неповнолітніх.

Слід зазначити, що неповнолітні є найбільш уразливою частиною населення, яка внаслідок розумової, психологічної, психічної незрілості потребує посиленого захисту. Актуальність такої позиції закріплена у частині міжнародних документів, зокрема в Конвенції про права дитини 1989 р., Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства 2007 р.

Варто зазначити, що злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх властива чимала латентність, тому зареєстровані злочини окресленої категорії та кількість викритих у їх вчиненні осіб не відображають дійсної картини поширення таких злочинів, фактично їх набагато більше. Дані офіційної статистики не відображають реальну кількість посягань на статево свободу та статево недоторканість дитини, зокрема, через закритість стосунків у сім'ях, взаємозалежність жертв й агресорів, відсутність соціального контролю за вразливими групами неповнолітніх.

Це свідчить про істотне підвищення рівня суспільної небезпеки статевих злочинів щодо неповнолітніх у ситуації, коли нормативно-правова база потребує гармонізації з європейськими стандартами, а діяльність правоохоронних органів вимагає удосконалення. На підставі цього необхідно досліджувати характеристики злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості щодо неповнолітніх та малолітніх, причини та умови їх виникнення, а також розробити комплекс заходів із протидії їх скоєнню.

РОЗДІЛ 1

ТЕНДЕНЦІЇ, СУТНІСТЬ І ХАРАКТЕРИСТИКА СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ І МАЛОЛІТНІХ

1.1. Тенденції, поняття та сутність сексуального (статевого) посягання щодо неповнолітніх і малолітніх

Проблема сексуального насильства щодо дітей набула розголосу в 70-х роках минулого століття, однак тривалий час знову залишалася в тіні. Гострої актуальності вона набула в 60-х роках нашого століття. 10–15 років тому світова спільнота дізналася про грандіозні розміри сексуального зловживання, скоєного щодо дітей, яких вони можуть зазнавати як з боку незнайомих, так і з боку батьків та інших членів сім'ї.

Сексуальні зловживання щодо дітей набули величезних масштабів у різних країнах світу, це проблема не лише України, а всієї міжнародної спільноти. Але в Україні, враховуючи економічну нестабільність, зниження рівня моралі, загострення суперечностей у різних сферах соціального життя, це питання набуває особливої гостроти і потребує застосування термінових заходів із протидії цим злочинам. Тому наукове розроблення питань організації протидії поширенню вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх винятково важливе.

Нещодавно викрито велику міжнародну порномережу, в якій із 23 задіяних 21 дитина була з України. На замовлення клієнтів 9–16-річні дівчатка з Харкова знімалися в порностатевих актах і розпусних позах. Заарештовано 92 педофіли з 8 країн світу.

Організатор порномережі – 42-річний громадянин Італії Сержіо Марцола, який продавав паролі доступу до відео через Інтернет за допомогою 30 сайтів, причому клієнтам із країн, де швидкість завантаження файлів була недостатньою, він вислав DVD поштою в обмін на грошові перекази. Вартість

диска – від 200 до 400 євро. Деякі клієнти платили також за присутність на зйомці дитячого порно. Під час обшуку у нього знайшли 140 000 \$, заховані в звукових колонках, шафу, наповнену еротичним дитячим одягом, сотні DVD з дитячим порно і архів із 30 000 електронних листів, після аналізу яких і розпочалися арешти. Клієнти С. Марцоли проживали в 19 країнах світу: Великобританії, Франції, Іспанії, Швеції, Бельгії тощо. Заарештовано 92 педофіли з 8 країн [3].

Сексуальні домагання і насильство над дітьми поширені значно більше, ніж можна подумати. Щорічно в світі фіксують 80 000 випадків сексуального насильства над дітьми, але кількість незареєстрованих епізодів суттєво більша, тому що діти бояться розповісти про те, що трапилося. Сексуальне насильство над дітьми є глибоко латентним (тобто прихованим), але не рідкісним явищем. Результат злочину – десятки, сотні загиблих дітей, покалічені душі та життя. За даними американських дослідників, від 7 до 36% жінок і від 3 до 29% чоловіків у дитинстві зазнавали цього виду жорстокої поведінки [4].

Надзвичайно малі обсяги сексуального насильства щодо неповнолітніх, що відображаються в офіційній статистиці, не відповідають дійсності через так звану природну латентність, яка визначається поведінкою потерпілих, але не упущеннями в реєстрації [5, с. 21].

За даними National Center for Victims of Crime (Національний центр допомоги жертвам насильства), майже 33% жінок (тобто кожна третя) до досягнення повноліття як мінімум раз зазнавали сексуального насильства. Аналогічна статистика серед чоловіків шокує не менше – жертвами сексуального насильства є більше 16% (тобто приблизно кожен 6-й). Найчастіше згвалтувань зазнають

---

³ Україна стала мировим центром дитячого порно. URL: <http://for-ua.com/ukraine/2007/11/07/095744.html>

⁴ Говорун Т. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: навч. посібник / О. Кікенежді. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. 384 с.

⁵ Миловянова М. М. Методика расследования сексуальных преступлений, совершаемых в отношении малолетних детей: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». М., 2003.

підлітки, проте у чверті випадків жертвами стають діти молодші семи років. За статистикою, одна з чотирьох дівчат і один із шести хлопчиків можуть зазнати сексуального насильства, перш ніж їм виповниться 18 років [6].

Останнім часом українські дослідники також зробили спроби виявити масштаби сексуального насильства над дітьми. За результатами опитування, проведеного Київським центром планування сім'ї та сексології в різних регіонах України, кожна 5-та опитана дівчина та кожний 7-й юнак визнали себе об'єктами небажаних дотиків сексуального характеру, а кожна 3-тя дівчинка шкільного віку пережила досвід сексуальних домагань [7].

Так, кожний восьмий виявлений злочин вчинено в сім'ї (13,2%), кожний сьомий (15,4%) – з особливою жорстокістю, кожний шостий (16,9%) – зі знущанням над потерпілим, кожний десятий (10,3%) – із заподіянням катувань. Майже 27% опитаних дітей підтвердили, що до них зверталися незнайомці через мережу Інтернет із пропозиціями сексуального характеру (за статистикою, 78% дітей віком 6–17 років користуються Інтернетом, а в мережі існує до 200 тис. веб-сайтів, що пропонують контент із дитячою порнографією).

Варто зазначити, що малолітні жертви сексуальних посягань підсвідомо прагнуть відтворити свій життєвий досвід у дорослому житті. Віддаленими наслідками для потерпілих у майбутньому стає їх схильність до алкоголізму, наркоманії, асоціальної поведінки, жорстокості (за даними статистики, діти-жертви у 10 разів частіше здійснюють спроби суїциду; у 85% дорослих пацієнтів психіатричних клінік виявляється історія сексуального насильства в дитинстві) [8, с. 5].

У більшості досліджень установлено, що дівчатка і жінки в 1,5–3 рази частіше зазнають сексуального насильства, ніж хлопчики і чоловіки. С. R. Nauman, С. Lanza (1971 р.) наводять дані про школярок-жертв

---

⁶ National Center for Victims of Crime. URL: <https://victimsofcrime.org/>

⁷ Проблеми насильства над дітьми. URL: <http://familytimes.com.ua>

⁸ Джужа А. О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам проти статевої недоторканості дитини: монографія. К., 2013. 193 с.

зґвалтування, згідно з якими 12% були зґвалтовані до 12-ти річного віку, 25% – між 13–17 роками. Однак дуже складно оцінити ці цифри як достовірні через нечіткості понять, що позначають сексуальне насильство, та термінологічну плутанину, яка виникає через це. Можливо, відмінності статистичних показників у країнах Європи більшою мірою обумовлені саме термінологічною плутаниною, ніж реальним становищем. На користь такої думки свідчить висока інтеграція країн Європи та загальні моральні та культурні цінності.

Від 85% до 90% злочинців, які вчиняють сексуальні насильства над дітьми, становлять чоловіки [⁹]. У разі, коли жінки вчиняють сексуальні насильства над дітьми, вони найчастіше виступають співучасницями чоловіків [¹⁰, ¹¹]. Подібні дані визначено й українськими вченими, які досліджують питання сексуального насильства щодо неповнолітніх. Так, С. С. Костенко за результатами вивчення кримінальних справ отримано такі дані: в більшості це чоловіки (97,5%). За віком неповнолітні злочинці становлять 18,5%, особи у віці 18–25 років – 36,2%, 25–30 років – 11%, 30–40 років – 32,8%. Більшість злочинців (87%) мають середню або незакінчену середню освіту. На момент вчинення злочину 45,4% осіб не працювали і не навчались. Серед працюючих статевих злочинців 42% становили робітники, працівники сільського господарства – 1%, інтелігенції – 1%, підприємці – 2,4%. Характерним є також те, що 43% осіб, які працювали, були зайняті низькокваліфікованою працею. 8,3% негативно характеризувались за місцем роботи, 8,3% – за місцем проживання.

З вивчених кримінальних справ більшість злочинців (70%) не перебували у шлюбі, 23,7% – були одружені, 6,3% – розлучені. 30% засуджених мали дітей, але це не стримувало їх від вчинення сексуальних злочинів проти чужих дітей. У характеристиці кримінально-правових ознак злочинців зауважено, що безпосередніми

---

⁹ Werner Stangls Arbeitsblätter. URL: <http://arbeitsblaetter.stangl-taller.at/MISSBRAUCH/MissbrauchFormen.shtml#Taeter>

¹⁰ Michelle Elliott: Frauen als Täterinnen. Sexueller Mißbrauch an Mädchen und Jungen. Verlag Mebes & Noack, Köln. 1995. ISBN 3-927796-41-7

¹¹ Сексуальные преступления против несовершеннолетних. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/cite_note-STATALL-2

виконавцями злочинів було 91,3% осіб, 6,7% були організаторами, 1,5% – підмовниками, 0,5% – виконували роль пособників. Достатньо висока серед злочинців питома вага раніше засуджених – 30,5%.

Значна частина злочинців у момент вчинення злочинів перебувала в нетверезому стані (66,3%). Із зазначених осіб 15% зловживали спиртними напоями, 2,4% – були хронічними алкоголіками, 7,7% – вживали наркотичні засоби [12, с. 9].

Дослідженнями, проведеними в Сінгапурі, не виявлено жодних статистично значущих відмінностей між національністю, освітнім рівнем, подружнім статусом осіб, які вчинили розпусні дії [13].

В. Г. Стасенко зазначає, що дівчатка частіше є жертвами сексуального насильства. Насильство відбувається над дітьми будь-якого віку, але найбільш уразливий для сімейного сексуального насильства вік 6–9 років [14]. Ймовірно, це пов'язано з тим, що хлопчики рідше повідомляють про випадки насильства над собою, ніж дівчатка. Треба врахувати, що це явище досліджено значно меншою мірою.

Г. Келлі стверджує, що у нашому суспільстві, можливо, вважають, що хлопчики потребують захисту меншою мірою від сексуального насильства, ніж дівчата [15].

Слід додати, що сліпа трансформація даних, отриманих у своєрідних культуральних умовах, до прикладу в США, на інші культури була б помилковою. У будь-якій іншій культурі необхідне проведення власних досліджень щодо сексуальних взаємодій дітей з дорослими з урахуванням специфіки етно-культуральних впливів [16].

---

¹² Костенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2004.

¹³ Chan A. O. A review of outrage of modesty offenders remanded in a state mental hospital / L. E. Lim, S. H. Ong. *Med. Sci. Law*. 1997. Oct. Vol. 37. № 4. P. 349–352.

¹⁴ Стасенко В. Г. Професія психолог у сучасному світі. URL: <http://medbib.in.ua/mifyi-seksualnom-nasilii.html>

¹⁵ Келлі Г. Основы современной сексологии / пер. с англ. СПб.: Питер, 2000. 896 с.

¹⁶ Дерягин Г. Б. Педофилия. *Сексология и сексопатология*. 2006. № 2. С. 37–46. URL: <http://web.archive.org/web/20090214041241/http://sudmed-nsmu.narod.ru/articles/pedo2.html>

Перше комплексне дослідження оцінки масштабів сексуального насильства над дітьми, дитячої проституції, порнографії та продажу дітей в Україні на замовлення ЮНІСЕФ у 2009 році здійснив Центр соціальних експертиз Інституту соціології. Незважаючи на чимало суперечливих моментів, дослідження дає змогу сформулювати уявлення про існування цієї проблеми. Опитування дітей 14–18 років виявило, що 11% із них показували своє оголене тіло; понад 10% дозволяли доторкнутися до його оголених частин; 7,8% займалися сексом за гроші, речі чи якісь послуги; 3,2% дітей погодилися сфотографуватися або знятися у фільмі в оголеному вигляді. За оцінками експертів, сьогодні до різних дій сексуального характеру залучають навіть дітей 7–9 років, підлітки від 12–13 років і старші частіше стають жертвами таких злочинів [17].

У цьому дослідженні соціологи розділили суб'єктів пропозицій сексуального характеру на чотири групи:

- до першої ввійшли родичі, сусіди і знайомі (вітчим, дядько, зведений брат, сусід, старша сестра, мамині друзі тощо);
- до другої – незнайомі чоловіки і жінки;
- до третьої – друзі і знайомі старшокласники;
- до четвертої – роботодавці, працівники ринку, «серйозні люди».

У всіх регіонах України поширене сексуальне насильство. В західних областях України, де високий рівень релігійності, сексуальне насильство над дітьми відбувається значно рідше.

Проблему сексуального насильства над дітьми в нашій країні, особливо останнім часом, активно висвітлюють засоби масової інформації. Збільшення повідомлень про це може обумовлюватися не лише зростанням кількості сексуальних злочинів проти дітей, а й змінами в ставленні суспільства до цих

---

¹⁷ Звіт про соціологічне дослідження «Проведення комплексної оцінки масштабів продажу дітей, дитячої проституції та порнографії в Україні. Етап 2: Результати опитування дітей з груп підвищеного ризику постраждати від торгівлі дітьми, дитячої проституції та порнографії». К., 2009.

злочинів, зокрема подолання жертвами сексуального насильства почуття сорому та страху розповісти про це батькам або іншим людям [¹⁸, с. 60].

Джерелом відомостей про розповсюдження статевих злочинів стосовно неповнолітніх є результати аналізу Верховного Суду України. У 1996 році від усіх злочинів, які були розкриті й винні засуджені, потерпіло 7000 неповнолітніх і малолітніх. При цьому найбільша кількість із них потерпіла від статевих злочинів [¹⁹, с. 20]. Верховним Судом України було вивчено за спеціальною програмою 120 справ про статеві злочини, в яких потерпілою була 141 неповнолітня особа. Достатньо небезпечним показником є те, що малолітні потерпілі становили значну питому вагу, їх виявилось 32,3%. З них були діти у віці до 3 років, із 3 років до 10 років і з 10 до 13 років [²⁰, с. 26].

Під час доведення сексуального насильства, яке іноді триває не один рік, виникає питання, чому мати й батько, родичі, вихователі, вчителі не реагували на зміну поведінки дитини, її емоційного стану, інші ознаки, які після розкриття здалися такими очевидними.

Здебільшого діти дошкільного або молодшого шкільного віку розповідають чи невербально «сигналізують» про те, що стосовно них було вчинено або вчиняється сексуальне насильство. Маленька дитина, яка переживає сексуалізовані доторки, або гірко плаче, особливо, коли поряд із нею кривдник, або навпаки – апатична і мовчить. У дітей дошкільного віку це проявляється виразніше. Наприклад, на прохання сказати, де працюють батьки, на слові

---

¹⁸ Волинець Л. С. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / Л. П. Гурковська, І. В. Савчук. К.: ТОВ «К.І.С.», 2011. 132 с.

¹⁹ Маляренко В. Т. Про статеві злочини та інші сексуальні зловживання щодо малолітніх і неповнолітніх / Я. В. Мачужак. *Коментар судової практики в кримінальних та адміністративних справах Постанови Пленуму Верховного Суду України (1995–1997)*. К.: Юрінком Інтер, 1998.

²⁰ Маляренко В. Т. Про статеві злочини та інші сексуальні зловживання щодо малолітніх і неповнолітніх / Я. В. Мачужак. *Коментар судової практики в кримінальних та адміністративних справах Постанови Пленуму Верховного Суду України (1995–1997)*. К.: Юрінком Інтер, 1998.

«тато» дитина починає сміятися або не відповідає, відвертається, соромливо затуляє ручкою очі, іноді плаче. Часом дитина не хоче нічого говорити про тата, каже, що їй соромно, але погоджується написати чи намалювати. Якщо ж дитині подобається те, що з нею відбувається, вона починає перебільшено нахвалювати свого кривдника. Тут треба уточнювати, чому тато подобається більше за маму. Поступово дитина проговорюється, чому.

Також сигналом про педофільні зловживання щодо дитини можуть бути невідповідні для її віку ігри, сюжети малюнків, взаємодія з однолітками, коли вона проявляє широку для її віку сексуальну обізнаність або мимовільно відтворює сексуальні дії дорослого.

Чим старша потерпіла дитина, тим конкретніше можуть проявлятися психологічні симптоми сексуального насильства над нею: невмотивований страх перед дорослими чоловіками, недобррозичливість у спілкуванні з ними, «прилипання» до матері, нічні страхи, проблеми із засинанням, зниження успішності, підвищена тривожність тощо. Проте на такі зміни в поведінці дитини дорослі не завжди звертають увагу. Нормальним дорослим важко повірити в те, що в їхній сім'ї може відбуватися таке, але дитяча психіка не здатна вигадати про себе саме це.

Аналіз таких сімейних історій засвідчує, що нерідко батьки ще в дитячому віці у власних сім'ях страждали від психологічної депривації або психологічного насильства. Наслідком таких стосунків стала емоційна «сліпота» і «глухота» до насильства над власними дітьми. У деяких випадках матері зізнаються, що самі пережили сексуальне насильство.

Спочатку діти не розуміють, що те, що роблять із ними дорослі, недобре, проте, що більше підрастає об'єкт насильства, то глибинніший його внутрішній конфлікт. З одного боку, воля авторитетного дорослого, який нав'язує дитині сексуальні дії, що нібито є школою підготовки до дорослого життя, з іншого – інтуїтивне розуміння, що так робити не можна, це неправильно. Дитину хвилює, що ганебну таємницю буде викрито, усі дізнаються про це, будуть насміхатися і говорити, що вона сама у всьому

винна. Мама й тато розлучаються, і тата посадять до в'язниці. У результаті підлітки-жертви інцесту, як правило, мовчать і продовжують терпіти наругу над собою. У школі такі дівчатка й хлопчики почуваються ізольованими через свою мовчазність, похмурість, заляканість. У жертви інцесту – формується викривлений образ власного «Я», з яким вона зростає. Удома діти починають обманювати батьків, придумувати причини, щоб виправдатися перед рідними за пізнє повернення зі школи, поганий настрій або раптове зникнення з дому. Своєю чергою, дорослі можуть завдавати дітям додаткових психічних травм, улаштовуючи справжнісінькі допити, докопуючись до деталей стосунків, виявляючи свою тривожність.

У багатьох випадках сексуальне насильство в дітей не містить фізичних ознак, а якщо вони і є, то не завжди специфічні лише для сексуального насильства. Факт вчинення сексуального насильства над дитиною часто виявляють тоді, коли помічають незрозумілі фізичні ушкодження статевих органів, енурез або енкопрез, інфекції, які передаються статевим шляхом. Крім названих, на сексуальне насильство можуть указувати такі травми і розлади: пошкодження вагінальної, анальної ділянок у вигляді синців, травм, припухлості, розривів, пігментації, кровотечі, крововиливи або порушення цілісності дівочої пліви, вагітність, нервово-психічні розлади, соматичні хвороби (болі внизу живота без наявної патології, дерматити тощо).

Коли про сексуальне насильство стає відомо, то часто один із батьків або обоє активно обґрунтовують, що їхня дитина вигадала все це, стверджують, що це дитячі фантазії.

Спостереження за розвитком стосунків між батьками, зокрема матір'ю, та дитиною після виявленого випадку інцесту свідчить, що в більшості мати вірить дитині, підтримує її й захищає, зокрема від повторного насильства щодо неї. Хоча буває, що дитину-жертву мати не підтримує і не довіряє їй. Дитина глибоко переживає зраду рідної для неї людини. Тоді захищати дитину починають родичі – дід, баба, тітка або батько, який був розлучений і проживав окремо. Найчастіше мати не захищає дитину тоді, коли бажає зберегти сім'ю

(навіть ціною долі власної дитини), боїться помсти кривдника, не любить дитину. Іноді мати відчуває ревності доньки, постраждалої від сексуального насильства з боку вітчима чи сексуального партнера матері, але, як правило, такою є лише її перша реакція на розкритий злочин.

Трапляються випадки, коли батьки, дізнавшись про зґвалтування або розбещення дитини, іноді навіть вчиняють самосуд. Вони не довіряють установам, які повинні надавати допомогу дитині-жертві, а з послуг найчастіше вибирають консультації психолога. Діти, що постраждали, зазвичай нікуди не йдуть і ні до кого «з цим» не звертаються. Насамперед тому, що не знають, куди йти й хто їх може захистити, а також бояться батьківської реакції, а іноді не хочуть зашкодити своєму агресору, якого нерідко... люблять, і якщо він найближчий і рідний, то дитина ніколи його не «видасть».

Терміни «насильство» і «секс» тісно взаємопов'язані. Це можна пояснити хоча б відомим стереотипом: чоловік у разі статевого акту повинен певною мірою подолати опір жінки. Тому, навіть у науці, агресію розглядають як невіддільну частину чоловічої сексуальності [21, с. 39].

О. М. Джужа під сексуальним насильством пропонує розуміти протиправний вплив однієї особи на іншу, який порушує волевиявлення особи з метою задоволення статевого потягу або завдання сексуальної травми [22].

Доволі цікавою є теорія соціальної обумовленості, представником якої є N. Groth. Він розглядає сексуальне насильство як результат психічних порушень, спричинених сексуальними травмами в дитинстві. Він дослідив понад 500 сексуальних злочинців і виявив, що приблизно 1/3 з цих осіб зазнали різних сексуальних травм у дитинстві [23, с. 98].

Насильство, на думку В. Даля, – це свавільна та протизаконна дія, що заважає і ображає [24, с. 496]. Р. Шарапов визначає насильство як дію однієї

---

²¹ Михайлова О. Ю. Криминальная сексуальная агрессия: теоретико-методологический подход. Р-на-Д: Изд-во Ростов. ун-та, 2000. 325 с.

²² Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством: монографія. К.: Атіка, 2009. 240 с.

²³ Groth N. Sexual life in Ancient China. Leiden, 1977. 110 p.

²⁴ Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. М.: Рус. яз., 1979. Т. 2. 779 с.

особи стосовно іншої проти її волі [²⁵, с. 120]. А. Іващенко та А. Марченко вважають, що насильство – це активна соціальна діяльність, безпосередньо спрямована проти вільного волевиявлення [²⁶, с. 4]. Відомий правник А. Піонтковський зазначав, що насильницький вплив на особу полягає в певному примусі до дій, які суперечать бажанням особи [²⁷, с. 88].

Чітке визначення окресленого поняття пропонує Л. Гаухман, який вважає, що насильство це суспільно-небезпечний, протиправний вплив на організм людини, здійснений проти її волі [²⁸, с. 3].

Щодо визначення поняття, то одна з перших дефініцій сексуального посягання щодо дітей розглядає його як «залучення залежних, нерозвинених дітей і підлітків у сексуальну активність, сутності якої вони повністю нездатні зрозуміти і на яке вони нездатні дати згоду».

Характерною ознакою визначення цього поняття є залучення до статевої активності осіб, які не здатні зрозуміти її суть та, як наслідок, нездатність надати згоду.

У загальному під сексуальним насильством слід розуміти протиправний вплив однієї особи на іншу, який порушує волевиявлення особи з метою задоволення статевого потягу або завдання сексуальної травми.

Сексуальне насильство щодо неповнолітнього чи малолітнього – це втягнення дитини з її згоди або без такої дорослою людиною або іншою дитиною у прямі або непрямі дії сексуального характеру для задоволення сексуальних потреб або отримання вигоди.

Сексуальне насильство охоплює статеві зносини (вагінальний, оральний і анальний контакти), взаємну мастурбацію, інші маніпуляції зі статевими

---

²⁵ Шарапов Р. Д. Физическое насилие в уголовном праве. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 190 с.

²⁶ Иващенко А. Е. Методология правового исследования насилия / А. И. Марченко. *Социально-правовые проблемы борьбы с насилием*. Омск, 1996.

²⁷ Пионтковский А. А. Преступления против личности. М., 1938. 300 с.

²⁸ Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. М.: Юрид. лит., 1969. 177 с.

органами, залучення дитини до комерційного сексу та порнобізнесу тощо [²⁹, с. 27–29].

Це визначення поняття окреслює, що сексуальне насильство відбувається незалежно від волі дитини (згода або її відсутність) шляхом прямих або непрямих дій сексуального характеру.

У Сполучених Штатах Америки вчені визначають сексуальне насильство над дітьми або замах на розбещення малолітнього однією з форм жорстокого поводження з дітьми, в яких дорослий або старший підліток використовує дитину для сексуальної стимуляції [³⁰, 32].

Сексуальне насильство над дітьми (child sexual abuse – CSA) американські дослідники визначають як будь-який сексуальний досвід між дитиною до 16 років (за окремими джерелами – до 18 років) і людиною, яка старша за неї принаймні на п'ять років [³¹]. Подібні дії можуть супроводжуватися фізичним насильством, а можуть здійснюватися і без застосування сили, за згодою дитини. Тому терміни «сексуальні зловживання» і «сексуальне насильство» повинні використовуватися в таких ситуаціях як рівнозначні. Злочином є не тільки статевий акт, але й демонстрація порнографічних фільмів, статевих органів тощо.

Можна констатувати, що визначення поняття сексуального насильства охоплює як наявність фізичного насильства, так і добровільну згоду неповнолітнього чи малолітнього.

А. С. Капітунов у дисертації «Насильственные половые преступления против несовершеннолетних» робить висновок, що насильницькими діями сексуального характеру стосовно неповнолітніх є вчинення щодо неповнолітнього статевих зносин, актів мужолозтва, лесб'янства, інших дій сексуального характеру із застосуванням насильства чи загрози його

---

²⁹ Журавлева Т. М. Помощь детям – жертвам насилия / Т. Я. Сафонова, Е. И. Цимбал. М.: Генезис, 2006. 112 с.

³⁰ Child Sexual Abuse. Medline Plus. U.S. National Library of Medicine. – 2008-04-02.

³¹ Гирфанов Р. М. Российский и зарубежный опыт борьбы с насилием в отношении детей / М. Ю. Калинкина. *Вопросы ювенальной юстиции*. 2008. № 1.

застосування до потерпілого (потерпілої) або до інших осіб або з використанням безпорадного стану потерпілого (потерпілої) [³², с. 15].

А. М. Мартиросьян, досліджуючи насильницькі статеві злочини стосовно неповнолітніх, констатує, що насильство може бути фізичним (прямим) або психічним (загроза або відкладене насильство). Використання ж «безпорадного стану» потерпілого входить до насильницького способу тільки в тому випадку, коли жертва стала безпорадною внаслідок несанкціонованого введення винним в її організм одурманювальних речовин або алкоголю [³³].

Таким чином, це характеризує насильство щодо неповнолітнього або малолітнього як фізичне (пряме) або психічне (загроза або відкладене насильство). Безпорадний стан дитини є наслідком уведення в її організм одурманювальних речовин або алкоголю.

Л.І. Аркуша розглядає використання дітей у сфері розпутних дій як вид сексуальної експлуатації (надання сексуальних послуг за гроші або винагороду, або у суміжних сферах) [³⁴, с. 222].

Незважаючи на те, що ця тема активно розробляється впродовж останніх десятиліть, чіткого визначення поняття насильства немає. Нині насильством вважають реальну дію чи загрозу умисної фізичної, сексуальної, психологічної чи економічної дії, примусу з боку однієї особи щодо іншої з метою контролю, залякування, навіювання почуття страху. В процесі насильства одна людина нав'язує себе, свої цілі та норми іншій, намагаючись підкорити її.

---

³² Капитунов А. С. Насильственные половые преступления против несовершеннолетних: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Краснодар, 2006. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/218479.html>

³³ Мартиросьян А. М. Насильственные половые преступления в отношении несовершеннолетних (уголовно-правовой и криминологический аспекты): автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Р-н-Д, 2009. URL: <http://www.dissercat.com/content/nasilstvennye-polovye-prestupleniya-v-otnoshenii-nesovershennoletnikh-ugolovno-pravovoi-i-kr>

³⁴ Аркуша Л. І. Поняття та класифікація злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 3. С. 220–223.

Успішна реалізація механізму забезпечення прав людини, що закріплений у конституційних нормах, залежить не лише від удосконалення системи правоохоронних органів, а й від належного правового регулювання процесу судочинства в цілому. Насамперед означене завдання стосується забезпечення права на захист неповнолітніх. І це з тих причин, що у контексті євроінтеграційних процесів в Україні здійснюється внесення якісних змін до національного законодавства, з урахуванням міжнародних стандартів, з питань охорони прав неповнолітніх, формування нових гарантій їх захисту [³⁵, с. 29].

У правовій базі України визначення насильства, яке є складовою жорстокого поводження з дітьми, представлене Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 року. У статті 1 визначено такі види насильства: фізичне; сексуальне; психологічне та економічне.

Під сексуальним насильством у сім'ї Закон визначає протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру стосовно дитини, яка є членом цієї сім'ї. Поняття «сексуальне насильство» містить не лише зґвалтування, а й сексуальні домагання, непристойні пропозиції, а також будь-які образливі дії, що мають сексуальний характер [³⁶].

Сексуальне насильство як єдине поняття не закріплено в національному кримінальному законодавстві. Воно, як правило, виражається поняттям фізичного насильства (ст. 152 КК України) або психічного (погроза застосування фізичного насильства (ст. 152 КК України), шантаж (ст. 303 КК України) тощо. Тому така законодавча недооцінка цього поняття призводить, на думку

---

³⁵ Денисовський М. Д. Захист прав неповнолітніх в контексті здійснення кримінального провадження: українські реалії та міжнародний досвід. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, 8–9 квітня 2016 р.). Тернопіль: Економічна думка, 2016 395 с. С. 29–33.

³⁶ Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 70. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>

О. М. Джужі, до певних проблем у систематизації злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством [³⁷, с. 17].

З уваги на напрацювання вчених у сфері дослідження сутності та поняття сексуального насильства щодо дітей, на нашу думку, сексуальним (статевим) посяганням щодо неповнолітнього або малолітнього слід вважати залучення особи, яка володіє статевою свободою та статевою недоторканістю, незалежно від її волі (згода або примус через застосування фізичного насильства або загрози його застосування), зокрема шляхом уведення такої особи у безпорадний стан, до прямих або непрямих дій сексуального характеру.

В Україні особи, які не досягли 16 років, володіють статевою свободою та статевою недоторканістю, і лише по досягненню ними цього віку Кримінальний кодекс України не забороняє їм сексуальні відносини з дорослими.

Прямими сексуальними контактами є дотики в ділянці геніталій, грудей, чуттєвих місць поверхні шкіри, поцілунки, проникнення з допомогою пеніса, пальця, предмета в піхву, до рота або в анус, використання дитини для сексуальної стимуляції дорослих, орально-генітальна стимуляція, коїтус, звалтування.

Непрямими сексуальними контактами (без фізичного контакту) є демонстрація дитині оголених геніталій, грудей або сідниць, здійснення статевого акту в присутності дитини і спонукання її до здійснення подібних актів, підглядання за дитиною, коли вона здійснює інтимні процедури, а також сексуальна експлуатація, тобто втягнення дітей та підлітків у проституцію чи дії, пов'язані з виготовленням порнографічних відео чи фотоматеріалів, та демонстрація порнографічних і еротичних матеріалів дітям.

Навіть за відсутності загрози або явного насильства подібні контакти все одно визнаються примусовими, незаконними, оскільки вважається, що дитина ще недостатньо зріла, щоб надати усвідомлену відповідь на участь у сексуальному контакті [³⁸, с. 33].

---

³⁷ Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством: монографія. К.: Атіка, 2009. 240 с.

³⁸ Денисовський М. Д. Щодо поняття сексуального насильства стосовно неповнолітніх. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 19–20 серпня 2016 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2016. 136 с. С. 32–34.

Нерідко дитину чи підлітка спонукають до сексуального контакту всупереч їхній волі фізичною силою, психологічними засобами (погрозами, умовляннями, обманами, залякуваннями), або навмисним уведенням у стан алкогольного сп'яніння чи отруєнням (наприклад, наркотиками), щоби вони опинилися недієздатному стані.

Характерною ознакою сексуального насильства, як і будь-якого іншого виду жорстокого поводження з дітьми, є посягання на автономію, гідність дитини, примушування до небажаних для неї дій.

До прикладу, у США в кожному штаті існує свій законодавчий кодекс, що визначає, в якому віці сексуальний контакт між дорослою людиною і підлітком вважається сексуальним залицянням до дитини (зазвичай якщо підліток молодше 12 років); статевим зв'язком із особою, яка не досягла повноліття (як правило, з 12 до 16 або 17 років).

Сексуальні зловживання над дітьми є серйозною, майже повсюдною проблемою з клінічними, судово-медичними, соціальними, моральними та юридичними аспектами. Сексуальні зловживання щодо дітей характеризуються або відвертим насильством над дітьми, або спонукою дитини до вчинення дій сексуального характеру проти бажання дитини, або сексуальною експлуатацією дитини, зазвичай пов'язаною з отриманням вигоди для експлуататора (частіше матеріального характеру), що може відбуватися і за добровільної згоди дитини на таку експлуатацію. Проте всі зазначені форми сексуального зловживання над дітьми не тільки порушують законодавчо охоронювані морально-етичні норми суспільства, а й, в будь-якому випадку, травматичні для психіки дитини, здійснюють на неї віктимізуючий, а іноді і криміналізуєчий вплив [³⁹].

Діти не можуть дати згоду на сексуальну активність з дорослими. Дорослий, який бере участь у сексуальній діяльності з дитиною, здійснює

---

³⁹ Дерягин Г. Б. Педофилия. *Сексология и сексопатология*. 2006. № 2. С. 37–46. URL: <http://web.archive.org/web/20090214041241/http://sudmed-nsmu.narod.ru/articles/pedo2.html>

злочинний і аморальний вчинок, який ніколи не може вважатися нормальним або соціально прийнятним.

Таке насильство найчастіше відбувається не незнайомцями, а людьми, добре відомими дитині: батьками, вітчимами, родичами або іншими людьми, які не належать до кола сім'ї, наприклад другом, сусідом, вихователем, учителем. За статистикою, в 85–90% випадків злочинець добре відомий дитині, і тільки 10–15% зґвалтувань скоюють незнайомці. «Сексуальні маніяки в звичайному житті – дбайливі, люблячі і шанобливі люди», – зазначає Робін Сакс, автор книги «Розбещувач малолітніх», що спеціалізується на сексуальних злочинах щодо дітей. «Саме ці якості дозволяють їм здійснювати такі жахливі вчинки» [40].

Дослідження учених у галузі психології дають змогу ознайомитись із системою когнітивних викривлень особистості гвалтівників дітей, які не дають можливості таким особам адекватно оцінювати навколишню дійсність, оскільки на перший план виходить «суб'єктивна соціальна реальність» [41]. Класифікацію таких викривлень мислення пропонують К. А. Lonsway і L. F. Fitzgerald, які їх розділяють на три категорії:

- 1) виправдання осудної поведінки (моральне і психологічне);
- 2) неадекватна оцінка наслідків своїх дій (мінімізація, ігнорування і фактичне нерозуміння наслідків);
- 3) приписування вини жертві та обезображення жертви [42].

Є чимало помилкових уявлень про сексуальне насильство щодо дітей. Серед подібних міфів – уявлення про те, що більшість злочинів скоюють сторонні, не відомі жертві люди [43], що сексуальні замаху на дітей відбуваються

---

⁴⁰ Сексуальне насильство над дітьми URL: <http://pan-ta-pani.com/11770-seksualne-nasilstvo-nad-ditmi.html>

⁴¹ Александров А. А. Интегративная психотерапия. СПб.: Питер, 2009. 352 с.

⁴² Lonsway K. A., Fitzgerald L. F. Rape myths. *Psychology of Women Quarterly*, 1994, no. 18, pp. 133–164.

⁴³ Enikolopov S. N., Khvostova E. S. *Vzglyady na intsest v kontekste raznykh kul'tur i traditsii. Sovremennoe sostoyanie problemy. Perceptions of incest in the context of different cultures and traditions. Modern state of the problem*. *Psikhologicheskaya*

переважно в бідному і неосвіченому середовищі, що всі чоловіки, які вчинили злочини, – педофіли, і т. д. [⁴⁴].

Міфи сформувалися і стосовно образу сексуального злочинця: чоловіки, що вступають у сексуальні стосунки з дітьми, вважаються педофілами, психічно хворими людьми, соціально невлаштованими, що не мають власної сім'ї тощо. Відбувається маргіналізація способу розбещувача. Однак нерідко буває навпаки. К. Swann описує найбільш типового розбещувача так: «одружений, з дітьми і за кермом дорогого автомобіля» [⁴⁵, с. 229].

Сценарій сексуального насильства може бути різним. В окремих випадках кривдник відразу підкорює дитину, застосовуючи силу і погрози. Найчастіше такі випадки трапляються в асоціальних сім'ях.

У психології вживається поняття «безвідповідальне батьківство матері». Ним позначають поведінку матері, яка не цікавиться, де перебуває її дитина, чим займається, залишає її в небезпечному середовищі. Наприклад, коли 5-річна дитина гуляє сама або батьки не звертають увагу на друзів дитини, відпускають її в сумнівні компанії, на фотосесію тощо. Саме через недостатній догляд діти часто стають жертвами сексуального насильства як у сім'ї, так і поза нею.

Трапляються й такі форми сексуального насильства, коли батьки або інші дорослі свідомо втягують у їх здійснення дітей. Наприклад, мати за якусь надуману провину примушує дитину сексуально задовольняти свого співмешканця. Або здійснює статевий акт на очах у дитини й спонукає її до участі в подібному.

На Луганщині колись засуджена жінка примусила свою шестирічну доньку вступити в інтимні стосунки із двома своїми приятелями. Спочатку за примусом матері дитина повинна була спостерігати за її п'яними сексуальними

---

nauka i obrazovanie psyedu.ru [Psychological Science and Education psyedu.ru], 2012, no. 2. URL: <http://psyedu.ru/journal/2012/2/2891.phtml> (Accessed 03.04.2014).

⁴⁴ Kon I.S. Seksologiya [Sexology]. Moscow: Akademiia, 2004. 384 p.

⁴⁵ Burn May F., Brown S. A review of the cognitive distortions in child sex offenders: An examination of the motivations and mechanisms that underlie the justification for abuse. *Aggression and Violent Behavior*, 2006, no. 11, pp. 225–236.

оргіями із чоловіками, а потім під загрозою фізичної розправи задовольняти сексуальні примхи чоловіків, після чого дитина втекла з дому [⁴⁶].

Кримінальні провадження у злочинах проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх у судах розглядаються не часто. Якщо в рідкісних випадках справа й доходить до суду, то, як правило, у процесі розгляду її закривають, оскільки довести провину підсудного дуже складно.

По-перше, визначити сексуальне насильство стосовно дитини, коли немає свідків, а судово-медична експертиза не підтвердила злочин, на 100% неможливо; розбещення дітей довести складніше, ніж факт статевих зносин із дитиною.

По-друге, судова процедура, як і попереднє слідство, впливає на дитину та її сім'ю. Дитині-жертві доводиться безліч разів детально розповідати в різних інстанціях про те, що з нею сталося. Це витримує не кожний дорослий, а про дитину не може бути й мови. Тому батьки найчастіше самотужки борються з горем, а гвалтівник зазвичай безкарно гуляє на волі. Таким чином, незначна кількість кримінальних проваджень із цього питання пояснюється не тим, що цих явищ у нас немає, а особливостями чинного законодавства.

Нещодавно Верховна Рада України ухвалила зміни до Кримінального кодексу України про посилення відповідальності за вчинення сексуальних злочинів проти дітей. Але це нічого не змінило, оскільки виявлення таких випадків, збирання свідчень потерпілих, процедура подання їх у суд і забезпечення психологічного й правового захисту розбещуваних і зґвалтованих дітей залишається такою, як і раніше, а більшість таких справ мають недостатньо доказів.

Наприклад, судова тяганина з розгляду однієї з таких справ – про сексуальне насильство батька над малолітньою дитиною – триває третій рік поспіль. Незважаючи на висновки медичної та психологічної експертиз про факт зґвалтування дитини, суд декілька разів вимагав її повторного обстеження. Ця

---

⁴⁶ Мать принуждала дочь к интиму. URL: <http://www.stakhanov.org.ua>

обставина, а також тиск, погрози й навіть напади на її родину з боку захисників злочинця, що, як правило, супроводжує подібні справи, ще більше ускладнили посттравматичний стан жертви. Це погіршило фізичне та психічне здоров'я дитини. Не вміючи через малий вік описати свій душевний стан, дитина часто просто кричала. У сім років вона припинила реагувати на своє ім'я та у встановленому порядку його змінили. Згодом дитину перевели на індивідуальну форму навчання. Це лише декілька моментів із того, що переживає жертва насильства та її близькі. Батька-злочинця випустили з-під варти, коли судовий процес ще тривав. У зв'язку з недостатністю доказів його звинуватили у менш тяжкому злочині, за який він уже відбув термін покарання.

Недосконала практика розгляду справ про сексуальне насильство над дітьми в судах призводить до того, що кількість дітей, визнаних судом жертвами сексуального насильства, значно менша, ніж справжня кількість постраждалих від таких злочинів. Крім того, це дає змогу багатьом злочинцям уникнути кримінальної відповідальності за зґвалтування та розбещення дітей.

Важливість удосконалення діяльності із протидії злочинам сексуальної спрямованості щодо неповнолітніх зумовлена також зростанням кількості таких злочинів у світі, необхідністю перешкодження проникненню в нашу країну низки негативних явищ. У розробці профілактичних програм і законодавства необхідно враховувати існування в багатьох зарубіжних країнах злочинних співтовариств педофілів (зокрема, організацій міжнародного характеру), діяльність яких ґрунтується не на хвилинних бажаннях і навіть не виконуються за певним планом, а містить повноцінні стратегії. Так, в одній із таких стратегій спеціально вказується мета «переформатування» людського суспільства з «меншості» в «більшість» і визначається завдання залучення в сексуальну активність якомога більшої кількості малолітніх. Але оскільки цих цілей можна досягти лише завдяки зміні масової свідомості, представники педофільної спільноти намагаються довести і утвердити в суспільстві дві основні думки: «секс з дітьми не шкодить їм» та «дітям, як і дорослим, це подобається, і тому

тут немає нічого поганого» [47]. Для цього вони намагаються довести існування у малолітніх дітей «сексуальних прав», і якомога раніше масово розбестити дітей, використовуючи особливість дитячої психіки: чим молодша дитина, тим легше переконати її в нормальності збочених потягів [48].

На противагу, для відмежування від сексуальних садистів, сутенерів і порнодилерів, педофільно орієнтовані особи розпочали називати себе «бойлайверами». В Інтернеті існує безліч бойлайверських сайтів із відповідними форумами, з власною емблемою, зазвичай вставляється в пости, заставки, твори мистецтва.

У маніфесті педофілів («бойлайверів») стверджується, що саме вони захищають права дитини, а жорстоким поведінням пропонується «вважати ситуацію, у якій хлопчикові заборонено користуватися своїми правами брати участь у любовних взаєминах» [49]. Серед дитячих прав на особисте життя, на їхню думку, – право на сексуальні стосунки з будь-якого віку, а головна умова реалізації цього права – особисте бажання дитини, навіть якщо бажання виникло в результаті цілеспрямованого впливу дорослого.

Сьогодні педофіли Європи через законодавчу владу, сподіваючись на «загально визнані права і свободи людини», домагаються зміни ставлення до педофільії, пропонуючи залишити у сфері кримінально-правового регулювання лише насильницькі дії сексуального характеру з дітьми, виключивши «добровільні» сексуальні відносини, незалежно від віку дитини. А за допомогою підтримки органів влади реалізують численні програми і компанії із захисту нетрадиційних сексуальних відносин.

Наприклад, колишній глава Міністерства у справах дітей та рівноправності Норвегії Еудуну Лісбаккен заснував фонд пропаганди сексуальної різноманітності

---

⁴⁷ 5 простых шагов по легализации педофилии. URL: <http://perevodika.ru/articles/22649.html>

⁴⁸ Тимошина Е. М. Преступность в отношении. URL: http://www.riss.ru/demography/famille/3586-prestupnost-v-otnoshenii-detej#_ftn2

⁴⁹ Russian Version Of The Boylove Manifesto. URL: [http://www.juvenaljustice.ru/index.php/statji-yuvenalnaya-yusticiya/609-pedofilija-smes-gomoseksualizma-i-yuvenalnoj-justitsii\(17.07.2011 18:25\)](http://www.juvenaljustice.ru/index.php/statji-yuvenalnaya-yusticiya/609-pedofilija-smes-gomoseksualizma-i-yuvenalnoj-justitsii(17.07.2011%2018:25))

серед дітей з раннього дитинства, який сьогодні спонсорується урядом. У 2012 році на Бергсенському кінофестивалі в Норвегії був розрекламований і оголошений подією року фільм «про добряка-педофіла Свене, який розкриває душу і почуття істинного педофіла» [50]. В європейських школах обов'язковими для відвідування дітям є уроки толерантності, на яких акцентується не на більш актуальних міжнаціональних відносинах, а на сексуальних.

Досягненню мети педофілів сприяє і рання сексуальна освіта дітей, яка сьогодні реалізується в більшості країн Європи на основі єдиних Стандартів [51], визнаних основою визначення політики з цього питання в галузі освіти та охорони здоров'я.

На підставі матриці освіти, запровадженої Стандартами, сексуальна освіта повинна розпочинатися з 0 років.

У «першому освітньому періоді» від 0 до 4 років дитина повинна отримати інформацію про: «різні види любові», «відчуття потреби у приватному житті», «вагітність і народження», «основи репродукції людини», «різні способи створення сім'ї», про те, що «насолюда від фізичної близькості є нормальною частиною життя кожного», випробувати «відчуття радості від контакту з тілом, мастурбації в ранньому віці», набути установку про нормальність «дослідження власного тіла і статевих органів» і т. д.

Із 4 років (крім вивченого) дитина повинна знати про «основи репродукції людини», «любові до представників однієї статі».

Із 6 років дитина має знати про «зміну тіла, менструації, еякуляції, відмінності у розвитку, що проявляються з часом», «біологічні відмінності чоловіків і жінок», «різні способи запліднення», «секс в ЗМІ (зокрема Інтернеті)», «статевий акт» тощо.

---

⁵⁰ URL: // <http://www.vg.no/film/artikkel.php?artid=10047183>

⁵¹ Стандарти сексуального образования в Европе. Рамочный документ для лиц, определяющих политику, руководителей и специалистов в области образования и здравоохранения / Европейское региональное бюро ВОЗ и ФЦПСЗ. Кельн, 2010. – 85 с.

А з 9 років дитина повинна володіти навичками «ефективно користуватися презервативами і протизаплідними засобами», а також мати право «приймати свідоме рішення про сексуальний досвід чи ні» [⁵², с. 45, 46, 47, 51, 55].

Нав'язування подібних сексуальних стандартів для дітей – це неабияка моральна і кримінологічна проблема. Розпалювання у свідомості дітей сексуального інтересу, а також розмивання меж нормальних і відхилених сексуальних відносин не тільки сприяє зростанню аморальності дітей, але призводить до підвищення рівня їхньої віктимної поведінки, а отже, може зумовити зростання кількості злочинів, скоєних щодо неповнолітніх.

Ще одна риса, за якою можна виявити педофілів, – це їхня «антибатьківська», «антисімейна» позиція. Адже тільки міцні сім'ї, люблячі батьки є надійним захистом від реалізації злочинних намірів стосовно дітей, від «сексуальних прав», нав'язуваних суспільству педофілами. Для цього вони намагаються масово дискредитувати батьків, звинувачуючи їх у неіснуючій поширеній жорстокості до власних дітей, щоб згодом, вилучених із сім'ї, їх легше було використовувати на свій розсуд.

Підтвердженням цього слугує викриття одночасно в кількох зарубіжних країнах фактів злочинів проти великої кількості неповнолітніх, які утримуються на вихованні в державних і приватних установах [⁵³, ⁵⁴]; серійних злочинів сексуального характеру стосовно дітей «домашнього» віку, поєднаних з виготовленням і розповсюдженням відповідної порнографічної продукції [⁵⁵], що виявила високий споживчий попит на чорному ринку. Примітно, що стосовно дітей, які не отримували батьківського піклування, до надходження у

---

⁵² Стандарти сексуального образования в Европе. Рамочный документ для лиц, определяющих политику, руководителей и специалистов в области образования и здравоохранения / Европейское региональное бюро ВОЗ и ФЦПСЗ. Кельн, 2010. – 85 с.

⁵³ URL: // <http://www.newsru.com/crime/14mar2003/pedofil.html>, а также URL: // <http://loralory.livejournal.com/15400.html>.

⁵⁴ Kelley S. «Ritualistic abuse of children», The APSAK handbook on child treatment.

⁵⁵ URL: // <http://www.kriminal.lv/news/delo-latyshskogo-monstra-pedofil-ugrozhaet-samoub> (20 марта 2013 г.)

виховні установи, велика частина з них була вилучена з кровних сімей через жорстоке ставлення, до якого входили не тільки легкі фізичні покарання у виховних цілях, але і критика дитини, виховання в «підвищених тонах», різні заборони, а також «відсутність нормальних умов для розвитку» (або просто бідність) і т.д.

Факти дискредитації батьків спостерігаються і в Україні, коли дедалі частіше навіть із найвищих трибун звучить необ'єктивна інформація про сімейне насильство щодо дітей. Представники влади, вражені відомостями міжнародних правозахисників (а саме вони фінансують з-за кордону громадські організації, які надають подібні відомості), не мають часу або бажання їх перевірити, нагнітають ситуацію. Це вводить в оману представників влади і сприяє прийняттю замість актуальних програм із профілактики насильницької злочинності в цілому (зокрема щодо дітей) програм із профілактики жорстокого поводження з дітьми в сім'ях.

Так, нещодавно були прийняті міжвідомчі програми із боротьби з сімейним насильством (або жорстокістю) стосовно дітей, які сприяли, зокрема, штучній криміналізації батьків. Уперше за історію, під тиском зазначених програм, які вимагали «викриття», за статтею 127 КК України («Катування») застосовувалися «підзатильники» у виховних цілях до добропорядних батьків, які не страждали алкоголізмом або наркоманією і не ухилялися від виховання дітей, навіть незважаючи на їх примирення з дітьми.

Це переконує не тільки в наявності зв'язків між злочинами щодо дітей, детермінованими сексуальною мотивацією, але і в існуванні злочинних намірів, які глибоко проникли в різні аспекти суспільного життя, реалізація яких може сприяти вчиненню злочинів. Злочинні мотиви, приховані в «соціально корисні» проекти, наприклад, у вибіркочну боротьбу із сімейною жорстокістю, яка призводить до масового вилучення дітей за кордоном та їх подальшу експлуатацію; раннє сексуальне виховання дітей; культивування поняття «сексуальні права неповнолітніх» під виглядом захисту їх права на особисте

життя; активний захист прав сексуальних меншин, на підставі чого за кордоном їм було дозволено всиновлювати дітей та інше також слугують засобом підготовки і здійснення сексуальних злочинів стосовно дітей.

Таким чином, очевидні не тільки окремі злочини сексуальної мотивації щодо дітей, не пов'язані між собою, а самотійна злочинність, яка володіє всіма притаманними їй ознаками, і утворює взаємозалежну систему всіх злочинів проти дітей, об'єднаних сексуальним мотивом [56].

1.2 Оперативно-розшукова характеристика педофілії та інцесту як проявів сексуального насильства над дітьми

Оперативно-розшукову характеристику злочинів у теорії ОРД розпочали вивчати наприкінці 70-х років минулого століття, тому рівень наукових розроблень у визначенні поняття, змісту, структури та інших питань характеристики злочинів наразі є недостатнім.

Фахівці в теорії ОРД досліджували поняття, зміст і структуру оперативно-розшукової характеристики. Так, Д. В. Гребельський, І. П. Козаченко, М. В. Корнієнко, В. Д. Пчолкін визначили загальні елементи оперативно-розшукової характеристики, К. В. Антонов, В. І. Василичук, О. Ф. Долженков, Д. Й. Никифорчук вивчали особливості характеристики окремих злочинів.

Сьогодні вчені не дотримуються одностайної думки щодо теоретичних питань оперативно-розшукової характеристики. Дискусії тривають переважно стосовно загального поняття, визначення кількісного та якісного складу елементів, місця оперативно-розшукової характеристики злочинів у системі теорії ОРД.

В. І. Василичук розглядає оперативно-розшукову характеристику злочинів у аспекті системного підходу як сукупність кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних, психологічних ознак злочинів, серед яких виокремлює пошукові, які в сукупності формують більш глибоке уявлення про

---

⁵⁶ Тимошина Е. М. Преступность в отношении. URL: http://www.riss.ru/demography/famille/3586-prestupnost-v-otnoshenii-detej#_ftn2

суб'єкт злочину, що дає змогу правильно прийняти рішення щодо застосування сил, засобів і заходів ОРД, забезпечує ефективне здійснення оперативно-профілактичних заходів [⁵⁷, с. 35].

Зважаючи на думки українських учених К. В. Антонова, В. І. Василичука, Д. В. Захарова, В. А. Некрасова, В. Д. Пчолкіна, М. Л. Шелухіна та інших, які досліджували складові оперативно-розшукової характеристики, варто об'єднати такі елементи оперативно-розшукової характеристики злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, в групи:

- предмет, об'єкт злочинного посягання;
- жертва злочину;
- стан, структура, динаміка, причини та умови, які сприяють вчиненню злочину;
- контингент осіб, які вчиняють злочини;
- типові та оригінальні способи вчинення і маскування злочинів, сліди вчинення злочину;
- інші обставини, що мають значення для ефективного використання оперативно-розшукових сил, засобів і заходів у протидії цим злочинам [⁵⁸, с. 33–35].

Аналіз досліджень і публікацій свідчить, що питання особи злочинця привертає увагу великої кількості науковців. Зокрема, А. П. Дяченко, Н. Н. Изотов, І. І. Карпець, І. П. Колоскова, Є. С. Хижняк проводили дослідження особистості статевих насильників за різними поведінковими та віковими критеріями; О. В. Авраменко, Р. І. Благута акцентували на родинних зв'язках та оточенні; Н. А. Біляєв, О. О. Світличний, Ю. К. Сущенко, М. Д. Шаргородський вивчали вікові критерії криміналізації розбещення неповнолітніх; також ці питання досліджували Л. С. Волинець, П. С. Дагель, Н. А. Ісаєв, І. В. Савчук та ін.

---

⁵⁷ Василичук В. І. Оперативно-розшукова профілактика злочинів у бюджетній сфері: монографія. К.: Розвиток, 2011. 519 с.

⁵⁸ Дубина В. І. Взаємодія оперативних підрозділів Національної поліції України з іншими суб'єктами протидії торгівлі людьми: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2016. 275 с.

Незважаючи на те, що питання особи злочинця за злочинами, пов'язаними з статевою свободою та статевою недоторканістю малолітніх і неповнолітніх, неодноразово були предметом досліджень у наукових працях вітчизняних і зарубіжних науковців, системних наукових досліджень щодо сучасного портрета особи злочинця (педофіла та особи, яка вчиняє інцест) ще не проводилось.

Більшість дослідників розрізняють сексуальне насильство над дітьми, скоєне сторонніми особами, що отримало назву педофілії, або сексуального домагання до дітей, і інцест, тобто сексуальний контакт між людьми, що знаходяться в близькій спорідненості (одним із яких нерідко є дитина). Інцестом вважається сексуальний контакт між братом і сестрою, а також між дітьми та їхніми батьками, бабусями і дідусями, тітками або дядьками. Інцест можливий і між дорослими людьми, але частіше в нього залучені дитина та її дорослий родич (або його рідний брат або сестра), який і є зловмисником. Хоча це визначення в різних культурах має особливості, все ж інцест – це форма сексуальної поведінки, заборонена майже у всьому в світі.

Неможливо виявити більшу частину злочинів, якщо вони вчиняються батьками, опікунами стосовно малолітніх, нездатних самотійно захистити свої права. Виявлення таких злочинів часто має випадковий характер: учителі (вихователі) або інші особи помічають ушкодження у дітей, розпитують їх про це, а потім повідомляють про застосоване до них насильство в правоохоронні органи. Особливо багато випадків сексуального насильства над дітьми залишається поза увагою правоохоронних органів, які вчиняються в сім'ях, через залежність дітей від батьків і їхню безвідмовність і довіру до дорослих. Ця ситуація характерна не лише для нашої країни, а й для Росії, країн Західної Європи тощо.

Вчинення злочинів щодо дітей, до прикладу, з боку батьків є найчастіше наслідком байдужості інших, самоусунення органів системи профілактики від життя заходів з оздоровлення становища в сім'ї, зниження виховного потенціалу установ, що працюють із неповнолітніми, недостатнього реагування з боку правоохоронних органів на сімейно-побутові конфлікти.

Для подальшого з'ясування особливостей злочинів проти статевої недоторканості малолітніх і неповнолітніх важливим є чітке визначення кола діянь, які належать до них, а також правильна кримінально-правова характеристика цих діянь.

Кримінально-правова складова. Дослідженню різних аспектів статевих злочинів у кримінально-правовій літературі приділялася значна увага [⁵⁹, ⁶⁰, ⁶¹].

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості – це суспільно небезпечні діяння, що порушують установлений у суспільстві порядок статевих відносин і основні принципи статевої моральності, і які виражаються в посяганні на статева свободу та статева недоторканість особи.

У IV розділі Особливої частини КК України передбачено відповідальність за статеві злочини, вчинені щодо неповнолітніх: зґвалтування (ч. 3 ст. 152); насильницьке задоволення статевої пристрасті у неприродний спосіб (ч. 2 ст. 153); статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ч. 1, ч. 2 ст. 155); розбещення неповнолітніх (ч. 1, ч. 2 ст. 156).

За статеві злочини проти малолітніх передбачено кримінальну відповідальність за такими статтями: зґвалтування (ч. 4 ст. 152); насильницьке задоволення статевої пристрасті у неприродний спосіб (ч. 3 ст. 153); статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ч. 1, ч. 2 ст. 155); розбещення неповнолітніх (ч. 2 ст. 156).

Родовим об'єктом злочинів, норми про відповідальність за які об'єднані в розділі IV Особливої частини КК України, є статева свобода і статева недоторканість особи.

Під *статевою свободою* слід розуміти право дорослої і психічно нормальної особи самостійно обирати собі партнера для статевих зносин і не допускати у цьому примусу.

---

⁵⁹ Жижиленко А. А. Половые преступления. М.: Право и жизнь, 1924. 220 с.

⁶⁰ Жижиленко А. А. Половые преступления / Л. Г. Оршанский. М.: Рабочий суд, 1927. 260 с.

⁶¹ Науково-практичний коментар до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» / В. В. Голіна, Н. О. Готорова, О. М. Руднева та ін. Х., 2003. 124 с.

Статева недоторканість – це абсолютна заборона вступати у сексуальні контакти з особою, яка не є носієм статевої свободи, всупереч справжньому волевиявленню такої особи або ігноруючи його.

Більшість науковців стверджують, що у вчиненні статевого посягання на дорослу особу об'єктом злочину буде статева свобода, а на неповнолітню – її нормальний статевий розвиток, тобто статева недоторканість.

П. Люблінський визначає статево свободу та статево недоторканість як право вільного самовизначення у статевій сфері [62, с. 57]. Під статевою свободою та статевою недоторканістю слід розуміти суспільні відносини у сфері сексуального життя, що визначають абсолютну заборону вступати у статеві зносини з іншими особами. Недоторканими у статевому розумінні є як неповнолітні, які через певні фізичні чи психічні вади не здатні реалізовувати свою статево свободу, так і неповнолітні до 16-ти річного віку або до досягнення статевої зрілості. Згода таких осіб на статеві зносини або інші сексуальні стосунки жодної юридичної сили не має, оскільки особи не мають права вільно реалізовувати свої статеві потяги.

Додатковим безпосереднім об'єктом цієї категорії злочинів виступає честь, гідність, здоров'я, життя, моральність. Як правило, це факультативний, додатковий безпосередній об'єкт.

Обов'язковою ознакою складів злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітньої особи є потерпілий від злочину, який може виділятися за недосягненням певного стану або віку.

Неповнолітніми потерпілими від зґвалтування (ч. 3 ст. 152 КК України) або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ч. 2 ст. 153 КК України) слід вважати осіб віком від 14 до 18 років, малолітніми – осіб, яким на момент злочину не виповнилося 14 років.

Питання про досягнення потерпілим від злочину, передбаченого ч. 1, ч. 2 ст. 155 КК України (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості),

---

⁶² Люблинский П. И. Преступления в области половых отношений. М.–Л.: Право и жизнь, 1925. 240 с.

статевої зрілості вирішується у кожному конкретному випадку на підставі висновку судово-медичної експертизи, яка за таких обставин є обов'язковою.

Статева зрілість полягає у завершенні формування організму чоловіка чи жінки, коли статеве життя, а для жінок, крім того, запліднення, вагітність, пологи та годування дитини є фізіологічно нормальною функцією і не завдає шкоди подальшому розвитку організму. У встановленні статевої зрілості враховується сукупність таких ознак: а) загальний фізичний розвиток; б) розвиток зовнішніх і внутрішніх статевих органів; в) для особи жіночої статі – здатність до статевих зносин, запліднення, виношування плоду, розродження (пологів) і годування дитини, а для особи чоловічої статі – здатність до статевих зносин і запліднення.

Статева зрілість – це такий фізіологічний стан організму людини, який характеризується здатністю до повного виконання статевих функцій. За змістом Правил проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів у бюро судово-медичної експертизи, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України 17 січня 1995 року № 6, особи як жіночої, так і чоловічої статі віком до 14 років вважаються такими, що не досягли статевої зрілості. Встановлення статевої зрілості проводиться щодо осіб віком із 14 до 18 років. Неповнолітній або малолітній вік потерпілої від зґвалтування особи не може обтяжувати кримінальну відповідальність, якщо буде доведено, що винний сумлінно помилився щодо її фактичного віку [⁶³, с. 59].

Добровільні статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, утворюють склад злочину, передбаченого статтею 155 КК України, у разі, якщо винна особа усвідомлювала (достовірно знала або припускала), що потерпіла особа не досягла статевої зрілості, а так само, коли вона повинна була і могла це усвідомлювати. Добровільними статевими зносинами слід визнавати такі, що здійснюються без застосування фізичного насильства, погрози його

---

⁶³ Оперативно-розшукова профілактика зґвалтуванням: монографія / А. В. Баб'як, М. В. Стацак, К. В. Шахова, В. В. Шендрік. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 202 с.

застосування і використання безпорадного стану потерпілої особи. Якщо потерпіла особа внаслідок свого розумового відставання або малолітнього віку не могла розуміти характеру та значення здійснюваних з нею дій, статеві зносини з такою особою необхідно розглядати як зґвалтування з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

У розбещенні неповнолітніх (ч. 1, ч. 2 ст. 156 КК України) потерпіла особа – неповнолітній до 16 років, малолітній – особа, яка не досягла 14-річного віку.

Батьком або матір'ю, зазначеними у частині другій статті 155 КК України, слід вважати як рідних батьків, так і тих, які усиновили (удочерили) потерпілу особу згідно з положеннями глави 18 Сімейного кодексу України.

Особами, що їх замінюють, є вітчим, мачуха, а також опікуни і піклувальники, призначені за правилами глави 19 зазначеного Кодексу [64].

Безплідністю, яка визначена як кваліфікуюча ознака частиною другою статті 155 КК, є втрата потерпілою особою репродуктивної здатності. Іншими тяжкими наслідками статевих зносин із особою, яка не досягла статевої зрілості, є, зокрема, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, захворювання тяжкою хворобою, зокрема психічною, самогубство потерпілої особи.

Безплідність та інші тяжкі наслідки повинні перебувати у причинному зв'язку зі статевими зносинами з особою, яка не досягла статевої зрілості.

Розпусні дії, відповідальність за які передбачено статтею 156 КК України, повинні бути сексуальні і можуть мати вигляд фізичних дій або інтелектуального розбещення. Такі дії спрямовані на задоволення винною особою статевої пристрасті або на збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту.

Під фізичними розпусними діями слід розуміти оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, непристойні доторкання до статевих органів, які викликають статеві збудження, навчання статевим збоченням, імітація статевого

---

⁶⁴ Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page4>

акту, схиляння або примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою, вчинення статевих зносин, акту онанізму у присутності потерпілої особи тощо. Інтелектуальними розпусними діями є, зокрема, ознайомлення потерпілої особи із порнографічними зображеннями, відеофільмами, цинічні розмови з нею на сексуальні теми тощо.

Розпусні дії можуть бути вчинені особою чоловічої статі щодо особи жіночої статі і навпаки, а також між особами однієї статі, але у всіх випадках потерпілою є особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку [65].

Розпусні дії щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, можуть відбуватися як за її згодою, так і з застосуванням до неї фізичної сили з метою примушення її до вчинення певних дій сексуального характеру [66].

Під час розбещення неповнолітніх розпусні дії, відповідальність за які передбачено статтею 156 КК України, повинні мати сексуальний характер і можуть здійснюватися у виді фізичних дій або інтелектуального розбещення. Такі дії спрямовані на задоволення винною особою статевої пристрасті або на збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту.

З'ясовуючи ознаки об'єктивної сторони злочинів проти статевої свободи неповнолітніх, потрібно мати на увазі, що вона характеризується активною поведінкою винної особи – це фізичні та (або) інтелектуальні дії сексуальної спрямованості.

Суб'єктом цієї категорії злочинів є осудна особа, яка досягла 14-річного (стаття 152, 153 КК) або 16-річного віку (за статтями 155, 156 КК). У більшості випадків суб'єкт є спеціальним – його ознаки або безпосередньо вказані у законі про кримінальну відповідальність, або встановлюються шляхом тлумачення норм закону з урахуванням особливостей об'єктивної сторони того чи іншого

---

⁶⁵ Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 5. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08>

⁶⁶ Батюк О. В. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посібник / Р. І. Благута, О. М. Гумін; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів, 2011. 323 с.

злочину та ознак потерпілого. Наприклад, у ч. 2 ст. 155 та ч. 2 ст. 156 КК, відповідно до змін, які були внесені Законом України «Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх», фігурує батько, мати, вітчим, мачуха, опікун, піклувальник або особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього [67].

Із суб'єктивної сторони всі злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітньої особи характеризуються прямим умислом. Психічне ставлення суб'єкта до певних елементів деяких злочинів (наприклад, до малолітнього віку потерпілого від зґвалтування) може набувати вигляду необережної форми вини. Сексуальний мотив, тобто бажання задовольнити статеву потребу, є факультативною, а не обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цих злочинів, які можуть вчинюватись і з інших спонукань [68].

За результатами наукових досліджень, проведених Ю. Антоняном і С. Поздняковою, 36,3% жертв зґвалтування становлять діти. Водночас Л. Конишева наводить такі дані: серед сексуального насильства стосовно дітей і підлітків 11% припадає на інцест [69, с. 11–12].

На думку Jaskiwicz-Obydzinska, *дівчаток, що стали об'єктами педофільного впливу, можна розділити умовно на такі групи:*

1. Вік 4–6 років. Характерні риси – легкість у знайомстві, сміливість і довірливість стосовно незнайомих дорослих; участь у педофільному контакті була пасивною, відбувалося під психічним чи фізичним впливом; контакти зі злочинцем мали одноразовий характер.

2. Вік 7–11 років; добровільно допустили вчинення сексуальних дій.

---

⁶⁷ Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх: Закон України від 25.09.2008 р. URL: zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=600-17.

⁶⁸ Загальна характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. URL: http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_osob/Files/Lekc/T5/T5_P1.htm

⁶⁹ Антонян Ю. М. Сексуальные преступления и их предупреждения / С. П. Позднякова. М.: ВНИИ МВД СССР, 1991. 156 с.

3. Вік 12–15 років; багато, з яких виховувалися «на вулиці», мали конфліктні стосунки в сім'ї [70].

Вважається, що від 3 до 5% хлопчиків і від 12 до 15% дівчаток стають жертвами педофільних актів. Американські психологи зазначають, що жертвами педофілів у 25% випадків стають діти до шести років, у 30% – від шести до десяти, у 40% – від 11 до 13 років. Як правило, сексуальні контакти відбуваються з однією дитиною, хоча трапляються педофільні стосунки одночасно з декількома жертвами, особливо тоді, коли їхні послуги купуються за гроші.

Суттєвим недоліком чинного Кримінального кодексу України є те, що не передбачена вища кримінальна відповідальність для тих злочинців, які після звільнення знову скоюють злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. Якщо людина повторно скоїла такий злочин, то, зрозуміло, вона вже є патологічно схильною до цього, тому має бути мінімізована можливість подальшого скоєння таких злочинів. Для таких злочинців також мають бути зменшені можливості для дострокового звільнення.

Є випадки, в яких підлітки самостійно активно шукають сексуальних контактів зі старшими за віком із різних причин, серед яких можна виділити такі:

- ранній психосексуальний розвиток;
- усвідомлена гомосексуальна спрямованість свого статевого потягу;
- цікавість із бажанням урізноманітнити своє сексуальне життя;
- отримання матеріальної вигоди;
- пошук старшого друга, покровителя, емоційного контакту і душевного комфорту, яких часто не вистачає дітям навіть із зовні щасливих сімей;
- кримінальні мотиви (що-небудь вкрасти, шантаж та ін.).

У науковому дослідженні «Глобальна поширеність сексуального насильства над дітьми в громадських і студентських закладах: мета-аналіз» глобальна поширеність сексуального насильства над дітьми була оцінена в

---

⁷⁰ Нагаев В. В. Преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних: психологическая экспертиза и правовая защита. *Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы*. 1998. № 4. С. 71.

19,7% для жінок і 7,9% чоловіків [71]. Злочинці, які вчиняють сексуальні зловживання, знайомі зі своїми жертвами; приблизно 30% є родичами дитини, найчастіше брати, батьки, дядьки або двоюрідні; близько 60% і інші знайомі, такі як «друзі» сім'ї, няні або сусіди; незнайомцями злочинці є приблизно в 10% випадків сексуального насильства [72]. Більшість випадків сексуального насильства над дітьми вчиняється чоловіками; дослідження засвідчують, що жінки вчиняють від 14% до 40% злочинів, зареєстрованих стосовно хлопчиків, і 6% злочинів, зареєстрованих щодо дівчаток [73, 74].

Німецький сексолог Фолькмар Зігуш виділяє десять типів злочинців, які вчиняють сексуальні насильства над дітьми (у типології Ф. Зігуша лише злочинці чоловічої статі):

1. Близький член сім'ї (батько, дядько, брат), який відчуває сексуальний потяг до дитини.
2. Сусід зазвичай з неблагополучних верств населення, часто страждає алкоголізмом, що здійснює сексуальне насильство над дітьми, не будучи педофілом.
3. Підліток пубертатного віку, що набуває першого сексуального досвіду з маленькою дитиною.
4. Підліток чи дорослий із затримками розвитку, часто інвалід, що бачить у дітях найбільш доступних сексуальних партнерів.
5. Сексуально незрілий дорослий, який не награвся «у лікаря» в дитинстві.
6. Психічно хворий дорослий, нападник на дітей.

---

⁷¹ Pereda, N., Guilera, G., Forns, M. & Gómez-Benito, J. (2009). «The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: A meta-analysis». *Clinical Psychology Review*. 29 (4): 328–338. doi:10.1016/j.cpr.2009.02.007.

⁷² Julia Whealin (2007-05-22). «Child Sexual Abuse». National Center for Post Traumatic Stress Disorder, US Department of Veterans Affairs.

⁷³ Finkelhor D (1994). «Current information on the scope and nature of child sexual abuse» (PDF). *The Future of Children*. 4 (2): 31–53.

⁷⁴ Jump up Dube SR, Anda RF, Whitfield CL, et al. (June 2005). «Long-term consequences of childhood sexual abuse by gender of victim». *American Journal of Preventive Medicine*. 28 (5): 430–438.

7. Секс-турист, що купує послуги дитини як екзотичний товар.

8. Літня людина, яка вирішила заповнити прогалини у своєму, на її думку, нудному сексуальному житті і спробувати щось нове.

9. «Збоченець» або садист, якому подобається заподіювати біль людям, але який не може випробувати свою владу над дорослим і тому здійснює насильство над більш слабким – дитиною.

10. Педофіл («педосексуал» за висловом Ф. Зігуша), що зазнає сексуального потягу до дітей допубертатного періоду [75].

Приблизно 90% злочинців, які чинять сексуальні насильства над дітьми, – це люди в стані регресії. Унаслідок легкої доступності дітей вони задовольняють з їхньою допомогою свої сексуальні потреби. У цьому випадку діти виступають лише замінним об'єктом. Педофіли становлять від 2 до 10% сексуальних злочинців, які вчиняють сексуальні насильства над дітьми. У небагатьох випадках насильство вчиняє соціопат, при цьому насильство відбувається не з метою задоволення сексуальних потреб, а як засіб здійснення акту насильства, можливо задоволення садистських нахилів. Найчастіше перелічені типи знаходяться в близькому соціальному оточенні дитини-жертви [76].

Німецький психотерапевт Клаус Міхаель Баср з берлінської університетської клініки Шаріте виділяє такі групи серед сексуальних злочинців:

- молоді сексуально недосвідчені люди;
- асоціальні особистості;
- особи з переважаючими педофільними нахилами;
- особи з побічними педофільними нахилами;
- особи, які страждають психічними захворюваннями [77].

---

⁷⁵ Die Zeit 20/2010 vom 12. Mai 2010. URL: <http://www.zeit.de/2010/20/Interview-Sigusch>

⁷⁶ Werner Stangls Arbeitsblätter. URL: <http://arbeitsblaetter.stangl-taller.at/MISSBRAUCH/MissbrauchFormen.shtml#Taeter>

⁷⁷ Norbert Nedopil: Forensische Psychiatrie: Klinik, Begutachtung und Behandlung zwischen Psychiatrie und Recht, 3. Auflage 2007, Georg Thieme Verlag S. 201. URL: <http://books.google.de/books?id=AxU->

Стосовно злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх варто зазначити, що особи, схильні вчиняти такі дії, часто охоплюються поняттям «педофіл».

Слід визнати, що нині рівень знань про природу насильства, зокрема педофілії, недостатній, що обумовлює необхідність теоретичних і прикладних досліджень. Необхідні розгорнуті комплексні соціально-психологічні, кримінологічні та медико-психіатричні дослідження, присвячені як практичним, так і теоретичним питанням означеного негативного соціального явища. Теоретичні дослідження повинні бути спрямовані на системне вивчення чинників, що обумовлюють насильство в суспільстві, зокрема стосовно дітей. Прикладний аспект повинен відповідати розробці системи запобіжних заходів, покликаних ліквідувати або нейтралізувати дію цих криміногенних факторів.

Педофілія, на думку К. Імелінського, – сексуальне відхилення, що виявляється у прагненні до сексуальних дій з дітьми. При цьому стать дитини не має особливого значення, оскільки тіло дитини є сексуальним стимулом на кшталт фетишу. Крім цього, він виділяє «партенофілію» як сексуальний потяг до дівчат-підлітків [⁷⁸, с. 245].

А. Ткаченко уточнює поняття педофілії та рекомендує його розглядати як схильність до сексуальних контактів із дітьми будь-якої статі, а під терміном «німфофілія» розуміти сексуальні нахили чоловіків стосовно незрілих дівчаток [⁷⁹, с. 72].

Поняття «педофілія» у вузькому сенсі – це любов до хлопчиків, але в звичайному широкому розумінні – розлад сексуального потягу, що виражається в сексуальному потязі до дітей зазвичай препубертатного чи раннього пубертатного віку.

DCygR8IC&lpg=PA201&ots=WkeOqZ9uqv&dq=Schorsch%20P%C3%

A4dophilie&pg=PA201#v=onepage&q=Schorsch%20P%C3%A4dophilie&f=false

⁷⁸ Имелинский К. Сексология и сексопатология / пер. с польск. М.: Медицина, 1986. 424 с.

⁷⁹ Ткаченко А. А. Аномальное сексуальное поведение / Г. Е. Введенский. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 657 с.

Це слово походить від лат. *paedophilia* («потяг до малолітніх») – це психічне збочення сексуального потягу [⁸⁰].

Педофілію діагностують у людини, яка впродовж щонайменше 6-місячного терміну періодично відчуває сильний сексуальний потяг або сексуальні фантазії стосовно дітей. Педофілом вважають людину, яка досягла щонайменше 16-річного віку і принаймні на 5 років старша за свою жертву [⁸¹, с. 95].

Розрізняють такі види педофілії:

- 1) любов до хлопчиків, які не досягли 16 років, – педофілія;
- 2) любов до юнаків, які досягли 16 років, – ефебофілія;
- 3) любов до дівчаток молодше 16 років, – корефілія;
- 4) любов до дівчат, які досягли 16 років – партенофілія.

Ці види трапляються в гетеро-, гомо- і в бісексуальних варіантах. Тобто деяких педофілів збуджують тільки дівчатка, інших – тільки хлопчики, а ще інші цікавляться дітьми обох статей. Зазначений вік – 16 років – є відносною величиною, оскільки темп статевого дозрівання у дітей різний [⁸², с. 40].

Педофілія – явище вічне, в біологічному сенсі – спочатку конструктивне, так як любов до дітей, з явним сексуальним забарвленням або без, забезпечує виживання виду, соціалізацію опікуваного. Сучасне ж поняття педофілії як суспільно небезпечного сексуального збочення та медичної патології доволі новітнє.

Стили педофільної поведінки різні. В одному випадку це одноразові контакти з випадковими дітьми. Окрім інших причин, цьому неабиякою мірою сприяє страх перед викриттям і кримінальним покаранням. В інших – більш-

---

⁸⁰ Говорун Т. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: навч. посібник / О. Кікенежді. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. 384 с.

⁸¹ Денисовський М. Д. Педофілія як форма прояву сексуального насильства над дітьми. *Теорія і практика правоохоронної діяльності: міжнародна науково-практична конференція (м. Львів, 11 листопада 2016 р.)* / упор. Ю. С. Назар. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 460 с. С. 95–99.

⁸² Денисовский М. Д. Педофилия и инцест как формы проявления сексуального насилия над детьми. *Leges si Viata: международный научно-практический правовой журнал*. 2016. № 1/2. С. 40–44.

менш тривалі, ще інші – постійні, для цього навіть оформляють піклування чи опікунство над дитиною. Значна частина педофілів завойовують навіть глибоку прихильність, любов дитини турботливим ставленням, умінням психологічної взаємодії. Звичайно, є педофіли, які досягають своєї цілі із застосуванням сили, залежного становища дитини.

Обговорюючи результати дослідження 166 обвинувачених у педофільії, Radeski виділив такі групи кримінальної педофільії:

1. Педофільні дії стосовно близьких родичів; важливу роль у цьому виконав хронічний алкоголізм і примітивізм злочинців.

2. Означені дії, що ґрунтуються на чуттєвій основі, коли молоді злочинці жили разом із 13–14-річними дівчатами на добровільних засадах.

3. Педофілія на девіантній основі, зокрема гомосексуальні педофільні дії.

4. Педофільні дії, вчинені літніми особами (старше 60 років) [83].

Основою для педофільії слугують порушення комунікації з особами іншої статі і часто сексуальні розлади, що заважають нормальному статевому життю.

Серед підлітків у цьому контексті основну частину становлять особи, які у зв'язку ретардацією психосексуального і емоційного розвитку не вміють налагоджувати контакт з однолітками. Підлітки, які виконують роль розбещувача, часто із нещасливих сімей, мають серйозні психологічні труднощі і проблеми у розвитку.

У групі 30-тирічних переважають одружені, які не зуміли налагодити сексуальні та соціальні відносини, фрустровані чоловіки, які отримують статеве задоволення в грі з дівчатками і не ризикують зблизитися з дорослими жінками.

Серед літніх найчастіше це самотні особи, які страждають статевими розладами, для яких спілкування з неповнолітніми – вихід зі сформованого сиротливого становища. Більшість із них відчувають труднощі в контактах із жінками, а наявні статеві розлади використовують для стимуляції своєї згасаючої сексуальності [84].

---

⁸³ Старович З. Судебная сексология / пер. с польск. М.: Юрид. лит., 1991. 336 с.

⁸⁴ Васильченко Г. С. Сексопатология: справочник / Т. Е. Агаркова; под ред. Г. С. Васильченко. М.: Медицина, 1991. 427 с.

Дослідження довели, що у деяких дорослих гвалтівників в тих чи інших зонах головного мозку є аномалії, які сприятимуть розвитку схильності людини до вчинення насильницьких дій стосовно дітей, у них трапляються галюцинації, які спонукають їх здійснювати протиправні вчинки, що є одним із проявів шизофренії. Важливо знати поведінку таких осіб, наявність у них сексуальних порушень. Для цього потрібна допомога психіатра. Більшість сексуальних посягань, вчинених особами з психічними аномаліями та психічно хворими, відрізняються особливою руйнівною силою, тяжкими наслідками, жорстокістю, цинізмом.

Деколи першопричиною педофільних потягів є гормональні впливи. Так, у гетеросексуальних педофілів, які не мають схильності до насильства і садизму, виявлялося значне зниження рівня тестостерону порівняно з іншими чоловіками, з одночасним підвищенням рівня пролактину [⁸⁵, ⁸⁶]. Важливий і фактор сімейного виховання або генетичного успадкування. Педофілія більш часто виявляється в родинях педофілів, ніж у сім'ях із іншими парафіліями [⁸⁷].

Однак експериментальні дослідження засвідчили, що більшість зрілих чоловіків виявляє сексуальну реакцію на зображення оголених дівчаток або тільки їхніх статевих органів. Ці реакції розглядаються як закономірні, але лише незначна частина чоловіків реалізує сексуальні дії щодо дітей, чому сприяє відповідна соціалізація, вироблення певних соціальних заборон. Іноді механізми, які контролюють табування на сексуальні контакти з дітьми, не спрацьовують, призводячи до виникнення справжньої або замісної педофілії [⁸⁸]. Про справжню педофілію можна говорити, коли переважним сексуальним партнером є дитина

---

⁸⁵ Harrison P. Paedophilia and hyperprolactinaemia / P. Strangeway, J. McCann, J. Catalan. *Br. J. Psychiatry*. 1989. Dec. Vol. 155. P. 847–848.

⁸⁶ Shostakovich B. V., A comparative evaluation of the biochemical and psychopathological characteristics in subjects with signs of pedophilia / L. K. Smirnova, A. A. Tkachenko, I. M. Ushakova, A. V. Kartelisev, T. N. Nikolaeva. *Zh. Nevropatol. Psikiatr. im. S. S. Korsakova*. 1992. Vol. 92. № 5–12. P. 83–88.

⁸⁷ Gaffney G. R., Lurie S. F., Berlin F. S. Is there familial transmission of pedophilia? // *J. Nerv. Ment. Dis.* – 1984. – Sep. – Vol. 172. – N 9. – P. 546–548.

⁸⁸ Имелинский К. Сексология и сексопатология / пер. с польск. М.: Медицина, 1986. 424 с.

тієї чи іншої статі і віку, а сексуальна активність дорослого проявляється винятково щодо дітей.

Педофілія може виникнути тоді, коли сексуальні дії зі зрілими особами утруднені або неможливі через непереборні обставини, наприклад у інвалідів, в умовах соціальної ізоляції, а також педофілія нерідко пов'язана із сексуальними дисфункціями, подружніми дисгармоніями, з біологічним старінням, соматичною і психічною патологіями, алкоголізмом. Так, загальновідома педофілія «старих» пов'язана з віковим ураженням головного мозку, в результаті чого відбувається ослаблення гальмувального впливу соціальної концепції «Над Я». У таких випадках, після тривалого періоду звичайної, прийнятої в конкретному суспільстві сексуальної активності, відбувається трансформація сексуального потягу, об'єктом якого можуть ставати лише діти. Не слід забувати і про синдром нерозрізнення сексуального об'єкта в осіб, в яких діагностовано парафілії.

Таким чином, педофілія може бути симптомом психосоціального відхилення особистості або патології психіки. Але слід підкреслити, що не кожен педофіл є психічно хворою людиною, і не кожен педофіл здійснює протиправні дії. Сексуальна орієнтація сама собою, в чистому вигляді (наприклад, корефільний тип, ефебофільний тип гетеро- або гомосексуальної орієнтації і т. д.) не може бути симптомом психічної патології і (або) асоціальності.

Згідно з DSM-IV (2000 р.), існують такі критерії педофілії:

1) за період, принаймні 6 місяців у людини повторюється інтенсивне сексуальне спонукання і сексуально активовані фантазії, що охоплюють сексуальну активність з дитиною препубертатного або більш молодшого віку (зазвичай у віці 13 років або молодше);

2) особа діє згідно з цими спонуканнями або страждає від них;

3) суб'єкту не менше 16 років, і він, щонайменше, на 5 років старше, ніж дитина або діти, що входять в його сексуальну активність або фантазії.

Звичайно, педофілія може розглядатися як парафілія, якщо у поведінці особи виявляються такі критерії:

1. За період, щонайменше 6 місяців, повторюється інтенсивне сексуальне спонукання і сексуально активовані фантазії, що охоплюють сексуальну активність з дитиною препубертатного або більш молодшого віку (зазвичай у віці 13 років або молодше).

2. Ці фантазії, сексуальні спонукання чи дії заподіюють суб'єктові сильне страждання і сприяють погіршенню його соціального, професійного та іншого функціонування.

3. Окреслені симптоми не охоплюються іншими класифікаціями психічних розладів (маніакальний епізод, маячні розлади, еротоманія).

4. Ці симптоми виникають незалежно від вживання токсичних речовин (зловживання наркотиками, алкоголем або лікарськими засобами) особою, хоча і можуть посилюватися внаслідок впливу токсичних речовин.

5. Відновлення психо-соціального здоров'я особистості досягається через так звану компульсивну агресію, obsesивно-компульсивні сексуальні дії стосовно дітей, незважаючи на усвідомлювану загрозу покарання за їх учинення [89]. Тобто суттєвою ознакою парафільної поведінки є втрата контролю над своїми імпульсами, зниження прогнозування несприятливих наслідків для суб'єкта внаслідок різкого звуження свідомості в момент делікту [90].

Вченими встановлено, що 42% педофілів у дитинстві були жертвами сексуальних злочинів. Переважно вік їхніх жертв відповідав віку їхнього досвіду сексуальної віктимізації [91]. Інші дослідження також підтверджують думку, що

---

⁸⁹ Cohen L., Gans S., McGeoch P., Poznansky O., Itskovich Y., Murphy S., Klein E., Cullen K., Galynker I. Impulsive personality traits in male pedophiles versus healthy controls: is pedophilia an impulsive-aggressive disorder?// Compr. Psychiatry. – 2002. – Mar-Apr. – Vol. 43. – N 2. – P. 127–134.

⁹⁰ Дерягин Г. Б. Педофилия. *Сексология и сексопатология*. 2006. № 2. С. 37–46. URL: <http://web.archive.org/web/20090214041241/http://sudmed-nsmu.narod.ru/articles/pedo2.html>

⁹¹ Greenberg D. A comparison of sexual victimization in the childhoods of pedophiles and hebephiles / J. Bradford, S. Curry. *J. Forensic Sci.* 1993. Mar. Vol. 38. № 2. P. 432–436.

педофіли, які сексуально контактували з дітьми, мали аналогічні сексуальні контакти у дитинстві. Це відрізняло їх від педофілів, які не допускали порушення соціальних норм, – останні заперечували сексуальні взаємодії з дорослими у дитинстві [⁹²]. Отже, важливий фактор соціального навчання.

Особи, схильні до сексуального зловживання, часто із сімей, в яких дітей відштовхують або ними надмірно опікуються, хоча не обов'язково карають. У багатьох із них були погані взаємини з батьком. У дитинстві вони перебували в емоційній ізоляції, часто не мали близьких друзів. Багато з них отримали психологічну травму, в якій фігурують діти. Така поведінка стає для них втечею і засобом проти емоційного болю. Дорослими вони схильні приписувати якісь сексуальні мотиви звичайній поведінці дітей, розглядати свої жертви як сексуальні об'єкти. Мабуть, у людей, що здійснювали ці акти, вироблявся надійний механізм психологічного захисту, що дозволив їм змиритися зі своїми вчинками. Такі особи можуть вкладати інший зміст у свою поведінку або виправдовувати її, водночас всіляко «чорнити» себе. В результаті, стають ще менш здатними контролювати свої парафілічні сексуальні потяги. Деякі розбещувачі в усьому звинувачують свою жертву або дорікають їй у своїх діях [⁹³].

Для морально-психологічних особливостей злочинців, які вчиняють статеві злочини щодо неповнолітніх, характерний також типовий егоцентризм, неповага до жінок і неповнолітніх, брутальність, цинізм, відсутність почуття сорому, озлобленість, жорстокість щодо жертви, споживче ставлення до інших тощо. Водночас деякі злочинці вміли знаходити спільну мову з дітьми, зацікавити їх тощо.

Часто педофіл володіє неагресивним характером. Для досягнення бажаних дотиків йому рідко доводиться вдаватися до примусу. Він користується «незнанням» жертви, яка не розрізняє дозволене і заборонене. У більшості

---

⁹² Freund K. Does sexual abuse in childhood cause pedophilia: an exploratory study / R. Watson, R. Dickey. *Arch. Sex. Behav.* 1990. Dec. Vol. 19. № 6. P. 557–568.

⁹³ Келли Г. Основы современной сексологии / пер. с англ. СПб.: Питер, 2000. 896 с.

випадків, особливо коли це стосується малолітнього, злочинець користується надмірною довірливістю, тому що рідко трапляється, щоби педофіл був незнайомий із сім'єю жертви, або вже мав можливість познайомитися з нею. Можливо, що це хтось із тих, до кого дитина відчуває довіру: учитель, священник, спортивний тренер тощо [⁹⁴].

У процесі проведеного дослідження встановлено, що окреме значення у виникненні та поширенні проблеми виникнення статевого потягу до неповнолітніх і малолітніх мають сучасні інформаційні технології. Так, дитяча порнографія, наявна в Інтернеті та інших джерелах інформації, може сприяти розвитку сексуального інтересу до дітей [⁹⁵].

Статеві зловживання найчастіше скоюють особи чоловічої статі, хоча не рідкісні випадки, коли розбещувачами стають жінки, і про такі прецеденти майже нічого невідомо. Ймовірно, цьому слугує загальноприйнята думка про жінок, які повинні проявляти турботу про дітей, і не схильні до насильства. Як наслідок – працівники правоохоронних органів не вважають за потрібне ставити постраждалим питання, які б допомогли з'ясувати роль жінки в тій чи іншій ситуації, а потерпілим може бути нелегко зізнатися в тому, що жінка брала участь в інциденті. Як правило, це особи з відхиленнями в розумовому розвитку, які зазнали сексуального або фізичного насильства, не задоволені власним сексуальним життям. Їхніми діями керує помста партнеру або чоловікові. Злочини вони зазвичай здійснюють з іншими дорослими, частіше з чоловіком [⁹⁶].

«Класичного профілю» педофіла не існує досі. Єдине, що відомо про цих злочинців, – це те, що більшість із них чоловіки і що вони, як правило, знайомі зі своїми жертвами [⁹⁷].

Як було зазначено, трапляються випадки педофільного потягу і з боку жінок, при цьому вважається, що педофіли жіночої статі частіше звертають

---

⁹⁴ Левин И. Сексология и сексопатология. М.: Медпрактика, 2000. С. 75.

⁹⁵ Лысова А. В. Насилие в семье. Владивосток: ДВГУ, 2001. С. 34.

⁹⁶ Келли Г. Основы современной сексологии / пер. с англ. СПб.: Питер, 2000. 896 с.

⁹⁷ Gibborn & Vincent, 1994; Guidry, 1995; Murray, 2000.

увагу на хлопчиків, ніж дівчаток. Так, 4% жінок, які зазнали в малолітньому віці сексуальних дій з боку дорослих, повідомили, що сексуальні пропозиції надходили від осіб жіночої статі, в 45% випадків це були дівчата віком 14–17 років, в 9% – жінки старше 18 років. Цікаво, що дівчатка-жертви сексуальних посягань дорослих більш негативно оцінювали такі посягання, ніж хлопчики, хоча деякий, ще не уточнений відсоток жертв позитивно поставилися до педофільних дій дорослих. Більшість хлопчиків препубертатні сексуальні досвіди з жінками оцінювали позитивно [98].

Точка зору про те, що жінки теж іноді вчиняють сексуальне насильство над дітьми, «прижилася» не відразу. Частково причиною цього було думка, що сексуальне насильство – це суто чоловічий злочин. Частково й тому, що «ця тема ще більш табуйована, оскільки створює велику загрозу – вона підриває уявлення про те, як жінка повинна поводитися з дітьми» [99].

Варто підкреслити, що інцидентність сексуального зловживання дітьми з боку жінок явно недооцінена. Це може бути наслідком небажання повірити, що жінки здатні здійснювати педофільні дії. Ймовірно також, що жіночі педофільні тенденції здатні зростати внаслідок зміни соціальних ролей чоловіків і жінок у західних суспільствах [100]. Однак, за наявними літературними даними, в США жінки є винуватцями педофільних дій тільки приблизно в 1,5% випадків [101]. Безсумнівно, що на відсоток виявлення подібної активності з боку жінок істотно впливають методи проведених опитувань.

Особи, які допускають учинення педофілії, належать до неоднакових соціальних класів, мають різний освітній та інтелектуальний рівень, у них різний вид занять, вони сповідують неоднакові релігії і належать до різних рас.

---

⁹⁸ Келли Г. Основы современной сексологии / пер. с англ. СПб.: Питер, 2000. 896 с.

⁹⁹ Elliot, 1992. P. 12.

¹⁰⁰ Banning A. Mother-son incest: confronting a prejudice. *Child. Abuse Negl.* 1989. Vol. 13. № 4. P. 563–570.

¹⁰¹ Rowan E. Women who molest children / J. Rowan, P. Langelier. *Bull. Am. Acad. Psychiatry Law.* 1990. Vol. 18. № 1. P. 79–83.

Педофіли, особливо засуджені за скоєний злочин, відрізняються сором'язливістю, страждають від самотності, погано орієнтуються в питаннях сексу, надзвичайно схильні до моралізаторства або релігійності [102]. Однак серед педофілів, які не мали проблем із правоохоронними органами, нерідко можна зустріти освічених, успішних, соціально адаптованих людей з розвиненим почуттям громадянського обов'язку. Жертвами вони часто вибирають дітей своїх друзів, сусідів чи знайомих. Сексуальні стосунки з дітьми можуть відображати їхнє прагнення впоратися з відчуттям власної неповноцінності, що ймовірно, виникає у них в соціальних і сексуальних взаєминах із дорослими [103, с. 401].

Крім цього, до характерних особливостей педофілів належать алкоголізм, наявність серйозних проблем у шлюбі, зокрема сексуальних, а також слабка здатність до емоційної адаптації [104]. Як було зазначено раніше, у дитинстві деякі з них зазнавали сексуального насильства.

Часто поза увагою дослідників і працівників правоохоронних органів залишається ще одна група осіб, схильних до вчинення педофілії, – підлітки та юнаки у віці від 14 до 18 років, які переживають етапи статевого становлення та формування статевого потягу. Через комплекс чинників такі особи нерідко допускають вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітніх. До прикладу, вченими встановлено, що у 15% від усіх випадків звинувачень у педофілії в США ці звинувачення пред'являлися 14–17-річним підліткам та юнакам. На відміну від дорослих, підлітки-педофіли зазвичай використовують погрози, залякування своєї жертви, схильні заподіювати жертві тілесні ушкодження. Юнаки-педофіли, викриті в розпусних діях, як правило, характеризувалися гіперактивністю, імпульсивністю, бісексуальністю, вживанням токсичних речовин [105]. Факторами ризику, що

---

¹⁰² McKibben et al., 1994; Minor & Dwyer, 1997.

¹⁰³ Роберт Крукс. Сексуальність / Карла Баур. (Robert Crooks, Karla Baur «Our Sexuality», 8th ed., 2002). – 437 с.

¹⁰⁴ Johnston, 1987; McKibben et al., 1994.

¹⁰⁵ Gaffney G. R., Lurie S. F., Berlin F. S. Is there familial transmission of pedophilia? // J. Nerv. Ment. Dis. – 1984. – Sep. – Vol. 172. – N 9. – P. 546–548.

приводять підлітків до вчинення сексуальних злочинів проти дітей, вважаються соціальна ізоляція і брак освіти [¹⁰⁶].

Особи, засуджені за розпусні дії, зазвичай характеризуються як хронічні статеві правопорушники з високим ступенем ймовірності рецидиву (більше третини, близько 50%). Найбільший ризик рецидиву спостерігався в осіб, які ніколи не були в шлюбі [¹⁰⁷, ¹⁰⁸].

Іншими дослідженнями встановлено, що більше третини осіб, засуджених за вчинення розпусних дій, щодо яких було застосовано примусову медичну корекцію статевої поведінки, незабаром після отримання свободи знову скоювали подібне статеве правопорушення [¹⁰⁹].

Серед педофілів переважають гетеросексуали, при цьому деякі з них воліють мати контакти з дорослими сексуальними партнерами, але вибирають дітей, тому що вони доступні і уразливі. Педофіли, які здійснюють гомосексуальні дії з хлопчиками, в більшості випадків є незнайомцями [¹¹⁰].

З. Старович вважає, що педофіли частіше є неагресивними екстравертами, інфантильні, злочини скоюють переважно вдень стосовно знайомих об'єктів, у 65% випадків є алкоголіками. Порівняно з іншими групами сексуальних злочинців, серед педофілів відзначається найвищий відсоток походження з інтелектуального середовища. У них частіше, ніж у інших сексуальних злочинців, простежується стійка бісексуальна поведінка. Самі ж сексуальні дії педофілів в основному мають характер ласк, а не коїтусу [¹¹¹].

---

¹⁰⁶ Katz R. C. Psychosocial adjustment in adolescent child molesters. *Child. Abuse Negl.* 1990. Vol. 14. № 4. P. 567–575.

¹⁰⁷ Harry B. Correlates of sex offender and offense traits by victim age / T. Pierson, A. Kuznetsov. *J. Forensic Sci.* 1993. Sep. Vol. 38. № 5. P. 1068–1074.

¹⁰⁸ Hanson R. Long-term recidivism of child molesters / R. Steffy, R. Gauthier. *J. Consult. Clin. Psychol.* 1993. Aug. Vol. 61. № 4. P. 646–652.

¹⁰⁹ Rice M. E. Sexual recidivism among child molesters released from a maximum security psychiatric institution / V. L. Quinsey, G. T. Harris. *J. Consult. Clin. Psychol.* 1991. Jun. Vol. 59. № 3. P. 381–386.

¹¹⁰ Murray J. B. Psychological profile of pedophiles and child molesters. *J. Psychol.* 2000. Vol. 134. № 2. P. 211–224.

¹¹¹ Старович З. Судебная сексология / пер. с польск. М.: Юрид. лит., 1991. 336 с.

Є пряма залежність між зловживанням алкоголем і педофільними діями. Так, 49% осіб, засуджених за розпусні дії, вчинили правопорушення в алкогольному сп'янінні. Жінки, які вчинили педофільні дії, мали більш високі рівні вживання алкоголю, ніж педофіли чоловічої статі [¹¹²].

За статистичними даними Генеральної прокуратури України встановлено, що з січня до грудня 2013 року обліковано 71 випадок кримінальних правопорушень за статтею 155 КК України (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості). У 12 випадках кримінальне правопорушення було вчинено у стані алкогольного сп'яніння (17% випадків). За цей же період обліковано 252 кримінальні правопорушення за статтею 156 КК України (розбещення неповнолітніх). У 31 випадку кримінальне правопорушення було вчинено у стані алкогольного сп'яніння (12% випадків).

Із січня до грудня 2014 року обліковано 49 випадків кримінальних правопорушень за статтею 155 КК України (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості), у 8 випадках кримінальне правопорушення було вчинено у стані алкогольного сп'яніння (16% випадків). За аналогічний період обліковано 208 кримінальних правопорушень за статтею 156 КК України (розбещення неповнолітніх). У 26 випадках кримінальне правопорушення було вчинено у стані алкогольного сп'яніння (12,5% випадків) [¹¹³].

Найпоширенішими способами підготовки до вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх є такі:

– вистежування потерпілої особи злочинцем поблизу місць проживання, на шляху з або на навчання, на місцях проведення дозвілля, після цього злочинець супроводжує їх до безлюдних місць, де вчиняє розпусні дії;

– вибір місця й способу вчинення злочину, розроблення плану вчинення злочину, розподіл ролей;

– заманювання потерпілої особи у «тихі» місця шляхом обману, під пристойним приводом чи пропозицією, що цікавить неповнолітнього;

---

¹¹² Rada R. T. Alcoholism and the child molester. *Ann. N. Y. Acad. Sci.* 1976. Vol. 273. P. 492–496.

¹¹³ URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=106782#

– приготування злочинцем засобів для маскуванню своєї зовнішності (маски, окуляри, перуки, одяг тощо);

– підшукування жертв злочину, які навчаються у вечірній час, займаються увечері у спортивних секціях або перебували удома одні;

– підготовка неправдивого алібі, приміром, злочинець мотивовано пояснює, що під час учинення злочину він був в іншому місці – на риболовлі, у лісі, на зустрічі з друзями та ін.

Дорослі чоловіки, особливо жінки, які вчиняють протиправні сексуальні дії з дітьми, зазвичай не застосовують погроз і фізичного насильства [114].

Виділяють контактний і неконтактний способи сексуального насильства щодо дітей. До контактного насильства спеціалісти відносять:

1) статевий акт із дитиною, здійснений вагінальним, анальним і оральним способом;

2) мануальний оральний, генітальний чи будь-який інший тілесний контакт із статевими органами дитини, а також доторки до ерогенних зон тіла дитини;

3) введення різних предметів у піхву чи анус;

4) обопільна мастурбація з боку дорослого та дитини.

До неконтактного сексуального насильства щодо дитини належать:

1) демонстрація еротичних і порнографічних матеріалів дитині або перегляд таких у присутності дитини;

2) здійснення статевого акту у присутності дитини;

3) демонстрація оголених геніталій дитині (ексгібіціонізм);

4) підглядання за дитиною під час здійснення нею інтимних процедур (вуаеризм);

5) залучення дитини до комерційного сексу та порнобізнесу [115].

---

¹¹⁴ Johnson R. L., Past sexual victimization by females of male patients in an adolescent medicine clinic population / D. Shrier. *Am. J. Psychiatry*. 1987. May. Vol. 144. № 5. P. 650–652.

Сексуальне зловживання щодо дітей не обов'язково передбачає примус дітей погрозами або силою до виконання сексуальних дій, але сам факт сексуальних дій з ними.

За результатами наукових досліджень, проведених В. М. Масловим, І. Л. Ботневою та Г. С. Васильченко, встановлено, що дорослі педофіли чоловічої статі воліють спокусити жертву солодощами, грошима та іншими благами, розповідями про інтимні стосунки, демонструючи порнографічні фотографії і фільми, свої статеві органи, вдаються до пестошів, поцілунків, односторонньої або взаємної мастурбації, петтингу, орально-генітальних контактів тощо. Зрідка, особливо в літньому віці, агресивні педофіли можуть бути схильні до садизму, що підвищує небезпеку прояву педофілії з боку літніх, як правило, раніше асоціальних осіб. Є дані, що в групі 30-річних педофілів переважають одружені, але фрустровані чоловіки. Серед літніх частіше трапляються самотні люди, які страждають статевими розладами [¹¹⁶].

Використання порноматеріалів у початку сексуальних взаємодій дорослого з дитиною трапляється нерідко, оскільки дозволяє зацікавити її і досить легко домогтися сексуального збудження. Комерційна порнографія за участю дітей може бути спрямована педофілом на те, щоб переконати дитину, що сексуальні дії дорослих стосовно дітей – лише соціально прийнятний жарт, своєрідне вираження любові до дитини [¹¹⁷]. В Інтернеті існує безліч файлообмінних сайтів, що використовуються для поширення дитячої порнографії. Файли із забороненою візуальною продукцією захищені вельми простими паролями.

Дії злочинців для приховування злочину найчастіше охоплюють:

---

¹¹⁵ Журавель Т. В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей: навч. Посібник. *Соціальна педагогіка* / за заг. ред. О. В. Безпалько. К.: Академвидав, 2013. С. 197–209.

¹¹⁶ Маслов В. М. Нарушения психосексуальных ориентаций по возрасту объекта / И. Л. Ботнева, Г. С. Васильченко. *Сексология*. М.: Медицина, 1990. С. 427–429.

¹¹⁷ Tyler R. P. Child pornography: perpetuating the sexual victimization of children / L. E. Stone. *Child Abuse Negl.* 1985. Vol. 9. № 3. P. 313–318.

– знищення, інколи прання, ремонт, перефарбування, спалення, викидання на смітник, утоплення у воді злочинцем свого одягу зі слідами крові, інших біологічних виділень потерпілої особи;

– змивання миючими засобами слідів на місці події (наприклад, миття транспортного засобу, в якому було вчинено розбещення чи статеві зносини);

– залякування та погроза потерпілої особи, якщо вона повідомить про вчинення розпусних дій чи статевого акту;

– від'їзд із місця свого проживання на певний період для того, щоб у потерпілої стерлися з пам'яті ознаки його зовнішності;

– погроза злочинцем потерпілій особі розповісти знайомим і близьким (колегам, сусідам, однокласникам, у деяких випадках батькам, якщо не вони вчиняли злочин, тощо) про «негідну» поведінку потерпілої;

– повідомлення неправдивих відомостей злочинцем про себе та потерпілу особу;

– створення неправдивого алібі;

– ретельне проведення туалету статевих органів з метою знищення слідів злочину;

– спричинення в потерпілої особи несвідомого або безпорадного стану шляхом завдання травм у життєво важливі органи, споживання спиртним або введення в її організм наркотичних засобів;

– маскування зовнішнього вигляду злочинця (стрижка волосся, вусів, бороди або відрощування їх, зміна кольору) тощо [¹¹⁸].

Обстановка вчинення злочинів у більшості випадків характеризується відсутністю сторонніх свідків, вибором безлюдного місця як на відкритій місцевості, так і в приміщенні. На відкритій місцевості чи в приміщенні розпусні дії чи статеві зносини з особою, що не досягла статевої зрілості, відбуваються частіше активним способом стосовно незнайомої злочинцеві жертви.

---

¹¹⁸ Батюк О. В. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посібник / Р. І. Благута, О. М. Гумін; за заг. ред. С. В. Пряхіна. Львів, 2011. 323 с.

Місцем учинення злочинів досліджуваної категорії може бути як конкретна ділянка місцевості, приміщення, транспорт тощо, так і розташування (на них, у них) певних предметів, на яких залишаються найбільш явні сліди злочину. Місце злочину тісно пов'язано з конкретною локалізацією матеріальних та інших слідів злочинної події, а також часом учинення.

Найбільш типовими місцями вчинення розглядуваних злочинів є: під'їзди будинків і сходові площадки; підвали й горища будівель; лісові масиви, паркові зони й поля; квартира потерпілої або злочинця; гуртожитки; нежилі або занедбані (пусті) приміщення; різні господарські будівлі (у сільській місцевості); занедбані будови, відокремлені двори й інші місця. Якщо цей злочин вчинено батьками, опікунами чи піклувальниками, то він міг бути скоєний за місцем проживання як потерпілої особи, так і злочинця.

Педофіли вміло використовують дитячу довіру до дорослого, заманюючи жертву під різними приводами в зручні для приховування насильницьких актів місця, – підвали, горища, занедбані будівельні майданчики або відселені будинки, де нібито народилися кошенята чи цуценята. Нерідко сексуальними збоченцями виявляються сусіди чи знайомі. Вони входять в довіру сім'ї й особисто дитини, дарують їй подарунки або навпаки залякують, у потім розбещують чи гвалтують. Щоби приховати злочин, нерідко позбавляють жертву життя.

У результаті дослідження практики С. М. Рахметов зазначає, що, враховуючи те, що такий злочин найчастіше скоюється у сфері побуту, абсолютно справедливо вважати його побутовим злочином. Це підтверджується результатами проведеного вченим дослідження. У квартирах скоєно 48,1% розпусних дій. З них 38,7% у квартирі засуджених. У відкритій місцевості, в парку, сквері, на вулиці скоєно 20,9% злочинів. У гуртожитках, підвалах, господарських будівлях скоєно 11,3% злочинів, в інших місцях (в приміщеннях державних установ і громадських організацій) – 19,7% злочинів. Наведені дані свідчать про те, що близько 80% досліджуваного виду злочинів вчиняється в приміщеннях і лише один з п'яти злочинів скоюється поза приміщеннями. Це

пояснюється тим, що поведінка людей поза приміщеннями знаходиться під більш суворим наглядом громадськості, правопорушники це враховують. Вказана обставина ускладнює роботу правоохоронних органів щодо попередження статевих злочинів стосовно дітей [¹¹⁹, с. 79].

Найбільш характерні періоди часу для вчинення розбещення неповнолітніх чи статевих зносин із особою, що не досягла статевої зрілості, є час проведення дозвілля неповнолітніх – вечірні години (18–22 год.) у будні дні, а також денний час у вихідні й святкові чи у дні канікул. У разі вчинення статевих зносин із особою, що не досягла статевої зрілості, чи розбещення з боку батьків, опікунів, піклувальників неповнолітнього тощо, часом учинення злочину може бути нічний.

Педофілу завжди хочеться у середовище дітей. Випадки сексуальних домагань поширені в навчальних закладах, особливо інтернатного типу, де діти та підлітки перебувають у закритому середовищі, а, отже, залежні від вихователя, вчителя, директора, тренера або й старшокласника. У такій ситуації дитина, навіть підліткового віку, як правило, не здатна протистояти сексуальним залицанням із боку авторитетного дорослого, які отримує у формі непристойних словесних натяків, сексуальних пропозицій або сексуальних дій: обіймів, поцілунків, доторків, жестів. Здебільшого вона мовчить і терпить, навіть тоді, коли сексуальні домагання завершуються розбещуванням або статевими зносинами з нею [¹²⁰, с. 63, 64].

Традиційно вважається, що педофіли схильні влаштовуватися на роботу, пов'язану з навчанням дітей і підлітків [¹²¹]. Однак ця думка в науковій

---

¹¹⁹ Рахметов С. М. Деятельность органов внутренних дел в борьбе с развращением малолетних и вопросы квалификации этого преступления: учеб. пособие. Караганда, 1987. 100 с.

¹²⁰ Волинець Л. С. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / Л. П. Гурковська, І. В. Савчук. К.: ТОВ «К.І.С.», 2011. 132 с.

¹²¹ Маслов В. М. Нарушения психосексуальных ориентаций по возрасту объекта / И. Л. Ботнева, Г. С. Васильченко. *Сексология*. М.: Медицина, 1990. С. 427–429.

літературі не підтверджена. Крім того, це твердження небезпечне в умовах сучасної західної істерії з приводу педофілії, адже педагоги чоловічої статі виявляються в підвищеному ризику помилкових звинувачень і явної недовіри. Тим не менш, за даними північноамериканських дослідників, 12% чоловіків і 4% жінок засвідчили в анонімному опитуванні, що були об'єктами сексуальної уваги вчителів обох статей, при цьому 4% вважали, що вчитель вплинув на їхній гомосексуальний вибір. 1% учнів мали сексуальні відносини (переважно гетеросексуальні), принаймні з одним з учителів [¹²²]. У підвищеному ризику стати жертвою сексуальних зловживань з боку педофіла опиняються вихованці шкіл-інтернатів, притулків, спеціалізованих шкіл для дітей-інвалідів, наприклад глухих, осіб, які слабо бачать тощо [¹²³].

Не тільки вчителі, а й лікарі, здійснюють зі своїми пацієнтами незаконні сексуальні дії. Так, серед усіх лікарських правопорушень, скоєних у США в 1996 році, сексуальні злочини лікарів проти їхніх пацієнтів становлять 4,4%. Лікарі, звинувачені в сексуальних злочинах проти їхніх пацієнтів, із високим ступенем достовірності спеціалізувалися в психіатрії, дитячій психіатрії, акушерстві та гінекології, в сімейній практиці, ніж в інших спеціальностях; найчастіше вони були немолоді [¹²⁴]. Проблема педофільних дій не оминула навіть церкву, при цьому священнослужителі достовірно частіше здійснювали педофільні дії стосовно підлітків чоловічої статі. Є сумнівні, явно тенденційні в релігійному розумінні дані, отримані під час вивчення сексуальних правопорушень педофільної спрямованості представниками католицького духовенства, які свідчать, що наслідки таких злочинів більш сприятливі, ніж у випадках вчинення подібних дій з боку осіб, діяльність яких не стосується церкви [¹²⁵].

---

¹²² Cameron P. Do homosexual teachers pose a risk to pupils? / K. Cameron. *J. Psychol.* 1996. Nov. Vol. 130. № 6. P. 603–613.

¹²³ Vernon M., Issues in the sexual molestation of deaf youth / K. Miller. *Am. Ann. Deaf.* 2002. Dec. Vol. 147. № 5. P. 28–36.

¹²⁴ Dehlendorf C. E. Physicians disciplined for sex-related offenses / S. M. Wolfe. *JAMA.* 1998. Jun 17. Vol. 279. № 23. P. 1883–1888.

¹²⁵ Haywood T. W. Psychological aspects of sexual functioning among cleric and noncleric alleged sex offenders / H. M. Kravitz, L. S. Grossman, O. E. Wasyliw, D. W. Hardy. *Child. Abuse Negl.* 1996. Jun. Vol. 20. № 6. P. 527–536.

Часто сексуально використовують розумово неповноцінних дітей або вихованців інтернатних закладів, які мають психічні розлади. Для втягнення таких дітей у сексуальні стосунки вистачає уваги дорослого, недорогих подарунків або просто залякування. У таких випадках завжди використовується залежне становище дитини від дорослого.

Найбільш характерними слідами розпусних дій чи статевих зносин із особою, що не досягла статевої зрілості, є незначні пошкодження на одязі потерпілої особи чи злочинця. Крім того, на одязі потерпілої особи та підозрюваного, обвинуваченого залишаються сліди виділень людського організму, а на місці вчинення злочину – краплини, плями крові, сперми, інших біологічних виділень, окремі елементи одягу: шматки пошкодженого одягу, гудзики, брошки для волосся, нижня білизна, а інколи документи (перепустки, залізничні квитки), сліди взуття, відбитки пальців рук, сліди транспортного засобу тощо. Крім того, на потерпілій особі – волосся, кров, сперма, епітелій під нігтьовими пластинами та інші біологічні сліди злочинця, а також волокна з його одягу.

До початку епохи Інтернету педофіли здебільшого існували ізольовано. Тепер, коли в режимі он-лайн розпочали функціонувати кілька «груп підтримки» для педофілів, вони отримали можливість обмінюватися дитячими порнографічними фотографіями, обговорювати свій досвід залицяння до дітей та юридичні аспекти діянь один одного. Крім того, у них з'явилося більше можливостей спілкуватися з дітьми у власних інтересах. Ці хижаки кіберпростору можуть користуватися дошками оголошень, розміщеними в Інтернеті, і відвідувати чати, створені спеціально для дітей. Чати забезпечують сприятливий ґрунт для полювання дорослим, які шукають діток, котрі нічого не підозрюють, потребують уваги та/або охочі дізнатися пікантні подробиці на тему сексу [126].

На сайтах у мережі Інтернет, різних файлообмінниках можна побачити матеріали (фотографії, відео) порнографічного змісту за участю неповнолітніх, за створення і розповсюдження яких передбачена кримінальна відповідальність.

---

¹²⁶ Durkin, 1997; Trebilcock, 1997.

Після їх дослідження органам слідства стає очевидно, що скоєно різні злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх. Однак практично неможливо встановити ні відомості про потерпілих осіб і злочинців, ні місця скоєння злочину. Ці обставини слугують неабиякою перешкодою для виявлення таких злочинів, для постановки їх на облік і кримінального переслідування винних.

Як правило, педофіл спочатку завойовує довіру дитини, проявляючи щире участь і інтерес до її справ і проблем. Після цього він намагається отримати електронну, поштову адресу або номер телефону наміченої жертви. Згодом він надсилає їй порнографічні матеріали, які підтверджують, що сексуальні відносини між дорослим і дитиною абсолютно нормальні й природні. Останній крок – призначення зустрічі.

Багато злочинців в Інтернеті – це чоловіки, які належать до середнього або вищого класу, представники багатьох професій. Вони користуються анонімністю Інтернету для експериментування зі своїми педофільними фантазіями, і, на жаль, для їх реалізації.

За відсутності ефективного закону або необхідних процедур для стримування діяльності педофілів у кіберпросторі відповідальність за безпеку дітей несуть їхні батьки. Один із перспективних методів контролю полягає в тому, щоби розташовувати комп'ютер у такому місці, щоби можна було спостерігати за дітьми, коли вони працюють у режимі реального часу. Особливо корисно буде батькам виходити в он-лайн разом зі своїми дітьми та інструктувати їх, як дізнаватися про непрошених гостей. Батьки повинні навчити дітей ніколи і нікому не повідомляти особистої інформації про себе без їхнього дозволу – ні номера телефону, ні домашньої адреси. Крім того, батьки повинні дуже дохідливо пояснити дитині, що в жодному разі не можна зустрічатися особисто зі знайомими з Інтернету за відсутності батьків або будь-кого з дорослих, що користуються довірою. Батькам, які турбуються про засилля порнографії в кіберпросторі, можна порадити встановити програму,

що виконує функцію фільтру і призначену для блокування доступу дітей до сайтів із непристойними зображеннями і вульгарними словами. Це допоможе обмежити перегляд дітьми порнографічних сайтів, але, на жаль, слугує ненадійним захистом від педофілів, які відвідують дитячі чати [¹²⁷].

У науці прийнято вважати, що вивчення особи сексуальних злочинців стає більш ефективним за умови їх науково апробованої типологізації. Адже боротьба зі злочинністю не може орієнтуватися тільки на неповторність кожної особи, вона повинна враховувати певну типовість контингенту злочинців, їх групування тощо [¹²⁸, с. 296–297, ¹²⁹]. Сьогодні у кримінології існують різні думки щодо типології і класифікації злочинців. Так, деякі вчені, класифікуючи злочинців, розглядають типологію як вид класифікації [¹³⁰, с. 296]. Інші ці поняття не розмежовують [¹³¹, с. 133–134]. Ще інші проводять чітку межу між поняттями типології і класифікації [¹³², с. 87–88].

У структурі злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх поширеними є випадки інцесту, коли батько примушує доньку, а мати неповнолітнього сина (за надуманим приводом вберегти його від випадкових інтимних зв'язків), а також брат чи сестра або інший представник кровної рідні вчиняють сексуальний контакт з метою задоволення своїх статевих потреб, ігноруючи вікові особливості дитини й нехтуючи своїми обов'язками її захисника. Сексуальне підкорення доньки чи сина (члена сім'ї) своїм бажанням, прихованість цих стосунків додає домашньому насильникові збудження, азарту, відчуття власної важливості.

---

¹²⁷ Роберт Крукс. Сексуальность / Карла Баур. (Robert Crooks, Karla Baur «Our Sexuality», 8th ed., 2002). – 437 с.

¹²⁸ Криминология / под ред. А. И. Долговой. М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1997. 779 с.

¹²⁹ Тер-Акопов А. А. О правовых аспектах психологической активности и психологической безопасности человека. *Государство и право*. 1993. № 4. С. 88–97.

¹³⁰ Криминология / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. М.: Юристъ, 1995. 630 с.

¹³¹ Криминология / под ред. Н. Ф. Кудрявцевой, Г. М. Миньковского. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1998. 690 с.

¹³² Криминология / отв. ред. В. К. Звирбуль. М.: Юрид. лит., 1979. 304 с.

Процес сексуального розбещення дитини батько цинічно трактує, як своєрідну «школу сексу» для доньки і її підготовку до сімейного життя, задовольняючи таким варварським способом потребу у владі, домінуванні, зверхності над іншими.

Хоча інцестні стосунки заборонені й Кримінальним, і Сімейним кодексами в Україні, в житті такі випадки трапляються і є проявом сексуального насильства, що калічить психіку, особистість дитини, спричиняє їй важкі душевні муки на все життя. Родичі, які гвалтують власних дітей, як і педофіли, які чатують на дітей поза сім'єю, є здебільшого психологічно незрілими інфантильними чоловіками.

За Законом України «Про попередження насильства в сім'ї», сексуальне насильство в сім'ї – це протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру стосовно дитини, яка є членом цієї сім'ї [133].

Сексуальне насильство над дітьми в сім'ї найчастіше є інцестом – кровозмішуванням, тобто статевим зв'язком між близькими родичами. Інцест – це різновид психічних і поведінкових розладів, таких як педофілія; сексуальний контакт між людьми, що знаходяться в близькій спорідненості (однією з яких часто дитина), але не є чоловіком і дружиною.

Інцести відбуваються на всіх соціоекономічних рівнях і є протизаконними, незалежно від віку людей, що вступають у статевий зв'язок. Однак інцестні взаємини між дорослими родичами набагато рідше стають предметом судового розгляду, ніж коли в інцесті беруть участь дорослий і дитина.

Майже завжди інцест є наслідком розладів сімейних стосунків, які починаються з порушення або руйнування подружніх взаємин.

Як і у випадку з педофілами, про людей, що вступають у інцестний контакт, можна сказати тільки те, що в більшості це чоловіки, про яких складно дізнатися і важко описати за допомогою «класичного профілю». Найімовірніше,

---

¹³³ Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 70. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>

це «складна, гетерогенна група людей, які виглядають схожими на всіх нас» [134]. Однак у тих, хто вступає в інцестні відносини, є чимало спільних рис із педофілами. Багато з них опиняються у скрутному фінансовому становищі, зловживають алкоголем, не працюють, демонструють виняткову набожність і емоційну незрілість [135].

Р. Крукс та К. Баур визначають, що поведінка такої людини може бути наслідком схильності до педофільії, гострого почуття власної неспроможності в сексуальних відносинах із дорослим партнером чи неприязні з боку дружини. Крім того, означена поведінка може бути спричинена алкоголізмом або іншими психологічними відхиленнями. У такої людини можуть бути спотворені уявлення про сексуальні стосунки між дорослим і дитиною. Наприклад, він може думати, що дитина, яка не чинить опору, – не проти сексу. Або, до прикладу, що секс між дорослим і дитиною створює сприятливу можливість прищепити дитині сексуальні навички, що секс між батьком і дочкою зміцнює відносини між ними і що дитина нікому не розповідає про сексуальні стосунки з дорослим тому, що отримує від них задоволення [136, с. 401–402].

У більшості випадків інцесту дитина, яка потребує емоційного тепла й хоче, щоб її любили, зважаючи на дитячий вік, сильну залежність від важливого дорослого, тендітність і проникливість кордонів власного «Я», здебільшого не здатна розпізнати сексуальні наміри, які проявляє до неї дорослий. Тому спочатку сексуальні контакти із близькою людиною (батьком або матір'ю, сестрою, братом) дитина може сприймати як увагу та особливу любов до неї, а почуття страху, гніву, приниження, відчуття болю – як необхідну плату за любов близької людини. Інцестні стосунки ґрунтуються на експлуатації дорослим ще незрілої психіки дитини (кожен знає, що дитину можна вмовити на будь-що), любові до батьків, невмінні знайти рішення у складних ситуаціях, відчутті безумовного авторитету старшого.

---

¹³⁴ Scheela & Stern, 1994, p. 91.

¹³⁵ Rosenberg, 1988; Valiant et al., 2000.

¹³⁶ Роберт Крукс. Сексуальність / Карла Баур. (Robert Crooks, Karla Baur «Our Sexuality», 8th ed., 2002). – 437 с.

Л. С. Волинець, Л. П. Гурковська, І. В. Савчук зазначають, що сексуальний сценарій розвитку інцестних стосунків, як правило, однаковий. Спочатку дорослий проявляє велику любов до дитини й заохочує дитину до вияву любові до нього. Відтак розпочинає привчати дитину до своїх дотиків, цілувати верхню частину тіла дитини, поступово переходячи до стимулювання її ерогенних зон – грудей, низу талії, сідниць. Оральні та мануальні пестощі геніталій (подразнення клітора, погладження члена) урешті-решт завершуються статевими зносинами дорослого і дитини [¹³⁷, с. 65–66].

Найбільш небезпечні злочинці – це особи, які вчиняють статеві злочини щодо своїх дітей: дочок, синів, падчерок, племінниць тощо, використовуючи психічне насильство або безпорадний стан потерпілого. У них негативні риси мають найбільш виражений та тривалий характер [¹³⁸].

Злочинці, які вчиняють сексуальні дії, приблизно у 30% випадків є родичами дитини, найчастіше це брати, батьки, дядьки або двоюрідні [¹³⁹].

Як зазначає Н. Проценко, на жаль, доведеться розвіяти міф про злісних маніяків: статистика доводить, що найпоширеніший сценарій – це насильство дорослого члена сім'ї або друга сім'ї над дівчинкою-підлітком. В цілому на частку членів сім'ї (вітчимів, дядьків, братів, батьків, дідусів) припадає 35–40% згвалтувань. Ще 40–50% випадків відбувається з вини друзів членів сім'ї. Тобто у 85–90% випадків злочинець добре відомий дитині, і тільки 10–15% згвалтувань відбувається незнайомцями. Саме тому на поверхню «впливає» лише незначна

---

¹³⁷ Волинець Л. С. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / Л. П. Гурковська, І. В. Савчук. К.: ТОВ «К.І.С.», 2011. 132 с.

¹³⁸ Костенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2004.

¹³⁹ Pereda, N., Guilera, G., Forns, M. & Gómez-Benito, J. (2009). «The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: A meta-analysis». *Clinical Psychology Review*. 29 (4): 328–338. doi:10.1016/j.cpr.2009.02.007.

частина злочинів, у більшості ж випадків діти мовчать. Найменші жертви мовчать, бо не розуміють, що з ними сталося (або вважають це нормою, оскільки так чинить рідна людина). Підростаючи, вони усвідомлюють, що відбувається щось неприйнятне, однак більш старші діти і підлітки у випадках сімейного насильства теж, на жаль, мовчать – адже: бояться і соромляться; не вірять, що повірять їм; бояться зруйнувати сім'ю і завдати болю комусь із дорогих їм людей. Ще один міф про гвалтівників – про їхню страхітливую, злочинну зовнішність. На жаль, це помилка. І це небезпечно, бо діти заздалегідь чекають зловісних ознак і можуть так і не дочекатися, поки гвалтівник не вдасться до дій. Окрім того, більшість гвалтівників – хороші психологи: вони чудово вміють «запудрити мізки» недосвідченій особі. Дорослі, які замислили насильство, звичайно ж, не будуть хапати дитину посеред вулиці і накидатися, як дикі звірі, – це характерно лише для маніяків, на частку яких припадає невеликий відсоток згвалтувань (так, це найгучніший відсоток, але він – лише верхівка айсберга). Крім того, в реальності гвалтівники часто взагалі не виглядають асоціальними: це зазвичай не безхатьки і алкоголіки, а дуже пристойні з вигляду громадяни [¹⁴⁰].

Сексуальне насильство може обмежуватися лише дотиками до тіла дитини й маніпулюванням її статевими органами без статевого акту з нею.

Частіше сексуального насильства, на думку українських психіатрів, зазнають діти – хлопчики та дівчатка – з неповних родин, особливо за входження в сім'ю вітчима, який може ставитися до нерідних як до можливості реалізувати свої сексуальні потреби. Досить часто дружина помічає ненормальні домагання свого нового чоловіка до власних дітей, але не наважується стати йому на перешкоді, бо хоче «зберегти сім'ю» та «мати чоловіка в домі».

Розбещення старшої дитини може починатися з бесід на сексуальні теми, спокушанням дитини привабливою для неї річчю в обмін на «послугу».

Інцестні відносини між батьком (або вітчимом) і дочкою нерідко розпочинаються раніше, ніж дитина розуміє їх справжнє значення. Спочатку це

---

¹⁴⁰ Проценко Н. Как выявить и пресечь сексуальное насилие над детьми? / Н. Проценко. URL: <http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-21247/#video-24665>

може виглядати як гра з елементами боротьби, лоскоту, поцілунками і дотиками. З часом дотики поширюються на область грудей і геніталій, а потім можуть перерости в оральну або мануальну стимуляцію і статевий акт. У більшості випадків під час задоволення своїх бажань батько більше покладається на свій авторитет або емоційну близькість, ніж на фізичну силу. Іноді він підштовхує дочку до дій сексуального характеру, пояснюючи їй, що таким чином він «навчає» її чого-небудь, обіцяючи подарунки або експлуатуючи її потребу в любові. Пізніше, коли вона починає розуміти, що в його діях є щось непристойне, або виявляє, що відбувається їй неприємно і травмує її, уникнути подальших дій може виявитися непросто. Донька розглядає такі взаємодії як знак особливого до неї ставлення і вважає, що вони надають їй деякі привілеї. Інцестні відносини можуть набути розголосу, якщо, розсердившись на батька, нерідко з причин, абсолютно не пов'язаних з його сексуальною поведінкою, дівчинка просто на нього «поскаржиться». Іноді мати, до свого жаху, виявляє, що вже деякий час існує фактично між власним чоловіком та донькою. Буває, мати спочатку здогадується про інцест, але воліє не втручатися і залишити все, як є. Причиною цього може бути сором, страх судових переслідувань, боязнь, що сім'я може зруйнуватися, або те, що інцестуальні відносини її чоловіка з дочкою позбавляють її необхідності задовольняти його сексуальні потреби.

Ці дії є проявами сексуального насильства. І діти в ньому можуть виконувати як пасивну, так і активну роль, навіть переживати суперечливі почуття. Парадокс сексуального насильства над дітьми в тому, що коли насильник «підсолоджує» цей процес і старанно продумує алгоритм при звичаєння до себе дитини, вона може навіть переживати приємні відчуття.

Паралельно із сексуальним насильством злочинець психологічно тисне на дитину, адже їхні стосунки відбуваються у «великій таємниці» і в його інтересах, щоб вони залишалися таємницею назавжди.

Попри те, що було прийнято вважати, що найбільш поширений інцест між батьком і дочкою, дослідження засвідчили, що сексуальні зв'язки між братом і

сестрою і між двоюрідними братами та сестрами відбуваються ще частіше [¹⁴¹]. Сексуальні стосунки між братами і сестрами рідко набувають розголосу, а якщо їх і вдається виявити, то вони, як правило, не зумовлюють такої бурхливої реакції, як зв'язок між батьком і дочкою. Крім того, брати і сестри нерідко вважають свої контакти цілком нешкідливими, якщо тільки те, що відбувається, не пов'язане з примусом [¹⁴²]. Проте сексуальні контакти між братом і сестрою, що містять елементи примусу, і сексуальне насильство, скоєне батьком, часто здійснюють на їхніх жертв деструктивний вплив.

Якщо дитина повідомить про інцест, сім'я може зруйнуватися – батько опиниться у в'язниці, на матір ляже тягар фінансових проблем, а жертва, брати і сестри, можливо, будуть влаштовані в дитячі будинки. У результаті може також відбутися розлучення батьків. Іноді винуватою оголошують саму жертву. Потенційні наслідки виявлення інцестних відносин жахливо тиснуть на дитину, витримати це буває непросто. З цих та інших причин жертва, як правило, вкрай неохоче розповідає про це членам сім'ї, не кажучи вже про представників офіційної влади [¹⁴³, с. 400].

Першим симптомом інцесту є різка зміна поведінки дітей: вони стають дратівливими, примхливими, плаксивими, у них з'являється страх темряви. Значення цього симптому стає зрозумілим тільки ретроспективно. Більш специфічними ознаками інцесту є елементи регресивної поведінки (енурез і енкопрез), сексуалізовані ігри (імітація статевого акту за допомогою іграшок).

Найважливішим фактором, який підвищує ймовірність сексуального використання дітей – наявність вітчима, що підвищує ризик насильства для дівчаток більш ніж удвічі. Можливе пояснення – психологічні чинники, що забороняють інцест, за відсутності кровного споріднення діють слабше. Опиняючись щоденно з падчеркою-підлітком, вітчим не може запобігти

---

¹⁴¹ Canavan et al., 1992; Finkelhor, 1979.

¹⁴² Finkelhor, 1979.

¹⁴³ Роберт Крукс. Сексуальность / Карла Баур. (Robert Crooks, Karla Baur «Our Sexuality», 8th ed., 2002). – 437 с.

переходу сексуального збудження у відповідну поведінку. Цілком можливо, що в деяких випадках чоловіки одружуються на розлучених жінках для того, щоб отримати можливість вступати у сексуальні контакти з їхніми дітьми [144].

Другий за значенням фактор – негативне ставлення матері до сексу. Мати підсвідомо чи цілком усвідомлено наче пропонує їй своє право сексуального обслуговування батька повністю, або тільки в тій частині, яку не може або не хоче виконувати сама. Зв'язок «батько – дочка» може створюватися і в цілях її протиставлення матері.

Низький рівень освіти матерів, погані стосунки з нею та скупим на ласки батьком, бідність і відсутність у дитини близьких друзів – фактори, сприятливі для сексуального насильства дітей. В тих сім'ях, в яких були п'ять або більше таких факторів ризику, дві третини підлітків ставали жертвами насильства [145].

Жертвами сексуального насильства в сім'ї, як правило, стають дівчатка у віці 8–12 років, зазвичай жертвою стає найбільш пасивна з дочок, яка свідомо не може чинити опір, проте відомо кілька випадків інцесту з грудними дітьми. Інцест між батьком і сином зустрічається набагато рідше і відомостей про нього значно менше. Хлопчики, які опинилися жертвами своїх батьків, бувають трохи молодше, ніж дівчатка в аналогічній ситуації. У деяких випадках інцесту між батьком і дочкою батько вибирає тільки одну зі своїх дітей, іноді, як і хлопчики, жертвами стають всі дочки послідовно або одночасно. Варіюється і частота контактів, і характер сексуального впливу.

К. Ебінг визначив умови, які сприяють інцесту:

- у чоловіків алкоголізм і стан сп'яніння;
- у жінок слабоумство, що затримує розвиток сором'язливості, а часом домінуючий потяг до еротизму.

Е. Крафт у процесі проведення наукових досліджень зазначає, що зовнішньою умовою, яка сприяє інцесту, є недостатній поділ статей в сім'ях. Як патологічне явище зустрічається при вроджених станах недостатнього розумового розвитку,

---

¹⁴⁴ Мастерс У. Основы сексологии / В. Джонс. М.: Мир, 1998. С. 451.

¹⁴⁵ Старович З. Судебная сексология / пер. с польск. М.: Юрид. лит., 1991. 336 с.

а також зрідка при епілепсії і в параноїків. Однак у більшості не вдається довести наявність патологічної основи для цих злочинів [146].

3. Старович установив, що у більшості випадків інцест здійснюють тихі, зовні цілком пристойні чоловіки з доброю сімейною репутацією. Багато хто з них навіть заявляють про свою релігійність. Серед них є люди, які зловживають спиртними напоями, і особи, які не вживають спиртних напоїв, різноробчі і кваліфіковані фахівці, люди з вищою освітою і особи, які не закінчили навіть початкову школу. Серед цих людей виявляються навіть психопатичні особистості. Водночас у багатьох не виявлено жодних порушень психіки [147].

І. Левін констатує, що здебільшого батьки-гвалтівники схильні в житті до частого застосування сили в будь-якій спірній ситуації, тобто в психології такого батька закладена необхідність регулярного отримання підтвердження власного авторитету. Багатьох батьків хвилює питання майбутнього сексуального життя дочок, проте у батьків-гвалтівників це почуття розвинене значно сильніше [148].

Як зазначає Г. Келлі, в основі інцестних відносин – ознака «сімейної дисфункції», за якої подібні відносини між членами сім'ї є засобом збереження і запобігання її руйнуванню. Як протилежність суспільним нормам у цих сім'ях виникає «внутрішнє сімейне право», що відображає страх перед зовнішнім світом і забороняє вихід за межі сімейної групи. Сімейна спільність сприймається як взаємна приналежність один одному, яка поширюється і на статеві взаємини. Подібне функціонування сім'ї вимагає таємної поведінки, тому кожен член сім'ї прагне зберегти гармонію сімейних відносин. У таких родинах обмежені контакти із зовнішнім світом, тому суспільні норми суперечать внутрішньородинним. Вербальні контакти в подібних сім'ях, як правило, лаконічні, розмови на сексуальні теми табуовані. Особи з поза родини сприймаються членами сім'ї як чужинці. Члени цих сімей зневажають власну

---

¹⁴⁶ Крафт-Эбинг. Половая психопатия. М.: Республика, 1996. С. 538.

¹⁴⁷ Старович З. Судебная сексология / пер. с польск. М.: Юрид. лит., 1991. 336 с.

¹⁴⁸ Левин И. Сексология и сексопатология. М.: Медпрактика, 2000. С. 75.

індивідуальність задля totoжності сімейної групи в цілому, а сімейні ролі окреслені слабо [¹⁴⁹].

У. Мастерс, В. Джонс установили, що у випадках інцесту початок майже завжди буває раптовим і насильницьким. Якщо жертва вчинить при цьому опір, вона може отримати фізичні травми. Трапляються випадки, коли батько погрожує жертві, щоб залякати її і змусити зберігати мовчання. Погрози варіюють від обіцянки фізичної розправи з жертвою або іншими членами сім'ї – до покинути сім'ю у разі виявлення інцесту. Іноді єдиний епізод викликає почуття провини і сорому в обох учасників, після чого жоден із них ніколи не спробує його повторити. Буває, що сексуальні відносини між близькими родичами тривалі. Є також множинні інцести, у яких батько живе разом з кількома дочками. Часто батьки, які вчиняють інцест, задовбрюють дитину подарунками і грошима. Багато дітей визнають, що головною причиною, яка змушувала їх приховувати свої дії, був страх. Коли ж дитина нарешті знаходить сили розповісти про все комусь із дорослих, ті відмовляються вірити [¹⁵⁰]. Після розкриття таємниці інцесту мати найчастіше буває «вражена» правдою [¹⁵¹].

---

¹⁴⁹ Келли Г. Основы современной сексологии / пер. с англ. СПб.: Питер, 2000. 896 с.

¹⁵⁰ Мастерс У. Основы сексологии / В. Джонс. М.: Мир, 1998. С. 451.

¹⁵¹ Старович З. Судебная сексология / пер. с польск. М.: Юрид. лит., 1991. 336 с.

РОЗДІЛ 2

ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ І МАЛОЛІТНІХ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

2.1. Загальна профілактика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх оперативними підрозділами карного розшуку кримінальної поліції Національної поліції України

Підхід до розгляду злочинності як соціального негативного явища передбачає відповідну стратегію боротьби з нею, головним напрямом якої є вплив на причини, що її зумовлюють. Нині попередження злочинності – головний напрям діяльності держави і суспільства.

Якщо кримінальне покарання впливає на злочинність за допомогою дії на особистість злочинця, то заходи попередження спрямовані на усунення або нейтралізацію причин і умов, що обумовлюють злочинність. Тому попереджувальна діяльність за змістом, масштабами заходів і кількістю суб'єктів, що беруть участь у ній, значно ширша і багатша, ніж практика застосування кримінального покарання [¹⁵², с. 11].

Учені і практики вказують на те, що результати оперативної профілактики злочинів проти моральності незадовільні. Це обумовлюється найперше відсутністю зацікавленості співробітників правоохоронних органів у такій роботі, оскільки попередження злочинного наміру і застосування профілактичних заходів важко підтвердити, особливо з точки зору звітності. Іншим негативним фактором цього є відсутність ефективного механізму взаємодії і координації заходів, що вживаються як правоохоронними органами держави між собою, так і з міжнародними правоохоронними структурами,

---

¹⁵² Сахаров А. Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР. М., 1961.

міжнародними та громадськими організаціями. Не менш суттєвою проблемою у цьому контексті є недостатнє матеріальне та технічне забезпечення профілактики злочинів у сфері посягань на статеву свободу та статеву недоторканість особи, зокрема на статеву свободу та статеву недоторканість неповнолітніх і малолітніх представників нашого суспільства.

Оперативна профілактика є формою ОРД. Я. Тарасюк констатує, що вперше поняття «профілактика», «попередження» злочинів розглядалися саме в аспекті кримінологічної науки. Нині ж у юридичній літературі і на практиці, поряд з терміном «попередження», вживаються поняття «профілактика», «запобігання» і «припинення». Деякі вчені вважають наведені терміни такими, які збігаються за змістом; інші стверджують, що вони близькі за смисловим значенням: існує думка, що найзагальнішим і широко застосовуваним є термін «попередження злочинів», оскільки він охоплює всі сфери, види і рівні боротьби зі злочинністю. Зазначаючи принципово важливі відмінності, які існують у термінології, необхідно з максимальною чіткістю констатувати, що, відображаючи в початкових словах аспект діяльності профілактики, в поняттях, що аналізуються, акцентується на спрямованості, утриманні від злочинів та корекції поведінки осіб, схильних до їх вчинення.

У розгляді різноманітних підходів до з'ясування сутності поняття профілактики, основну увагу варто сфокусувати на її матеріальному змісті, і відтак зважити на мету, спрямованість і характер впливу на конкретні об'єкти. Окреслюючи особливості профілактики, слід звернути увагу на рівні застосування. Загальна профілактика спрямована на виявлення, усунення або нейтралізацію причин, що породжують злочинність, та умов, які сприяють їй; індивідуальна – на усунення або нейтралізацію обставин (умов), які сприяють антисуспільній поведінці особи, щодо якої спрямовано профілактичні заходи, зокрема вплив на таких осіб з метою недопущення вчинення ними злочинів [153].

---

¹⁵³ Тарасюк Я. Поняття та сутність оперативно-розшукової профілактики. URL: http://blogdocentyarynatar.io.ua/s2304685/ponyattya_i_sutnist_operativnorozshukovoe_profilaktiki

О. М. Ємець, визначаючи поняття загальної профілактики злочинів проти моральності, пропонує під таким видом діяльності розуміти комплекс заходів, що вживаються оперативними підрозділами НП України у взаємодії з іншими органами державної влади і місцевого самоврядування, міжнародними та неурядовими організаціями щодо виявлення причин і умов злочинів проти моральності, а також їх усунення з раціональним використанням індивідуальних можливостей кожного суб'єкта [¹⁵⁴, с. 58–59].

Деструктивні тенденції, що відбуваються сьогодні в соціально-економічній і політичній сферах, активізували процеси, які призводять до зниження рівня добробуту населення, а також культурного рівня. Це призводить до ускладнення криміногенної ситуації в державі. За таких умов, як виявляють дослідження, актуалізується проблема причин і умов як злочинності загалом, зокрема статевих злочинів щодо неповнолітніх. Тому дослідження цієї проблеми і вироблення оптимальних шляхів її вирішення має важливе теоретичне та практичне значення. Вивчення проблеми причин та умов злочинної поведінки актуальне тому, що пояснює джерела походження та відтворення цього негативного явища об'єктивної дійсності, що дозволяє вирізнити напрями роботи правоохоронних органів щодо попередження, запобігання та своєчасного викриття таких небезпечних діянь [¹⁵⁵, с. 171].

Причиновість є філософською категорією, під якою розуміють зв'язок між явищами, у результаті якого одне чи кілька взаємодіючих явищ становлять причину, яка, своєю чергою, зумовлює інше явище – наслідок. Причиновість – це генетичний зв'язок, дія якого поширюється як на явища природи, так і на ті,

---

¹⁵⁴ Ємець О. Н. Современные особенности профилактики преступлений против нравственности. URL: [http://www.lpajournal.com/wp-content/uploads/2015/12/ ... .pdf](http://www.lpajournal.com/wp-content/uploads/2015/12/...pdf)

¹⁵⁵ Денисовський М. Д. Основні причини виникнення статевих злочинів щодо неповнолітніх. *Права людини понад усе: збірник наукових статей за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 15 жовтня 2015 р.)* / укл. О. О. Гриньків. Тернопіль: Вектор, 2015. 180 с. С. 171–174.

що відбуваються в суспільстві [¹⁵⁶, с. 97]. Слід погодитись із зазначеною позицією, оскільки зміст її полягає в тому, що явища або процеси реальної дійсності виникають і розвиваються закономірно, в результаті певної сукупності причин.

Як відомо, об'єднувальним терміном для причин та умов злочинності є поняття «криміногенні фактори». Під ними розуміють рушійну силу будь-якого процесу, явища. Зазначене свідчить, що криміногенні фактори, своєю чергою, зумовлюють злочинні дії. Так, кримінологи причину визначають як вирішальний, активний фактор, а умову – як відносно пасивний фактор, що впливає на розвиток причинового зв'язку, не зумовлюючи наслідку.

Фактори, що породжують злочинність, прийнято називати детермінантами. Це зумовлює те, що коли розглядають поняття детермінант злочинності, через призму філософського вчення про причиновість, то поряд із поняттям причини, яка обумовлює певний наслідок, неодмінно наявне поняття умови, яка цього наслідку не активізує, але сприяє причині «виконати свою справу» [¹⁵⁷, с. 59].

Отже, причини та умови злочинності охоплюються процесом детермінації, за якого фактори, котрі сприяють виникненню злочинності, називаються криміногенними, а фактори, які протидіють виникненню злочинності, – антикриміногенними. З огляду на зазначене, можна стверджувати, що між причинами і умовами існує тісний взаємозв'язок, який проявляється у тому, що умови самі собою не можуть породжувати злочини і злочинність, однак без них причини не можуть ані сформуватися, ані реалізуватися. Причини зумовлюють злочинність, умови – сприяють дії причини. Отже, під умовами злочинності необхідно розуміти такий комплекс явищ, що самостійно не здатний породжувати злочинність як наслідок, але, співіснуючи поряд із причинами, він сприяє їм, полегшує їх формування і подальшу реалізацію.

---

¹⁵⁶ Подольська Є. А. Філософія: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 669 с.

¹⁵⁷ Петрушенко В. Л. Філософія: навч. посібник. 2-е вид., випр. і доп. К.: Каравела, 2002. 544 с.

Загальна профілактика злочинів, що охоплює систему заходів виявлення причин злочинів і умов, що сприяють їх вчиненню, здійснюється державними органами (зокрема правоохоронними) і громадськими організаціями стосовно всього населення і різних соціальних груп, злочинності в цілому і окремих груп злочинів.

Специфічність ситуацій вчинення посягань на статеву свободу та статеву недоторканість неповнолітніх і малолітніх, як і особливості особистості потерпілих від такого злочину, створюють труднощі в роботі з профілактики цього небезпечного і частого злочину.

Узагальнення чинників, що обумовлюють і сприяють виникненню, розвитку та реалізації задуму щодо вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх, сприятиме більш ефективному здійсненню виявлення досліджуваних злочинів, їх попередженню, своєчасному припиненню, впливові на стан криміногенної ситуації та стабілізації оперативної обстановки на території обслуговування за лінією протидії злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх.

Узагальнення досліджень учених, які аналізують питання злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості, створює передумови для окреслення причин, що обумовлюють вчинення злочинних посягань на статеву свободу та статеву недоторканість неповнолітніх і малолітніх:

1) вчинення статевих злочинів щодо неповнолітніх і малолітніх пов'язано з недоліками в моральному вихованні (належна увага вихованню культури поведінки і відносин, боротьбі з проявами грубості, цинізму, з поширенням пияцтва та інших негативних традицій проведення вільного часу);

2) специфічну роль виконують приклади розкутої сексуальної поведінки (наприклад, статеві акти у присутності дітей; безладне статеве життя), поширення цинічних поглядів на жінку і стосунки статей;

3) розбещувальний вплив старших, бездоглядність підлітків у період статевого дозрівання негативно впливають на стан статевої злочинності;

4) поширення уявлень про «абсолютну статеву свободу» як нібито атрибут сучасної молоді. Крайній індивідуалізм, прагнення задовольнити свої вузькоegoїстичні інтереси, уявлення деяких чоловіків про себе як про тих, що мають мало не від природи переваги над жінками, розгляд стосунків між статями як суто фізіологічний акт;

5) споживання спиртних напоїв, його вплив на сферу статевих відносин;

6) сугестивність, наслідування, цікавість, хвастощі, прагнення показати себе дорослим перед товаришами нерідко призводять до вчинення посягань на статеву свободу та статеву недоторканість неповнолітніх і малолітніх;

7) легковажна поведінка потерпілих від статевих злочинів, що створює у злочинців думку про «природність» їхніх домагань інтимної близькості або що зумовила сприятливу ситуацію для реалізації цих домагань тощо.

Радянський сексопатолог Б. І. Мільман відзначає, що причиною виникнення статевих збочень є душевні захворювання або найчастіше статева розпущеність [158, с. 78].

У цілому ж психічні аномалії мають значний вплив на сексуальне спілкування, сексуальні відносини і поведінку людини, її статево-рольові позиції. Можна виділити такі аспекти впливу цих аномалій на вчинення статевих злочинів, маючи на увазі, звичайно, і період формування особистості злочинця:

– психічні аномалії з перших років життя людини можуть перешкоджати виникненню і розвитку адекватних статево-рольових установок, усвідомлення себе як рівноправного і рівноцінного учасника сексуальних відносин. Так, психопатії та наслідки черепно-мозкових травм здатні сформувати відчуття своєї сексуальної неповноцінності, недостатності. Крім того, в ранньому віці, наприклад, у чоловіка можуть бути закладені основи суб'єктивно спотвореного сприйняття жінки як загрозованої, руйнівної сили. Відтак він у відносинах майже з будь-якими представницями протилежної статі починає займати оборонну позицію, а кращий спосіб захисту – напад. Отож, звалтування, вчинені

---

¹⁵⁸ Мильман Б. И. Импотенция. М., 1965.

«аномальними» злочинцями, супроводжуються жорстокими побиттям і знущаннями над потерпілими;

– психічні розлади заважають установленню нормальних, соціально схвалюваних відносин із представниками протилежної статі (до прикладу дебільність та олігофренія). Олігофрени, позбавлені можливості задовольнити свої статеві потреби звичайним шляхом, частіше, ніж здорові, вдаються до насильства;

– порушення психіки, які послаблюють вольові механізми, сприяють тому, що статеві потреби, які виникають у осіб з такими порушеннями, частіше призводять до злочинної сексуальної, зокрема насильницької, поведінки. Задоволення такої потреби у них не опосередковується соціальними нормами, заборонами або обмеженнями, зокрема віковими стосовно жертви, а тому шлях від її появи до дій з її реалізації коротший. Дії досить примітивні, іноді раптові; вони часом і непередумані, дуже рідко охоплюють попереднє планування і ретельну підготовку, приховування слідів злочинів і т. д. Тому успішно попереджати статеві злочини осіб із психічними аномаліями, жертвами яких стають неповнолітні або малолітні, у багатьох випадках складно.

Б. І. П'ятницький причину статевих збочень пов'язував з алкоголізмом: «Алкоголь не тільки паралізує розум, але і патологічно перекручує статевий інстинкт. При прихованих наслідкових задатках він є могутньою причиною їх пробудження» [¹⁵⁹, с. 39].

Однією з найважливіших особистісних властивостей, яка впливає на поведінку людини, є її вік. С. М. Рахметов у результаті вивчення злочинів за характером розпусти стосовно неповнолітніх установив, що у віці від 16 до 18 років скоєно 5,2% розпусних дій, від 18 до 20 років – 3,1% злочинів, від 20 до 25 років – 12,5% злочинів, від 25 до 30 років – 18,2% злочинів, від 30 до 35 років 22,3% злочинів, від 35 до 40 років – 17,1% злочинів, від 40 до 45 років – 7,6% злочинів, від 45 до 50 років – 2,2% злочинів, від 50 до 55 років – 2,1%

---

¹⁵⁹ Пятницький Л. Я. Половые извращения и уголовное право. Могилев, 1910.

злочинів, від 55 до 60 років – 4,4% злочинів, понад 60 років – 5,3% злочинів [¹⁶⁰, с. 68].

Наведені дані вказують на переважання серед суб'єктів злочину осіб у віці від 20 до 40 років (70,1%). Слід зазначити порівняно високу активність у скоєнні цього злочину осіб у віці понад 50 років. Дослідження, проведені Г. Б. Елемісовим, засвідчили, що частка осіб, які вчинили зґвалтування у віці старше 50 років, становить 2,5% [¹⁶¹, с. 122]. Порівняння наведених даних свідчить про те, що особи віком старше 50 років здійснюють розпусні дії майже в 5 разів частіше, ніж зґвалтування. Така відмінність суб'єктів зазначених злочинів пов'язана певною мірою з тим, що деяка частина осіб у віці старше 50 років не зберігає статеву потенцію, що перешкоджає здійснювати зґвалтування, але не виключає можливості вчинення дій розпусного характеру щодо дітей.

Значну частку серед засуджених за статеві злочини стосовно дітей, як вважав автор, становлять люди похилого віку, які страждають старечим недоумством. Цей вид поступового згасання розумових здібностей супроводжується підвищеною чутливістю, зокрема статевою. Паралельно з підвищенням статевих прагнень відбувається ослаблення волі, затьмарення свідомості, актуалізуються суто егоїстичні прагнення, на здійсненні яких зосереджується увага [¹⁶², с. 39].

Однак наявність у людини відхилення в статевому потязі не призводить до обов'язкового вчинення нею злочину. Про це свідчить рівень спеціального рецидиву.

Як зазначає С. М. Рахменов, статевим безсиллям страждали 21,2% засуджених. Однією з причин настання статевого безсилля є, як вважають представники

---

¹⁶⁰ Рахметов С. М. Деятельность органов внутренних дел в борьбе с развращением малолетних и вопросы квалификации этого преступления: учеб. пособие. Караганда, 1987. 100 с.

¹⁶¹ Елемисов Г. Б. Изнасилование как тяжкое преступление против чести и достоинства женщины.

¹⁶² Мильман Б. И. Импотенция. М., 1965.

медицини, раннє статеве життя. У 28,8% засуджених за статеві злочини проти дітей статеве життя розпочалося в неповнолітньому віці [¹⁶³, с. 71–74].

Вчинення сексуального насильства пов'язано з недоглядами у сфері морально-статевого виховання людей, переважно молоді [¹⁶⁴, с. 189–190]. Недостатньо уваги приділяється і питанням статевого виховання, формуванню поваги до гідності жінки [¹⁶⁵, с. 247].

Для суб'єктів посягань на статеву свободу та статеву недоторканість неповнолітніх і малолітніх характерним є ранній початок статевого життя, що часто призводить до випадкових статевих зв'язків. Ранні статеві відносини сприяють подальшому культивуванню сексуальної потреби, вона стає вельми значущою для підлітка, на ній акцентується його увага.

«... Схильність особи до злочину, – як зазначає Г. А. Аванесов, – ще не означає фатального вчинення нею кримінально караного діяння» [¹⁶⁶, с. 216]. Особистість кожного злочинця строго індивідуальна і її антигромадська спрямованість може бути різних ступеня, стійкості і глибини. Для особистості злочинця, який вчинив сексуальний злочин стосовно дитини, характерні слабка воля, егоїзм, невміння володіти своїми пристрастями, схильність до вживання алкоголю, зневажливе ставлення до права і суспільної моралі, обмежений кругозір, примітивні інтереси, цинізм, відсутність почуття сорому, моральна розбещеність. Більшість із них рано і в збоченій формі отримали уявлення про статеве життя, рано його розпочали. Частина з них проявили себе до вчинення злочину вельми негативно: були схильні до дармоїдства, вели паразитичний спосіб життя. Звільнившись із місць позбавлення волі в більшості випадків ухилялись від суспільно корисної праці. Для таких осіб вчинення

---

¹⁶³ Рахметов С. М. Деятельность органов внутренних дел в борьбе с развращением малолетних и вопросы квалификации этого преступления: учеб. пособие. Караганда, 1987. 100 с.

¹⁶⁴ Курс советской криминологии. Предупреждение преступности / под ред. В. Н. Кудрявцева. М.: Юрид. Лит., 1986. 350 с.

¹⁶⁵ Криминология / отв. ред. В. К. Звирбуль. М.: Юрид. Лит., 1979. 304 с.

¹⁶⁶ Аванесов Г. А. Криминология и социальная профилактика.

досліджуваного злочину стало лише черговим, найбільш небезпечним проявом їх сталої аморальної і антигромадської поведінки.

До причин статевих злочинів щодо неповнолітніх також слід віднести чинники, які зумовлюють відсутність у особи належного рівня культури у задоволенні сексуальних потреб. Ця безкультурність виражається у використанні неповнолітніх для свого статевого задоволення. Вагому роль у цьому також виконує наявність криміногенного впливу сімейного середовища або найближчого оточення за межами сім'ї [¹⁶⁷, с. 140]. Так, 75% засуджених за статеві злочини проти неповнолітніх проживали в неблагополучних сім'ях, у яких насильницькі форми поведінки стали нормою. Нерідко траплялися випадки статевих зносин батьків у присутності дітей. Значний вплив на формування злочинної поведінки мав розбещувальний вплив дорослих у період статевого формування дитини. У результаті такого впливу в особи сформувались переконання, що задоволення статевих потреб можливе будь-яким способом і з будь-якою особою. Бездоглядність підлітків у період статевого дозрівання – одна з причин надзвичайно негативного впливу на стан їхньої статевої злочинності [¹⁶⁸, с. 109].

Недостатня увага профілактиці сексуальних злочинів приділяється в засобах масової інформації, в яких, для того, щоби боротьба зі злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх мала випереджувальний характер, необхідно роз'яснювати населенню, хто найімовірніше може вчинити такі злочини. До них входять не тільки ті, хто був засуджений за статеві злочини та звільнився з місць позбавлення волі. Треба зважати і на осіб, які виявляють підозрілий інтерес до малолітніх хлопчиків,

---

¹⁶⁷ Денисовський М. Д. Характеристика причин та умов вчинення статевих злочинів щодо неповнолітніх за сучасних умов. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права: збірник наукових праць*. Львів, 2015. Вип. 13. Серія юридична. 248 с. С. 139–143.

¹⁶⁸ Андреева Л. А. О некоторых обстоятельствах, способствующих половым преступлениям несовершеннолетних, и мерах их предупреждения. *Вопросы борьбы с преступностью*. М., 1969. Вып. 10. С. 108–113.

дівчат або підлітків, а також осіб, які не притягувалися до кримінальної відповідальності за сексуальні злочини з причини відсутності скарг потерпілих.

На відміну від причин, які обумовлюють злочинність, умовами, які сприяють вчиненню злочинів, прийнято вважати такі явища і процеси, які не породжують, а сприяють, полегшують, інтенсифікують, забезпечують дію причини [¹⁶⁹, с. 213].

Здійснюючи вивчення та узагальнення відомостей щодо статевих злочинів, які вчиняються стосовно неповнолітніх, встановлено, що до умов зазначеної категорії злочинів належать чинники слід віднести: економічну нестабільність, безробіття, низький життєвий рівень населення, підміну моральних цінностей у суспільстві, сексуальну свободу, розбещеність, вплив засобів масової інформації та порнографії.

До обставин, що сприяють учиненню сексуальних злочинів стосовно неповнолітніх, найперше входить неналежний нагляд за дітьми з боку батьків. 84% статевих злочинів, скоєних стосовно хлопчиків і дівчаток молодшого та шкільного віку (від 4 років до 10 років), були здійснені в результаті того, що батьки залишали їх без нагляду на вулиці, не супроводжували в дитячі садки та школи. Цим користувалися злочинці, відводячи дітей під різними приводами в відокремлені місця, де і здійснювали злочини [¹⁷⁰, с. 118].

Отже, необхідно покращувати профілактичну роботу в освітніх закладах, постійно роз'яснюючи дітям правила поведінки на вулиці та інших місцях; на батьківських зборах вихователі і викладачі повинні вказувати на неприпустимість перелічених обставин, які можуть призвести до вчинення насильницьких дій сексуального характеру і інших статевих злочинів стосовно дітей. Необхідно приділяти належну увагу цьому питанню в ЗМІ, зокрема на телебаченні. На наш погляд, повинні створюватися спеціальні телевізійні програми, в яких працівники системи освіти, співробітники органів внутрішніх

---

¹⁶⁹ Курс советской криминологии. М., 1985.

¹⁷⁰ Мани Д. Судебная сексология: серийные изнасилования и сладострастные убийства. М., 1994.

справ та інших державних установ проводитимуть роз'яснювальну роботу не тільки серед дітей, але і з дорослими.

Статевому насильству щодо неповнолітніх і малолітніх сприяють і такі обставини:

– їм легше заподіяти шкоду через фізичну слабкість, а також підлегле становище щодо дорослих;

– необізнаність батьків про допустимі заходи стосовно до дітей;

– низька правова культура населення в сфері прав дитини.

Така ситуація становить сприятливе підґрунтя для віктимізації неповнолітніх, де актуалізуються вікові особливості [171], що і зумовлює розгляд особливостей характеристики особистості малолітніх потерпілих від статевих злочинів.

За дедалі більшого погіршення життя людей їхня поведінка деформується, у ній виникають кримінально значущі ознаки, дії набувають злочинної спрямованості [172]. Західні експерти встановили, що кожний додатковий відсоток безробіття обертається для суспільства зростанням смертності на 2%, кількості самогубств – на 4,1%, вбивств – на 5,7%.

Сексуальна свобода призвела до вседозволеності в інтимних стосунках. Наприклад, статеве життя широко демонструється на екранах та у поліграфічній продукції під приводом того, що це є невід'ємною складовою людського буття. Напоказ виставляються всілякі збочення: «прикладом для наслідування стають педераста, лесб'янки, бісексуали і транссексуали; широко рекламується професія повії, дискутується доцільність її легалізації». Очевидним є і те, що «інформаційна отрута» призводить до інтелектуального руйнування внутрішніх, душевних якостей особистості.

---

¹⁷¹ Франк Л. В. Виктимология и виктимность (об одном новом направлении в теории и практике борьбы с преступностью). Душанбе: Ирфон, 1972.

¹⁷² Побегайло Э. Ф. Криминологическая характеристика и предупреждение насильственной преступности. *Российский криминологический взгляд*. 2007. № 3.

Відповідно до спеціального звіту UNICEF, в 2008 році 80% дитячої порнографії розповсюджувалося через Інтернет. Не можна сказати, що в Україні відсутнє законодавство, спрямоване на запобігання пропагування насильницької статевої поведінки та порнографії. Так, в Україні прийнятий Закон «Про захист суспільної моралі», який забороняє виробництво і ввезення в Україну творів, зображень інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження, їх виготовлення перевезення чи інше переміщення, реклама, збут чи розповсюдження [173]. Щоб запобігати негативному впливу порнографії, Верховна Рада України Законом від 11 червня 2009 р. внесла зміни до ст. 301 КК України, де поряд з увезенням, виготовленням, збутом, розповсюдженням передбачила відповідальність за зберігання порнографічної продукції.

Умовами, що сприяють вчиненню цих злочинів, є недоліки в моральному вихованні молоді, руйнівний вплив розпусників, осіб, які зловживають спиртними напоями, наркотичними речовинами тощо.

У підлітковому віці, в період переходу від дитинства до юності, вирішального значення набуває формування моральних поглядів і переконань. Стосовно розглянутого контексту це обумовлено тим, що підлітки проявляють природний підвищений інтерес до питань любові, шлюбу, інтимних відносин між статями. Крім того, в цей період вони легко зазнають навіювань, схильні до наслідування, виявляють прагнення до необмеженої самостійності. Не маючи життєвого досвіду, підлітки не завжди правильно оцінюють як свої вчинки, так і поведінку інших.

У родині, школі тощо нерідко проявляються недоліки у моральному вихованні молоді. У деяких сім'ях формується ненормальна атмосфера: дорослі зловживають алкоголем і наркотиками, влаштовують скандали, не приховують від дітей інтимних відносин. Деякі батьки, педагоги, вихователі вважають статеve виховання підлітків узагалі непотрібним, забуваючи про те, що воно є невід'ємною частиною морального становлення.

---

¹⁷³ Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 р. № 1296-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>

Недоліки морального виховання в сім'ї, школі, в інших групових формаціях сприяють тому, що деякі підлітки зазнають впливу осіб, схильних вчиняти розпусні дії, п'яниць, що сприяє трансформації таких дій у глибоко латентний стан. У результаті у них формується деформоване уявлення про інтимні стосунки чоловіка і жінки, про статеве життя, проявляється нездоровий інтерес до сексуальних питань. Такі особи, стаючи дорослими, можуть легко зважитися на вчинення статевого злочину.

У кожному дошкільному або навчальному закладі необхідний психолог, який ще на ранньому етапі розвитку особистості може виявити психічні, сексуальні відхилення, що дозволить вчасно вжити необхідних заходів. Потрібне розроблення спеціальних методик і програм із навчання вихователів і педагогів прийомам і способам статевого виховання як у дошкільних, так і в навчальних закладах, яка допоможе правильно прищеплювати підростаючому поколінню морально-етичних основ.

Значний руйнівний вплив на морально нестійких громадян чинять утримувачі місць розпусти, сутенери та звідники. Відвідувачами таких місць нерідко стають неповнолітні, які, своєю чергою, негативно впливають на своїх однолітків.

Здійсненню статевих злочинів сприяють також умови, які створюють «сприятливу» ситуацію для злочинців, «допомагають» формуванню злочинного наміру і забезпечують його реалізацію. До таких умов слід віднести: безкарність статевих злочинців; легковажну, аморальну поведінку потерпілих; недоліки в діяльності органів і підрозділів НП України.

Практика засвідчує, що особи, які уникають викриття та покарання після здійснення першого статевого злочину, увірувавши в безкарність своїх дій, як правило, продовжують злочинну діяльність. Окрім того, ці особи нерідко залучають до скоєння нових статевих злочинів своїх друзів і знайомих.

Безкарність злочинців у сфері статевих відносин багато в чому пояснюється тим, що потерпілі, а також батьки, родичі та опікуни малолітніх

потерпілих часто або зовсім не заявляють про злочин в правоохоронні органи, або повідомляють через тривалий час. Причини цього можуть бути різні: під час зґвалтування – боязнь помсти з боку злочинця і небажання скомпрометувати себе, при розпусних діях – нерозуміння малолітніми значення скоєних стосовно них дій, недооцінка батьками їх небезпеки і можливих наслідків тощо.

У багатьох випадках потерпілими виступали неповнолітні дівчата, які легко знайомилися на вулиці з чоловіками, погоджувалися відвідати їхню квартиру, брали участь у розпиванні спиртних напоїв, поводитися розкуто тощо. Така поведінка нерідко створює впевненість в їх легкодоступності. Тому, коли такі дівчата чинять опір, злочинці, долаючи його, часом не усвідомлюють, що чинять насильство, вважаючи, що такий опір виявляється «несерйозним». Не випадково у групових зґвалтуваннях, зокрема скоєних підлітками, потерпілими є дівчата, які до цього легко вступали в статеві зносини з деякими з цих підлітків або їхніми знайомими, про що знала вся група.

Вчиненню статевого насильства над дітьми також сприяють такі обставини, як надмірна довіра батьків до осіб, які відбували кримінальні покарання (залишення їм дітей на тривалий термін). Без нагляду часто залишаються діти в неповних сім'ях, де зловживають спиртними напоями.

Часто виявляються потерпілими діти одиноких матерів. Найбільш часто злочини вчиняються в літню пору року, коли літні канікули. Це пояснюється певною мірою залишенням дітей під час шкільних канікул поза контролем школи та батьків.

Вчиненню цих злочинів сприяє і те, що деякі батьки залишають своїх дітей (частіше дівчаток) наодинці з чужими людьми, з особами, які перебувають у нетверезому стані, а також розпивання спиртних напоїв із малознайомими особами у випадкових місцях [¹⁷⁴, с. 106–114].

---

¹⁷⁴ Дремова И. А. Вопросы мотивации преступлений несовершеннолетних (по материалам уголовных дел по ст. 117 УК РСФСР). *Вопр. борьбы с преступностью*. М., 1971. Вып. 14. С. 106–114.

Чужими для дитини, які можуть учинити розпусні дії, бувають співмешканці, вітчими. Траплялися випадки вчинення окресленого злочину вітчимом, коли мати потерпілої перебувала у лікарні або залишала дитину з ним, працюючи в нічні зміни.

Найбільша кількість повторних вчинень цього злочину встановлена в тих випадках, коли його вчиняє особа, в обов'язки якої входить виховання дітей, – батько, вітчим потерпілого. При цьому неодноразовому вчиненню злочину нерідко потурає поведінка матері, яка не повідомляє правоохоронні органи про вчинення стосовно її дитини розпусних дій. Така її поведінка можлива через невисоку моральну правосвідомість або з інших причин. Важливою є і та обставина, що лише в третині випадків засуджені випадково зустрілись із потерпілою дитиною. У решті таких ситуацій засуджені жили з потерпілими в одному дворі або на одній вулиці, або були знайомі з батьками потерпілих до вчинення злочину.

Загальна віктимологічна профілактика – це система заходів із виявлення та ліквідації пов'язаних з особистістю і поведінкою потерпілих причин злочинів і умов, що сприяють їх вчиненню, здійснюваних стосовно населення в цілому і окремих соціальних груп, всієї злочинності і окремих груп злочинів, з метою зниження і ліквідації віктимності як масового соціального явища.

Індивідуальна віктимологічна профілактика – це:

а) виявлення осіб, які, з огляду на їхню поведінку або сукупність особистісних якостей, з найбільшою ймовірністю можуть виявитися жертвами злочинців;

б) організація стосовно цих осіб заходів нейтралізації негативних впливів, виховання, навчання, контролю та забезпечення особистої безпеки.

Необхідно зазначити, що у кожного злочину межі ширші, ніж діяння. Злочин – це лише частина явища, куди входить, крім причин, умови формування особистості злочинця, ще й потерпілий від злочину. Вдало зауважено, що

неможливо відірвати один від одного винуватого і потерпілого. Навколо них «вибудовуються» всі обставини злочину.

Центральна проблема віктимології – це оцінка «внеску» жертви в юридично значущу ситуацію, її ролі у злочині та у взаєминах зі злочинцем.

Під віктимністю жертви слід розуміти сукупність якостей особи, яка обумовлює або може обумовлювати її неправильну, неоптимальну поведінку у криміногенній ситуації. В результаті цього у особи підвищується вірогідність стати жертвою злочину. Стосовно жертв статевих злочинів зауважено, що в багатьох випадках вони стали ними не випадково, а це було обумовлено їхньою поведінкою, яка залежить від виховання [175].

Слід зазначити, що більшість дослідників одностайні у тому, що витoki цього процесу треба розглядати в системі «злочинець – жертва – ситуація» [176]. Віктимологія як один із важливих напрямів у кримінології вивчає особистість потерпілого, його зв'язки, взаємовідносини зі злочинцем, особливості поведінки жертви в досліджуваній ситуації [177; 178], приділяючи особливу увагу ролі жертви у генезі злочину [179].

Недавно в Україні захищено низку кандидатських дисертацій, здебільшого з кримінального права та кримінології (Л. В. Крижної, Л. В. Левицької, М. М. Корчового, С. Г. Киренка, Н. С. Юзікової та інших), у яких досліджувались проблеми злочинності щодо неповнолітніх, в окремих із них побічно розглядалися і питання неповнолітніх потерпілих. Але проблема малолітніх

---

¹⁷⁵ Костенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2004.

¹⁷⁶ Воронова Ю. В. Соціально-психологічні детермінанти віктимної поведінки неповнолітніх жертв сексуальних злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук: спец. 19.00.06 «Юридична психологія». Х., 2005.

¹⁷⁷ Франк Л. В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии. Душанбе, 1977. С. 97–101.

¹⁷⁸ Центров Е. Е. Криминалистическое учение о потерпевшем. М., 1988.

¹⁷⁹ Рыбальская Р. Я. Методика изучения личности потерпевшего по делам о преступлении несовершеннолетних. Иркутск, 1975.

потерпілих від статевих злочинів комплексно не вивчалася. Глибокий аналіз поведінки неповнолітніх жертв у цих напрямках має істотне теоретичне і особливо практичне значення для правильної кваліфікації, визначення міри покарання і здійснення цілеспрямованих заходів профілактики [¹⁸⁰, с. 174].

Серед науковців загального визнання набуло положення, згідно з яким деяким категоріям осіб притаманні риси психологічного, фізичного, морального характеру, що створюють підвищену можливість стати жертвами злочину. До такої категорії осіб належать неповнолітні, адже їм притаманні такі загальні риси, як довірливість, допитливість, наївність, фізична слабкість. Індивідуальними рисами є тривожність, емоційна неврівноваженість, необ'єктивна та неадекватна оцінка своїх можливостей. Саме ці риси (загального та індивідуального характеру) використовуються злочинцями у посяганні на статеву свободу та статеву недоторканість дитини.

Основним чинником віктимності неповнолітніх є їхній вік, що обумовлений незавершеністю формування особи в біологічному та соціальному аспектах. Неповнолітнім особам властиві недосконалість захисних механізмів психіки і неадекватне ставлення до себе та інших. Своїм способом життя неповнолітні свідомо чи несвідомо здатні не лише спровокувати злочинне посягання проти себе, а й навіть полегшити його вчинення.

У розгляді віктимологічних аспектів поведінки неповнолітніх жертв статевих злочинів слід наголосити на тому, що вони жодною мірою не виправдовують злочинця, який вчинив зазначені злочини. І хоча неповнолітні жертви статевих злочинів часто певним чином «ініціюють» посягання, при цьому така поведінка неминуче не зумовлює злочинного варіанту поведінки іншої особи. Остаточний вибір завжди залишається за злочинцем [¹⁸¹].

Однак слід детально дослідити поведінку неповнолітніх жертв, оскільки в багатьох випадках вона має провокативний характер. Виявлення особливостей

---

¹⁸⁰ Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу. К.: Атіка, 2008. 352 с.

¹⁸¹ Козлюк Л. Г. Віктимна поведінка неповнолітніх жертв статевих злочинів. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/16007/%CB>

віктимної поведінки неповнолітніх і малолітніх жертв, що виступають подразнювальним чинником у вчиненні щодо них статевих злочинів, дасть змогу розробити адекватні заходи впливу на таку категорію осіб з метою убезпечення їх від статевих злочинних посягань.

У значній частині випадків «винною» формою поведінки неповнолітніх жертв є легковажна поведінка з незнайомими. Як правило, незнайомі особи запрошували неповнолітніх до себе додому, пропонували їм їжу, гроші, після чого розбещували.

Проведене Л. Г. Козлюком дослідження виявило, що 37% неповнолітніх жертв статевих злочинів перебували у нетверезому стані. Досить часто розпивання алкогольних напоїв жертвами відбувається разом із злочинцем.

У багатьох випадках ще однією обставиною, яка сприяє віктимності неповнолітніх, є їхнє прагнення до ранніх статевих зносин. 34,5% неповнолітніх жертв статевих злочинів ще до вчинення стосовно них злочину мали досвід статевого життя [182].

Серед жертв слід виділити категорію неповнолітніх, які усвідомлювали злочинний характер вчинюваних щодо них дій, але не могли чинити опору, оскільки перебували у безпорадному стані.

Таким чином, у науковців не виникає сумніву, що неповнолітні та малолітні з підвищеною віктимністю та послабленими індивідуальними якостями, які не можуть чинити опору злочинцю, повинні стати об'єктом особливої уваги держави, суспільства, правоохоронних органів та найближчого оточення, рідних їм людей [183, с. 88].

Сприятливу для вчинення статевого злочину ситуацію утворює знаходження неповнолітньої потерпілої в пізній час у безлюдних місцях: парках, скверах тощо. Зайва довірливість потерпілих неповнолітніх, нерозбірливість у

---

¹⁸² Козлюк Л. Г. Віктимна поведінка неповнолітніх жертв статевих злочинів. URL: <http://pravoznaves.com.ua/period/article/16007/%CB>

¹⁸³ Костенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2004.

знайомствах, згода відвідати квартиру незнайомих чоловіків тощо теж нерідко сприяють вчиненню проти них статевих злочинів.

Отримані узагальнення аспектів віктимної поведінки неповнолітніх і малолітніх має важливе практичне значення для розроблення шляхів удосконалення профілактики вчинення статевих злочинів щодо неповнолітніх.

Працівники оперативних підрозділів карного розшуку повинні реалізувати діяльність щодо виявлення потенційних потерпілих у трьох напрямках:

а) від ситуації, коли, виявляючи і аналізуючи обстановку, працівники оперативних підрозділів карного розшуку виявляють потенційно вразливих у цій ситуації осіб;

б) від злочинця, коли, шляхом вивчення його зв'язків або типової поведінки, установлюється коло можливих потенційних потерпілих від конкретної особи;

в) від потерпілого, коли «вихід» на конкретну особу здійснюється через підвищені віктимологічні якості [¹⁸⁴, с. 71].

Віктимологічний аспект профілактики статевих злочинів щодо неповнолітніх і малолітніх може бути пов'язаний зі здійсненням заходів щодо усунення ситуацій, що можуть призвести до заподіяння шкоди, – це найбільш кардинальний варіант профілактики, за умови виключення рецидиву у такій ситуації [¹⁸⁵, с. 43].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про різний характер віктимної поведінки неповнолітніх і малолітніх жертв статевих злочинів. Неповнолітня жертва виконує важливу роль у генезисі і механізмі вчинення статевих злочинів. Урахування особливостей поведінки неповнолітньої жертви має важливе значення для організації загальної профілактики оперативними підрозділами карного розшуку, адже часто неповнолітні стають жертвами

---

¹⁸⁴ Потапов С. А. Жертвы сексуальных преступлений. М., 1969.

¹⁸⁵ Ривман Д. В. Потерпевший от преступления: личность, поведение, оценка. Л., 1973.

сексуального насильства не випадково – як правило, це зумовлено їхньою поведінкою та умовами виховання [¹⁸⁶, с. 517].

Напрями використання можливостей загальної профілактики злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх можна виокремити такі:

1) максимальне використання захисних можливостей потенційних потерпілих, якщо дозволяє вік, що може бути досягнуто за допомогою організації відповідної цілеспрямованої виховної роботи: фізичного виховання, статевого виховання, навчання прийомам захисту, прищеплення таких якостей, як сміливість, рішучість, презирство до боягузтва, спостережливість, критичність;

2) навчання дітей вмінням розпізнавати небезпечні ситуації, прийоми і хитрощі сексуальних злочинців;

3) правове навчання і виховання, щоб потенційні потерпілі орієнтувались у законодавстві про необхідну оборону, не побоювалися протидіяти злочинцю, а також активно повідомляли в органи поліції про вчинені або підготовлювані злочини;

4) певна переорієнтація на потерпілого в оперативно-розшуковій профілактиці, як у розумінні її інформаційних можливостей, так і здійснення заходів профілактичного характеру. Така робота «від потенційного потерпілого до злочинця» дозволить більш ефективно виявляти назриваючі сексуальні злочини, запобігати їм, забезпечуючи безпеку осіб, які можуть стати жертвою злочину.

У напрямі віктимологічної профілактики оперативно-розшукові можливості використовуються порівняно мало. В основному це отримання інформації негласного характеру про потенційно небезпечні ситуації (вуличні, що виникають у місцях концентрації молоді, сім'ях тощо), в яких можуть

---

¹⁸⁶ Козлюк Л. Г. Віктимна поведінка неповнолітніх жертв статевого насильства. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/16007/%CB>

бути вчинені статеві злочини, а також про потенційно небезпечних осіб і можливих їхніх жертв. За певних обставин особам, які сприяють оперативним підрозділам карного розшуку, може бути доручено схилити суб'єкта до відмови від вчинення злочину, а потенційну жертву – до більш обережної поведінки [¹⁸⁷].

Підсумовуючи, слід констатувати, що вказані обставини слід урахувати в боротьбі з посяганнями на статеву свободу та статеву недоторканість неповнолітніх і малолітніх. Ефективних результатів у цьому напрямі можна досягти лише за добре налагодженої системи дій в кожному органі НП України на усіх рівнях, пов'язаних із оперативно-розшуковою профілактикою розглянутих злочинів. Особливу увагу необхідно приділяти профілактичній роботі в навчальних закладах, спрямованій на прищеплення дітям і підліткам правил поведінки на вулиці і в громадських місцях тощо.

2.2. Оперативно-розшукова профілактика дій сексуального характеру щодо неповнолітніх і малолітніх

У науковій літературі та юридичній практиці значна увага приділяється модернізації системи протидії злочинам в Україні з метою якомога меншого застосування засобів кримінальної репресії. У зв'язку з цим комплексне розроблення проблематики профілактики злочинів є вкрай актуальним. Попри свою цільову спорідненість, заходи щодо недопущення вчинення злочинів, зниження рівня злочинності та зменшення її суспільної небезпеки можуть бути різного змісту, зокрема оперативно-розшукового. Зважаючи на специфіку реалізації оперативно-розшукової профілактики, що пов'язано з наявністю заходів негласного характеру, її значення у системі протидії злочинам в Україні необґрунтовано нівелюється упродовж тривалого часу. Отже, з'ясування значення, особливостей,

---

¹⁸⁷ Масленников К. И. Оперативно-розыскные и криминологические проблемы предупреждения насильственных действий сексуального характера. дисс. ... канд. юрид. наук. СПб., 1999. URL: http://kalinovsky-k.narod.ru/b/maslg2.htm#_ftn1

функцій оперативно-розшукової профілактики сприятиме подальшому розвитку системи протидії злочинам в Україні у напрямі її гуманізації.

Дослідженню окремих аспектів оперативно-розшукової профілактики присвячено праці таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Б. І. Бараненко, Б. Т. Безлепкін, А. В. Белоусов, В. В. Гевко, В. А. Глазков, В. А. Дашко, Е. О. Дідоренко, Є. А. Доля, І. М. Доронін, С. Ю. Ільченко, Ю. П. Кобець, Є. Г. Коваленко, І. П. Козьяков, В. А. Колєсник, М. І. Курочка, Є. Д. Лук'янчиков, А. О. Ляш, В. Т. Малярєнко, Д. Й. Никифорчук, В. І. Ніндипова.

Невід'ємною складовою оперативно-розшукової діяльності є оперативно-розшукова профілактика, поняття якої останнім часом ретельно розробляється у юридичній науці. Так, наприклад, І. І. Басецький розглядає оперативно-розшукову профілактику як діяльність, що спрямована на виявлення й усунення причин злочинів, умов, що їм сприяють, а також установлення осіб, що допускають відхилення від норм поведінки, з метою профілактичного впливу на них [¹⁸⁸, с. 113–120].

Змістом оперативно-розшукової профілактики злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх є діяльність оперативних підрозділів карного розшуку кримінальної поліції НП України з виявлення, вивчення (усунення) нейтралізації причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів таких злочинів; виявлення, вивчення, спостереження і коригувального впливу щодо осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, що здійснюється з використанням комплексу оперативно-розшукових сил, засобів і методів з метою недопущення вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх.

Слід зазначити, що дискусія про сутність і зміст оперативно-розшукової профілактики в наукових колах не завершилася досі, прийнятного для всіх учених рішення ще не вироблено. Найбільш повно і точно відображає сутність

---

¹⁸⁸ Оперативно-розыскная деятельность: учебник / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова, А. Ю. Шумилова. 2-е изд., доп. и перераб. М.: ИНФРА-М, 2004. 848 с.

оперативно-розшукової профілактики розуміння її як здійснюваної з метою недопущення злочинів діяльності оперативних підрозділів, під час якої використовуються оперативно-розшукові сили, засоби і методи.

У попередженні злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особистості, зокрема дій сексуального характеру щодо неповнолітніх, головну роль виконують правоохоронні органи, на які покладено виконання профілактичних функцій. Серед них провідне місце посідають підрозділи НП України. Основними суб'єктами здійснення профілактики статевих злочинів є підрозділи карного розшуку кримінальної поліції, патрульної поліції, органи досудового розслідування, установи Державної пенітенціарної служби України. Ефективність попереджувальної діяльності визначається ступенем її впливу на структуру, динаміку і рівень злочинності, реальним станом громадського порядку та громадської безпеки [¹⁸⁹, с. 55].

Серед підрозділів, що забезпечують попередження статевих злочинів щодо неповнолітніх за допомогою заходів оперативної профілактики, основне навантаження покладається на підрозділи і служби карного розшуку кримінальної поліції НП України. Відповідно до п. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані у межах своїх повноважень, відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів із попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють скоєнню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень [¹⁹⁰].

Ю. Ю. Орлов визначає поняття оперативно-розшукової профілактики злочинності як систему оперативно-розшукових та інших заходів,

---

¹⁸⁹ Сурков К. В. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел / Ю. Ф. Кваша. СПб., 1998.

¹⁹⁰ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

спрямованих на усунення причин, умов та інших детермінант вчинення злочинів [¹⁹¹, с. 587].

Під профілактикою оперативних підрозділів карного розшуку статевих злочинів щодо неповнолітніх і малолітніх слід розуміти комплекс оперативно-розшукових та інших заходів, які вживаються з метою недопущення доведення до кінця злочинного умислу, припинення зазначеної категорії злочинів на стадії підготовки, забезпечення безпеки потенційних жертв і створення умов, що виключають реалізацію злочинних намірів [¹⁹², с. 36].

З метою усунення умов, що сприяють вчиненню статевих злочинів щодо дітей, підрозділи карного розшуку кримінальної поліції здійснюють низку загальних профілактичних заходів.

Співробітники підрозділів карного розшуку повинні систематично виступати з доповідями, лекціями та повідомленнями перед широкими верствами населення. У виступах потрібно роз'яснювати норми кримінального законодавства про відповідальність за посягання на статеву свободу та статеву недоторканість неповнолітніх і малолітніх, нормальний статевий розвиток і виховання дітей і підлітків, здорові статеві відносини, розкривати суспільну небезпеку цих злочинів, можливість їх своєчасного запобігання за участю громадськості. Такі виступи необхідні ще й тому, що, як доводить практика, багато громадян, які активно допомагають поліції в боротьбі зі злочинними проявами та порушеннями громадського порядку, часто не знають про можливості настання кримінальної відповідальності, наприклад, за розбещення неповнолітніх. Багато молодих людей, які досягли повноліття, не знають, що за

---

¹⁹¹ Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсеєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – К.: Атіка, 2010. – Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – 1128 с.

¹⁹² Денисовський М. Д. Оперативно-розшукова профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск 2015*. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 280 с. С. 34–41. Інв. № 132

статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, настає кримінальна відповідальність [¹⁹³, с. 36].

У виступах доцільно також звертати увагу громадян на необхідність виявлення підлітків, які проявляють надмірну цікавість до сфери статевих відносин, а також живуть статевим життям, і рекомендувати повідомляти про них батькам або у поліцію. Слід роз'яснювати, що підлітки у віці навіть 13–14 років за певних обставин здатні не тільки на розбещення малолітніх, але і на вчинення групових зґвалтувань.

Виступи працівників карного розшуку з питань профілактики статевих злочинів стосовно дітей не тільки сприяють більш широкому залученню громадськості до боротьби з цими злочинами, а й впливають на морально нестійких громадян, спонукаючи їх відмовитися від злочинних намірів і дій.

Важливим у формуванні передумов вчинення таких злочинів є попередження пияцтва та наркоманії. У батьків алкоголіків і наркоманів народжуються фізично ослаблені діти, нерідко з органічним ураженням головного мозку і розладами ендокринної системи, які позначаються на психосексуальному розвитку. Профілактика алкоголізму, наркоманії, охорона вагітних, попередження черепно-мозкового травматизму і нейроінфекцій з перших років життя – це профілактика багатьох розладів статевої сфери і порушень статевої поведінки [¹⁹⁴, с. 17].

Профілактика алкоголізму та наркоманії, а також статевих злочинів щодо неповнолітніх і малолітніх залежить від діяльності дільничних офіцерів поліції, на яких покладено значну частину заходів профілактики. Дільничні офіцери зобов'язані володіти оперативною ситуацією на підконтрольній їм території. Вони повинні виявляти повій, наркоманів, алкоголіків, осіб, які відвідують приміщення, що можуть бути використані для вживання наркотичних засобів і заняття проституцією тощо. Дільничні офіцери поліції зобов'язані знати

---

¹⁹³ Кириллов Д. А. Индивидуальная профилактика преступлений ОВД. Тюмень, 1983.

¹⁹⁴ Нохуров А. С. Нарушения сексуального поведения. М., 1988.

неблагополучні сім'ї, місця збору осіб з аномальною сексуальною орієнтацією, проводити обстеження місць можливого скоєння сексуальних злочинів (недобудовані споруди, підвали, горища тощо), виявляти умови, що сприяють їх вчиненню, розробляти та вживати заходів щодо їх усунення. Оперативні працівники підрозділів карного розшуку для ефективної оперативно-розшукової профілактики повинні приділяти постійну увагу організації взаємодії з дільничними офіцерами поліції для своєчасного отримання інформації, яка становить оперативний інтерес.

Важливим аспектом боротьби підрозділів карного розшуку з діями сексуального характеру стосовно неповнолітніх і малолітніх також є попередження аморального способу життя певних категорій людей, найчастіше тих, які організують різні групи, компанії, вечірки з метою пияцтва, вживання наркотиків і розпусти. Профілактика таких явищ вельми актуальна, тому що деякі молоді люди втратили звичні моральні орієнтири, і подібний спосіб дій, такі форми проведення дозвілля набувають дедалі більшого поширення. У компанії, де безладні статеві зв'язки, зокрема гомосексуальні, є нормою, іноді необачно потрапляють і стають жертвами сексуальних злочинів неповнолітні та малолітні [¹⁹⁵, с. 144].

Для профілактики статевих злочинів щодо неповнолітніх і малолітніх важливе значення має забезпечення належного громадського порядку в тих місцях і в ті періоди часу, де і коли подібні злочини найбільш вірогідні. До таких місць можна віднести нежитлові, зруйновані або недобудовані будівлі, міські околиці, зелені масиви, парки, пляжі тощо, практично криміногенні впродовж усього дня: в ранковий час, коли багато дітей і підлітків йдуть до навчальних закладів, у денний час, коли вони з них повертаються, а також у вечірній і нічний час. Охоронні заходи повинні бути посилені в теплу пору року, коли

---

¹⁹⁵ Шереги Ф. Э. Причины и социальные последствия п'янства. *Социологические исследования*. 1986. № 2.

кількість місць, де можуть бути здійснені насильницькі дії сексуального характеру, збільшується [¹⁹⁶, с. 32].

Співробітники карного розшуку повинні здійснювати взаємодію з працівниками комунальних служб, а саме: можуть указувати працівникам карного розшуку на ті будівлі і споруди, де вільний доступ до підвалів і горищ, недостатнє освітлення тощо.

Проводячи профілактичні бесіди з мешканцями, які проживають на території, що обслуговується, співробітники карного розшуку повинні пояснювати їм, що бажано встановити кодовані замки в під'їздах, щоб ускладнити доступ до них стороннім, а також те, що необхідно зустрічати дітей, якщо вони повертаються додому у вечірній або нічний час. Такі заходи сприятимуть профілактиці не тільки насильницьких дій сексуального характеру, а й інших насильницьких злочинів [¹⁹⁷].

Важливу роль у попередженні сексуальних злочинів виконує патрульна служба поліції, співробітники якої перевіряють місця концентрації антигромадських елементів, місця можливого вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (лісопаркові зони, дискотеки, нічні клуби тощо). Патрульна служба працює в тісній взаємодії з черговими частинами, дільничними офіцерами, працівниками карного розшуку.

Найбільша ефективність профілактичних дій поліції громадської безпеки і безпосередньо дільничних офіцерів і патрульної служби пов'язана з використанням орієнтувальної оперативної інформації, отриманої з різних, зокрема негласних, джерел, що в розпорядженні карного розшуку.

---

¹⁹⁶ Тарасенко С. П. Некоторые актуальные вопросы совершенствования оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел в современных условиях. *Актуальные проблемы теории и практики оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел: материалы научно-практической конференции*. М.

¹⁹⁷ Масленников К. И. Оперативно-розыскные и криминологические проблемы предупреждения насильственных действий сексуального характера. дисс. ... канд. юрид. наук. СПб., 1999. URL: http://kalinovsky-k.narod.ru/b/masl-g2.htm#_ftn1

Щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх оперативно-розшукова профілактика може бути визначена як діяльність оперативних підрозділів карного розшуку, що має конкретну мету – використання сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності для виявлення осіб, які мають намір вчинити злочини сексуального характеру, забезпечення безпеки потенційних жертв і створення умов, що виключають реалізацію злочинних намірів.

Ці сили, засоби та методи застосовуються в межах спеціальної оперативно-розшукової профілактики в цілому, але з урахуванням специфіки злочинців, їхніх жертв і типових ситуацій вчинення статевого злочинів щодо неповнолітніх та малолітніх, і тому мають свої особливості.

Проте оперативно-розшукова профілактика і в розумінні її інформаційного забезпечення та реалізації оперативно-розшукових заходів щодо об'єктів, які охоплюються профілактикою, укладається у відпрацьовані схеми повсякденної оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів.

Вагоме значення для організації профілактичної роботи підрозділів карного розшуку має організація інформаційного забезпечення, яке слід формувати за такими напрямками:

а) у межах оперативно-пошукової роботи, здійснюваної оперативними підрозділами, спеціально з метою встановлення осіб, які мають намір здійснити, і злочинців, які вчинили насильницькі статеві злочини щодо неповнолітніх, проводиться територіальний, об'єктовий та документальний оперативний (ініціативний) пошук, а також оперативний пошук з використанням спеціальних інформаційних можливостей.

Територіальний оперативний пошук здійснюється оперативними підрозділами у формі заходів оперативного (ініціативного) пошуку, оперативно-пошукових заходів, що вживаються на території обслуговування, спрямованих на виявлення осіб, схильних до вчинення, або які вчиняють чи вчинили насильницькі дії сексуального характеру щодо неповнолітніх.

Об'єктовий оперативний пошук здійснюється в процесі роботи в місцях можливої концентрації і на об'єктах можливого знаходження злочинців і потенційних жертв (як правило, це відомі місця та об'єкти на території, що обслуговується конкретним органом поліції).

Документальний оперативний пошук охоплює вивчення різних документів: від оперативно-розшукових, кримінальних справ і проваджень, в яких можна почерпнути інформацію про відповідних злочинців і злочини, до заяв і повідомлень громадян, що стосуються аналогічних фактів.

Особливо важливе вивчення документів, що знаходяться в медичних установах, оскільки значна частина потерпілих, в тій чи іншій формі приховуючи факти сексуальних посягань на них, звертається з приводу отриманих ушкоджень по медичну допомогу [198, с. 74]. Особливо цінну інформацію можна отримати, вивчаючи медичні документи, які стосуються звернень у зв'язку з побоюваннями зараження венеричними захворюваннями або ВІЛ-інфекцією.

Ще один організаційно-тактичний варіант оперативного (ініціативного) пошуку – використання спеціальних інформаційних можливостей – це звернення до інформаційних можливостей осіб, які сприяють оперативним підрозділам на конфіденційній основі.

Водночас оперативні підрозділи повинні широко використовувати в цілях виявлення потенційного або реалізованого латентного сексуального насильства будь-які форми сприяння громадян, включаючи одержання разових повідомлень, зокрема анонімних [199];

б) особи, виявлені як схильні до скоєння злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх у зв'язку з їхніми відповідними поведінковими проявами, відображеними у відкритих або матеріалах оперативного характеру. Такі особи повинні перебувати на спеціальному профілактичному обліку, який повинен бути диференційованим за об'єктами і

---

¹⁹⁸ Дьяченко А. П. Проблемы борьбы с изнасилованиями. М., 1981.

¹⁹⁹ Дьяченко А. П. Проблемы борьбы с изнасилованиями. М., 1981.

поповнюватися не тільки безпосередньо оперативними працівниками, а й іншими співробітниками НП України;

в) у профілактичних цілях необхідно здійснення ефективного оперативного контролю за виявленими особами, схильними до скоєння сексуальних злочинів, і тим більше – глибинна оперативна перевірка тих з них, стосовно яких є інформація про скоєні злочини.

Безпосередньо попереджувальний вплив на конкретних осіб, від яких можна реально очікувати вчинення сексуальних злочинів щодо неповнолітніх і малолітніх, у межах оперативно-розшукової профілактики охоплює реалізацію практично більшості можливостей, що очевидні зі змісту компетенції підрозділів, які реалізують оперативно-розшукову діяльність у повному обсязі. До них уходить залучення осіб, які сприяють правоохоронним органам на негласній основі і мають можливості спілкуватися з об'єктами профілактики для позитивного впливу на них. Негласні співробітники, які залучаються для вирішення таких завдань, повинні бути детально підготовлені і за допомогою оперативного працівника забезпечені переконливою аргументацією, яку їм і належить доводити до свідомості особи, яка охоплюється профілактикою [²⁰⁰, с. 29].

Ці завдання передбачають виконання контрольної функції, адже агресивні за характером установки особи з аномальною сексуальною орієнтацією, як правило, кримінально активні, погано передбачувані і за умови деяких психічних відхилень ще й некеровані.

Оперативні працівники карного розшуку також мають можливість і повинні безпосередньо спілкуватися з особами, схильними до вчинення сексуальних злочинів, що дозволяє їм, по-перше, доводити до їх свідомості інформацію профілактичного змісту, по-друге, періодично оновлювати своє уявлення про осіб, які зазнають профілактики, їх психологічний стан, реакції на контакт із оперативним працівником тощо.

---

²⁰⁰ Федоров А. В. Содействие граждан органам, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность / А. В. Шахматов. СПб., 1999.

Часто одним і тим же злочинцем вчиняється не один, а низка статевих злочинів. Така «серійність» найбільш характерна для «мисливців», а також представників серійного типу. Тому важливе профілактичне значення має своєчасне встановлення винних. В іншому випадку насильницькі статеві посягання, особливо для зазначених двох типів, стають доволі імовірними [201].

Працівники карного розшуку активно і цілеспрямовано здійснюють оперативно-розшукові та інші заходи щодо встановлення потерпілих, які з різних причин не заявили до правоохоронних органів про скоєний злочин. Це дає можливість виявити і викрити винних, притягнути їх до кримінальної відповідальності, і відтак усунути такі умови, що сприяють вчиненню статевих злочинів стосовно дітей, як безкарність злочинців, їх руйнівний вплив на морально нестійких осіб, а також залучення окремих громадян до скоєння статевих злочинів.

Для виявлення потерпілих оперативні працівники повинні періодично звертатися до лікувальних установ, зокрема в психоневрологічні і венерологічні диспансери, в жіночі консультації. З бесід із лікарями вони можуть отримати відомості про осіб, що надходять на лікування з різними ушкодженнями статевих та інших органів, в зв'язку з венеричними захворюваннями, а також про малолітніх дівчаток, доставлених у лікарню для здійснення абортів.

Працівники карного розшуку повинні брати активну участь у проведенні нарад, організованих органами НП України, судами, прокуратурою, органами освіти і охорони здоров'я з питань морального виховання молоді, зокрема статевого виховання неповнолітніх. У виступах вони, використовуючи матеріали практики, повинні звертати увагу учасників нарад на недоліки в роботі установ, підприємств і громадських організацій,

---

²⁰¹ Масленников К. И. Оперативно-розыскные и криминологические проблемы предупреждения насильственных действий сексуального характера. дисс. ... канд. юрид. наук. СПб., 1999. URL: http://kalinovsky-k.narod.ru/b/masl-g2.htm#_ftn1

які сприяли вчиненню статевих злочинів, однак своєчасно не усувалися; на питання висвітлення у засобах масової інформації (преса, радіо, телебачення) проблем морального виховання молоді.

Оперативні підрозділи карного розшуку повинні постійно підтримувати контакти з органами державної влади та місцевого самоврядування, керівниками установ, підприємств, а також громадських організацій про факти аморальної поведінки і моральної розбещеності батьків (опікунів) та інших осіб, неправильного виховання дітей в сім'ї, школах, у середніх і вищих навчальних закладах, інтернатах, про низький рівні виховної роботи з молоддю.

Спільно з представниками громадськості працівники карного розшуку систематично обстежують територію, що обслуговується органом НП України, з метою встановлення місць зборищ осіб, які ведуть аморальний спосіб життя. Отримані відомості використовуються у визначенні маршрутів патрулювання, а також розробці дислокації постів і патрулів поліції, маршрутів рухомих поліцейських груп.

Під час обстеження території перевіряється освітлення у вечірній і нічний час провулків, дворів, під'їздів, парків та інших місць, де найбільш часто відбуваються статеві злочини, стан замків на дверях підвалів, горищ і підсобних приміщень. За необхідності працівники поліції вносять відповідні пропозиції керівникам установ комунального господарства.

Усуваючи умови, що сприяють вчиненню злочинів, оперативні працівники вживають оперативно-розшукових та інших заходів, спрямованих на своєчасне виявлення і викриття осіб, що утримують місця розпусти, здійснюють сутенерство та звідництво.

Профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх повинна здійснюватися, як і щодо осіб, які відбувають кримінальне покарання за скоєні ними статеві злочини у виправних установах [²⁰², с. 66].

---

²⁰² Каретников И. В. Проблемы профилактики правонарушений в местах лишения свободы. М., 1985.

Небезпека безкарності полягає і в іншому. Особи, які вчиняють насильницькі дії сексуального характеру, якщо вчасно не викриті, втягують в вчинення злочинів інших людей. Самі ж сексуальні зазіхання стають більш жорстокими, цинічними, небезпечними [²⁰³, с. 96].

Робота підрозділів карного розшуку, пов'язана з оперативно-розшуковою профілактикою розглянутих злочинів, повинна полягати у таких діях:

1. Виявлення та постановка на оперативний облік осіб, схильних до вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх.

2. Проведення індивідуальної виховної роботи з криміногенними категоріями осіб з метою схилення їх до відмови від злочинних намірів.

3. Здійснення стосовно таких осіб комплексу оперативно-розшукових заходів гласного і негласного характеру щодо виявлення, документування і своєчасного припинення їхньої злочинної поведінки [²⁰⁴, с. 59]

Таким чином, половину вказаних як груп ризику категорій населення становлять діти та підлітки, що ще раз доводить необхідність розпочинати профілактичну роботу з шкільного, а можливо, більш раннього віку.

Стосовно тих осіб, від яких, з уваги на достовірно встановлені факти їх протиправної поведінки, можна очікувати скоєння статевих злочинів, уживаються індивідуальні профілактичні заходи. Такі особи виявляються найперше серед:

- раніше судимих за статеві злочини та їхніх близьких знайомих;
- осіб, розпущених у морально-побутовому розумінні та які ведуть розпусний спосіб життя;
- осіб, у психіці яких є відхилення від норми на сексуальному ґрунті;
- хворих венеричними захворюваннями (уникаючи статевих зносин зі знайомими, вони можуть здійснювати зґвалтування, акти гомосексуалізму,

---

²⁰³ Введенский Г. Е. Профилактика половых правонарушений гомосексуальных личностей. Л., 1963.

²⁰⁴ Сурков К. В. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел / Ю. Ф. Кваша. СПб., 1998.

розпусні дії стосовно дітей, як найбільш уразливих представників суспільства);

– осіб, які зловживають алкоголем і наркотичними речовинами тощо.

Для виявлення і вивчення таких осіб працівники карного розшуку використовують оперативно-розшукові засоби і методи, можливості оперативно-режимних підрозділів установ виконання покарань, громадських організацій, повідомлення посадових осіб, листи, заяви і звернення громадян. За наявності для цього підстав окреслені особи беруться на профілактичний облік, з ними проводиться активна і планомірна профілактична робота.

Зміст індивідуальних профілактичних заходів визначається з урахуванням особливостей особистості взятого на профілактичний облік, його характеру, поглядів і переконань, зв'язків і інших обставин. Ефективним профілактичним заходом є проведення працівником карного розшуку бесід з особами, які перебувають на обліку. З цією метою оперативний працівник може інформувати керівників громадських організацій за місцем роботи осіб, які зазнають профілактичного впливу. Попереджувальні бесіди слід проводити і з тими, хто негативно впливає на осіб, які перебувають на обліку.

Що стосується неповнолітніх, взятих на профілактичний облік, оперативні працівники вживають таких заходів: забезпечують індивідуальний виховний вплив; порушують клопотання про спрямування їх у спеціальні навчальні заклади. Крім того, попереджають батьків або осіб, які їх замінюють, про необхідність більш відповідально виконувати обов'язки із виховання дітей, а в разі невиконання цих обов'язків порушують клопотання про позбавлення їх батьківських прав; виявляють і притягують до відповідальності осіб, які залучають неповнолітніх до вживання алкоголю, наркотичних речовин, проституції, які підбурюють до вчинення статевих злочинів.

Щодо осіб, які мають сексуальні аномалії внаслідок психічного захворювання, хворих на венеричні хвороби, алкоголіків і наркоманів треба

вживати заходів, пов'язаних зі спрямуванням їх на примусове лікування в установленому законом порядку.

Безпосередньо попереджувальний вплив на конкретних осіб, від яких можна реально очікувати скоєння сексуальних злочинів, у межах оперативно-розшукової профілактики охоплює реалізацію практично більшості можливостей, що очевидні зі змісту компетенції підрозділів, які здійснюють ОРД у повному обсязі.

Оперативним підрозділам карного розшуку важливо здійснювати постановку неблагополучних сімей на облік, порушуючи перед відповідними органами питання про влаштування дітей з цих сімей в дитячі установи.

Недоліки роботи оперативних підрозділів карного розшуку негативно впливають на стан злочинності. Це підтверджують дослідження, проведені А. І. Сергеевим, які свідчать про те, що органи міліції мали відомості про неправильний спосіб життя осіб, що вчинили злочини з побутових мотивів, тільки в 20% випадків, а реальна можливість отримати таку інформацію і проводити з такими особами індивідуально-профілактичну роботу була не менш ніж у 50% скоєних злочинів [²⁰⁵, с. 38].

Особи, звільнені умовно-достроково або звільнені після відбуття покарання, залишаються іноді без уваги правоохоронних органів, що деякою мірою сприяє повторному скоєнню ними злочину.

Співробітникам оперативних підрозділів карного розшуку потрібно брати на профілактичний облік усіх можливих суб'єктів злочину: осіб, які мають відхилення у статевому потязі, раніше судимих за статеві злочини, осіб, що ведуть аморальний спосіб життя, які не займаються корисною працею з метою вжиття щодо них заходів індивідуальної профілактики. У виявленні осіб, схильних до вчинення статевих злочинів щодо дітей, велику допомогу оперативним підрозділам карного розшуку можуть надати лікувальні заклади:

---

²⁰⁵ Сергеев А. И. Индивидуальная профилактика преступлений и ее совершенствование / А. И. Сергеев // Проблемы профилактики правонарушений в условиях дальнейшего расширения и углубления социалистической демократии, гарантированной новой Конституцией ССР. – Иркутск, 1978.

сексологічні кабінети, шкірно-венерологічні диспансери, а також громадськість з місця роботи та проживання таких осіб.

Після виявлення таких осіб оперативні підрозділи карного розшуку спільно з громадськими організаціями повинні вживати щодо них заходів з індивідуальної профілактики розглядуваного злочину. Йдеться про шефство, проведення розмов, лікування наявних відхилень у статевому потязі, надання допомоги у працевлаштуванні тощо.

Дуже важливим заходом індивідуальної профілактики статевих злочинів щодо дітей є налагодження постійного контакту оперативним складом підрозділів карного розшуку з лікарями-сексопатологами. Представники медичної науки вважають, що особи, які мають відхилення у статевому потязі, як правило, не втрачають здатності керувати своїми діями, тому в стані утриматись від злочинних дій. З цього зрозуміло, що вжиття щодо них лікувально-профілактичних заходів може стати ефективним заходом боротьби з такими злочинами.

Значній кількості первинних злочинів передували дисциплінарні, адміністративні проступки або правопорушення і тому попередження кримінальної злочинності цілком можливе і доцільне на основі боротьби з менш небезпечними видами порушень: адміністративними, трудовими тощо.

Підрозділами карного розшуку для здійснення подальших заходів оперативно-профілактичного призначення слід виявляти:

– демографічні та інші характеристики осіб, які вчиняють сексуальні злочини на території, що обслуговується (вік злочинців, судимість, місце їх роботи, спосіб життя тощо);

– місце і час вчинення злочинів;

– недоліки і позитивний досвід роботи окремих співробітників із попередження та розкриття цього виду злочину [²⁰⁶, с. 33].

---

²⁰⁶ Климов И. А. Прогнозирование оперативной обстановки. М.: ВЮЗШ МВД РФ, 1993.

Такі відомості можна отримати з аналізу оперативної ситуації на території, що обслуговується, від негласних джерел, дільничних офіцерів, із кримінальних проваджень та інших джерел. Це дозволить з'ясувати, чому деякі злочинці тривалий час безперешкодно скоювали злочини і не були взяті під спостереження, конкретні причини кожного злочину і умови, що сприяють його вчиненню, зробити обґрунтовані висновки про наявні недоліки щодо профілактики таких злочинів і окреслити конкретні заходи щодо їх усунення.

Швидке та кваліфіковане розкриття сексуальних злочинів щодо неповнолітніх і малолітніх здійснити складно. «Серійність» деяких сексуальних злочинів часто завершується загибеллю жертв, багато в чому пов'язана з тим, що недостатньо використовуються наукові, зокрема психологічні, досягнення про особливості особистості сексуальних злочинців, причини, механізми їхньої злочинної поведінки [²⁰⁷, с. 174].

У планах роботи підрозділів карного розшуку необхідно передбачати заходи, спрямовані на виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню сексуальних злочинів щодо неповнолітніх, створення на території, що обслуговується, ситуації, що виключає можливість їх вчинення. Зокрема, можна назвати такі заходи:

- зміцнення оперативних позицій у середовищі осіб, схильних до скоєння цього виду злочинів, через правильну організацію роботи осіб, які негласно сприяють правоохоронним органам для висвітлення їхніх способу життя і поведінки;

- організація взаємодії з іншими службами поліції, а також державними і громадськими організаціями;

- навчання оперативних співробітників прийомам і методам боротьби зі статевими злочинами щодо неповнолітніх;

---

²⁰⁷ Сахаров А. Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР. М., 1961.

– узагальнення та поширення передового досвіду їх попередження та розкриття [²⁰⁸, с. 28].

У здійсненні намічених заходів особлива увага повинна приділятися питанням організації, виявлення та постановки на облік осіб, схильних до вчинення статевих злочинів щодо неповнолітніх і малолітніх, а також активного спостереження за їхньою поведінкою [²⁰⁹, с. 15].

Як було зазначено, інтерес для оперативних підрозділів карного розшуку становлять:

– раніше судимі за сексуальні злочини й інші насильницькі злочини щодо неповнолітніх;

– особи, що допускають аморальні вчинки в побуті та ведуть антигромадський спосіб життя;

– п'яниці та наркомани;

– власники кубел для заняття проституцією і звідники;

– хворі на венеричні захворювання;

– ВІЛ-інфіковані;

– особи з психічними відхиленнями на сексуальному ґрунті [²¹⁰, с. 17].

Відомості про цих осіб можуть бути отримані в різних територіальних підрозділах поліції. Для отримання відомостей використовуються також можливості підрозділів міграційної служби (паспортні підрозділи), приймальників-розподільників, підрозділів установ виконання покарань. Інформація може міститися і в матеріалах перевірок прокуратури, вироках судів тощо [²¹¹, с. 61].

---

²⁰⁸ Бордилевский Э. И. Оперативно-розыскное обеспечение процесса расследований преступлений: сущность, задачи. *Актуальные проблемы теории и практики оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел: материалы научно-практической конференции*. М, 1996.

²⁰⁹ Сергеев В. В. Выявление лиц и фактов, представляющих оперативный интерес для ОВД / А. С. Шленов. Горький, 1987.

²¹⁰ Сергеев В. В. Выявление лиц и фактов, представляющих оперативный интерес для ОВД / А. С. Шленов. Горький, 1987.

²¹¹ Сурков К. В. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел / Ю. Ф. Кваша. СПб., 1998.

Для виявлення цієї категорії осіб необхідно використовувати оперативно-розшукові сили, засоби і методи. Однак, слід мати на увазі, що інформація про осіб, схильних до вчинення статевих злочинів щодо неповнолітніх чи малолітніх, або про невідомі оперативним підрозділам карного розшуку факти їх вчинення, як правило, відома обмеженому колу осіб, які нерідко зацікавлені у приховуванні цих відомостей.

Попри те, злочинці іноді розповідають про свої наміри знайомим чи друзям. Про бажання здійснити насильницький акт гомосексуалісти можуть (у відсутності сторонніх) заявити їм. Тому, працюючи з особами, що негласно сприяють оперативним підрозділам карного розшуку, оперативні працівники повинні спрямовувати їх на виявлення таких відомостей не тільки в процесі спілкування зі злочинцями, а й за повсякденних контактів з населенням за місцем проживання, роботи, навчання тощо. За допомогою негласних співробітників можна дізнатися про злочинні задуми окремих осіб, які мають намір скоїти сексуальні злочини, здійснити спостереження за ними [²¹², с. 23].

Створити хоча би приблизний психологічний портрет кожного такого суб'єкта можна, якщо використовувати оперативно-розшукові можливості вивчення умов їх життя, найближчого оточення, причин формування схильності до злочинів і умов, що їм сприяють.

Специфічність ситуацій вчинення насильницьких дій сексуального характеру, як і особливості особистості потерпілих від цього злочину, створюють труднощі в роботі з профілактики цього небезпечного і частого злочину. Засадничим аспектом зазначених труднощів є складність отримання інформації про підготовлювані або вчинені дії сексуального характеру щодо дітей. Причина – природна прихованість злочинців, які не прагнуть оприлюднити свої задуми і тим більше скоєні злочини, а також неповідомлення про подію потерпілими, які керуються різними мотивами (наприклад, страх розголосу події, почуття власної провини тощо).

---

²¹² Федоров А. В. Содействие граждан органам, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность / А. В. Шахматов. СПб., 1999.

Зусилля щодо зниження рівня сексуального переслідування дітей зводяться до покарання винних у насильстві, захисту від них дітей та навчання дітей принципам самозахисту. Незважаючи на численні науково-дослідні проекти, програми лікування не дають стійких результатів у галузі профілактики рецидивізму серед людей, які вчинили насильство над дітьми [²¹³]. Тому критичні оцінки існуючих правових санкцій виправдовують жорсткість заходів покарання для осіб, засуджених за подібні злочини.

Актуальним видається дослідження зарубіжного досвіду в організації протидії злочинам, які посягають на статеву свободу та статеву недоторканість дітей. Так, у США був прийнятий закон, що вимагає обов'язкової реєстрації осіб, звільнених із в'язниці після відбуття терміну за педофілію, а також оповіщення широкого загалу. Вимоги про реєстрацію та оповіщення часто називають «законом Меган» (Megan's law) (Меган Канка (Megan Kanka) – семирічна дівчинка з Нью-Джерсі, яка в 1994 році була звалтована і вбита раніше засудженим злочинцем, який переїхав у будинок навпроти). Хоча конституційна правомірність таких законів спричинила певні сумніви, опоненти заявили, що ці закони символізують фундаментальне зрушення нашого ставлення до таких злочинів. Суть його полягає в переході від спроб «вилікувати» злочинців до захисту суспільства від їхніх діянь.

Окрім того, у США упроваджено мобільний додаток NSOPW, який надає користувачам інформацію про зареєстрованих сексуальних злочинців, які перебувають в безпосередній близькості від мобільного пристрою під керуванням програми. Пошуки можуть здійснюватися на національному рівні, використовуючи радіус у чверть милі, півмилі, або 1 милі. Пошук також може тривати і за прізвищем правопорушника.

NSOPW є безпрецедентним ресурсом суспільної безпеки, яка забезпечує доступ громадськості до даних про сексуального злочинця у всій країні.

---

²¹³ Dewhurst & Nielson, 1999.

NSOPW є єдиним у США веб-сайтом уряду, який пов'язує усі реєстри про статевих злочинців в один національний пошуковий сайт. Батьки, роботодавці та інші зацікавлені мешканці можуть використовувати інструмент пошуку веб-сайту, щоб дізнатися інформацію про місцезнаходження сексуальних злочинців, які проживають, працюють і відвідують школу не тільки в своїх районах, але і в інших сусідніх громадах і штатах. Крім того, сайт надає відвідувачам інформацію про сексуальне насильство і як захистити себе і близьких від можливих переслідувань [214].

Досвід створення загальнонаціональної бази (реєстру) осіб, які притягувались до відповідальності за вчинення статевих злочинів стосовно дітей з прив'язкою до їхнього місця реєстрації та проживання із можливістю доступу до неї будь-якій зацікавленій особі, заслуговує на впровадження у систему профілактичних заходів у нашій країні.

З метою вдосконалення профілактики вказаних злочинів слід активізувати використання всіх можливих джерел, зокрема громадян, які мають відповідні відомості. Джерелом оперативної інформації, яка необхідна для вжиття профілактичних заходів скоєння статевих злочинів щодо неповнолітніх, є оперативно-пошукові заходи в місцях концентрації осіб з аномальною сексуальною орієнтацією. Суттєвий резерв підвищення ефективності профілактики статевих злочинів щодо дітей міститься в організації ефективної взаємодії оперативних підрозділів карного розшуку з іншими службами системи, а також іншими суб'єктами профілактики злочинів.

Індивідуальна профілактика злочинів, що охоплює систему заходів із виявлення та позитивного впливу на конкретних осіб, від яких можна, з уваги на їхню поведінку, реально очікувати вчинення злочину. Щодо індивідуальної профілактики, то необхідно також підкреслити, що її об'єктами є не тільки особистість як така, а й негативні елементи середовища, в якій особистість формується [215, с. 5].

---

²¹⁴ URL: <https://www.nsopw.gov/ru/home/about>

²¹⁵ Игошев К. Е. Введение в курс профилактики правонарушений / В. С. Устинов. Горький, 1977.

Індивідуальний рівень (індивідуальна профілактика) охоплює діяльність щодо конкретних осіб, поведінка яких суперечить правовим нормам. Розрізняють чотири види індивідуальної профілактики злочинів.

Перший вид індивідуальної профілактики злочинів здійснюється щодо об'єктів, які перебувають на початковому етапі криміналізації особистості. У цей період вони чинять різні правопорушення, що утворюють в цілому своєрідний вид антигромадської діяльності. Умовно цей тип можна назвати ранньою індивідуальною профілактикою злочинів.

Другий тип індивідуальної профілактики злочинів проводиться щодо осіб, які вчинили або вчиняють злочин. Суб'єктами цього виду профілактики можуть бути, наприклад, слідчі, оперативні та інші співробітники правоохоронних органів, дільничні офіцери тощо. Профілактична робота полягає в тому, щоб схилити особу до відмови від вчинення злочину, припинити його на стадії приготування, а в разі вчинення злочину – сприяти формуванню в особі почуття каяття від скоєного, бажання сприяти розкриттю злочину.

Третій вид індивідуальної профілактики злочинів охоплює осіб, які вчинили злочин, і засуджених до різних заходів кримінально-правового впливу. Окреслений вид профілактики реалізується: по-перше, в діяльності кримінально-виконавчих установ, що вирішують завдання виправлення і перевиховання засуджених; по-друге, він здійснюється відповідними державними органами і громадськими організаціями при звільненні особи від реального виконання кримінального покарання (умовне засудження). Цей вид профілактики умовно можна назвати пенітенціарним.

Четвертий вид індивідуальної профілактики злочинів охоплює осіб, які відбувають кримінальне покарання, але підлягають нагляду з метою попередження рецидиву [²¹⁶, с. 162–163].

Одним із найбільш ефективних тактичних прийомів запобігання наміру або підготовки статевих злочинів є безпосередній вплив оперативного працівника на підозрювану особу, щоби переконати її відмовитися від вчинення

---

²¹⁶ Криминология / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. М., 1994.

злочинних дій. Зрозуміло, такий прийом повинен застосовуватися так, щоб виключити розшифрування негласних засобів і методів. Особа, узята на облік, запрошується до органу НП України для бесіди, в процесі якої оперативний працівник, використовуючи відомості про його негативну поведінку (залицяння до дітей тощо), попереджає про неминучість викриття в разі вчинення злочину і спонукає відмовитися від злочинних намірів і дій. На подібні бесіди з неповнолітніми можуть бути запрошені їхні батьки або особи, які їх замінюють.

Виховний вплив з метою схилення до відмови від злочинних намірів і дій оперативний працівник за необхідності здійснює за допомогою родичів, близьких знайомих або інших осіб, які можуть позитивно вплинути на особу, яка перебуває на обліку. Встановивши можливість здійснення тими чи іншими особами негласного впливу, працівник карного розшуку повинен рекомендувати їм, як саме слід використовувати свій вплив на підозрюваного. Наприклад, батькам або близьким знайомим підозрюваного, поведінка якого свідчить про його намір здійснювати розпусні дії, доцільно запропонувати проконсультуватися з лікарем-психіатром.

Якщо в процесі вивчення особи, взятої на профілактичний або оперативний обліки, отримані відомості, що вона допускає вчинки, пов'язані з аморальною поведінкою у побуті та в громадських місцях (прояв цинізму, непристойні залицяння до жінок, дітей, виготовлення та розповсюдження порнографічних знімків тощо), стосовно неї слід негайно вживати заходів з адміністративного впливу або ж залучати цю особу (за наявності законних підстав) до кримінальної відповідальності.

ВИСНОВКИ

Сексуальні зловживання щодо дітей набули величезних масштабів у різних країнах. Щорічно в світі фіксується 80 000 випадків сексуального насильства над дітьми, але кількість незареєстрованих епізодів значно більше через страх дітей розповісти про те, що трапилося. Надзвичайно малі обсяги сексуального насильства щодо неповнолітніх і малолітніх, відображені в

офіційній статистиці, не відповідають дійсності у зв'язку із так званою природною латентністю, яка визначається поведінкою потерпілих, а не упущеннями в статистичній реєстрації.

Понад 30% жертв статевих злочинів – це малолітні. У середньому 30% дівчат та 16% осіб чоловічої статі до досягнення повноліття як мінімум раз зазнавали сексуального насильства у прямій чи непрямій формах. 25% випадків статевих посягань відбуваються стосовно дітей молодше 7 років.

У 85–90% випадків злочинці добре відомі дитині (батьки, вітчими, родичі, друзі родичів, сусіди, вихователі, вчителі тощо), 10–15% статевих злочинів щодо дітей вчиняють незнайомці. Дівчатка у 1,5–3 рази частіше зазнають сексуального насильства порівняно з хлопчиками. Від 85% до 90% злочинців, які скоюють сексуальні насильства над дітьми, становлять чоловіки. Вчинення статевих злочинів стосовно неповнолітніх і малолітніх жінками ї трапляється значно рідше, проте потребує більш ретельного вивчення.

Сексуальне (статеве) посягання щодо неповнолітнього або малолітнього – це залучення особи, яка володіє статевою свободою та статевою недоторканістю, незалежно від її волі (згода або примус через фізичне насильство чи погрози його застосування), зокрема шляхом уведення такої особи у безпорадний стан, до прямих або непрямих дій сексуального характеру.

Прямими сексуальними контактами є дотики в ділянці геніталій, грудей, чуттєвих місць поверхні шкіри, поцілунки, проникнення з допомогою пеніса, пальця, предмета в піхву, до рота або в анус, використання дитини для сексуальної стимуляції дорослих, орально-генітальна стимуляція, коїтус, згвалтування. Непрямими сексуальними контактами є демонстрація дитині оголених геніталій, грудей або сідниць, здійснення статевого акту в присутності дитини і спонукання її до здійснення подібних актів, підглядання за дитиною, коли вона здійснює інтимні процедури, а також сексуальна експлуатація, тобто втягнення дітей та підлітків у проституцію чи дії, пов'язані з виготовленням порнографічних відео- чи фотоматеріалів, та демонстрація порнографічних і

еротичних матеріалів дітям. Навіть за відсутності загрози або явного насильства подібні контакти все одно визнаються примусовими, незаконними, оскільки вважається, що дитина ще недостатньо зріла, щоби надати усвідомлену відповідь про участь у сексуальному контакті.

Об'єктом злочинного посягання є статевая свобода та статевая недоторканість неповнолітніх і малолітніх (нормальний статевий розвиток). Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх є честь, гідність, здоров'я, життя, моральність. Потерпілими від злочину можуть бути діти обох статей.

Педофілію (сексуальне відхилення, що виявляється у прагненні до сексуальних дій з дітьми) діагностують у людини, яка впродовж щонайменше 6-місячного терміну періодично відчуває сильний (інтенсивний) сексуальний потяг або сексуальні фантазії стосовно дітей (препубертатного або більш молодшого віку (зазвичай у віці 13 років або молодше)). Особа діє згідно з цими спонуканнями або страждає від них. Педофілом вважають людину, яка досягла щонайменше 16-річного віку і принаймні на 5 років старша за свою жертву. Переважним сексуальним партнером є дитина тієї чи іншої статі і віку, а сексуальна активність дорослого проявляється винятково щодо дітей.

Установлено, що причинами педофілії є: порушення комунікації з особами іншої статі і нерідко сексуальні розлади, що перешкоджають нормальному статево-життєвому життю; сімейне виховання або генетичне успадкування; прагнення впоратися з відчуттям власної неповноцінності, що виникає у взаєминах із дорослими; алкоголізм; наркоманія. Педофілам властивий високий ступінь рецидиву (близько 50%).

Сексуальне насильство над дітьми в сім'ї є інцестом – кровозмішуванням, тобто статевим зв'язком між близькими родичами (братом і сестрою, а також між дітьми та їхніми батьками, бабусями і дідусями, тітками або дядьками), одним із яких часто є дитина, але які не є чоловіком і дружиною.

Найпоширенішими способами підготовки до вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх є: вистежування потерпілого поблизу місць проживання, на шляху з/на навчання, у місцях дозвілля, супроводження потерпілих до безлюдних місць; вибір місця й способу вчинення злочину, заманювання потерпілої особи у «тихі» місця обманом, пристойним приводом чи пропозицією, що цікавить неповнолітнього. Дії злочинців для приховування злочину найчастіше охоплюють: залякування та погроза потерпілій розповісти знайомим і близьким (сусідам, однокласникам, у деяких випадках батькам) про її «негідну» поведінку; знищення, прання, спалення, викидання на смітник злочинцем свого одягу зі слідами крові, інших біологічних виділень потерпілої особи.

Інцестні відносини між батьком (або вітчимом) і дочкою нерідко розпочинаються раніше, ніж дитина зрозуміє їхнє справжнє значення. Установлено, що сексуальні зв'язки між братом і сестрою і між двоюрідними братами та сестрами відбуваються частіше, ніж інцест між батьком і дочкою. Для сімейного сексуального насильства найбільш уразливий вік 6–9 років.

Узагальнено чинники, що обумовлюють і сприяють виникненню, розвитку та реалізації задуму щодо вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх, знання яких працівниками оперативних підрозділів карного розшуку сприятиме більш ефективному попередженню злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх та малолітніх, впливові на стан криміногенної ситуації та стабілізації оперативної ситуації на території обслуговування.

Установлено, що причинами злочинних посягань на статево свободу та статево недоторканість неповнолітніх і малолітніх є: бездоглядність підлітків у період статевого дозрівання; розкута сексуальна поведінка (вчинення статевих актів у присутності дітей, безладне статево життя); вживання спиртних напоїв, наркотичних речовин та їх вплив на сферу статевих відносин; душевні захворювання та наявність у людей похилого віку старечого недоумства на тлі

збереження статевого потягу та ослаблення статевої функції (діти для таких осіб є найбільш доступними); недоліки у моральному вихованні; сексуальна свобода (вседозволеність в інтимних стосунках), яка призводить до інтелектуального руйнування внутрішніх, душевних якостей особистості; сугестивність; наслідування; цікавість; хвастощі; прагнення показати себе дорослим перед товаришами призводить до вчинення посягань на статеву свободу та статеву недоторканість неповнолітніх і малолітніх тощо.

До умов зазначеної категорії злочинів належать: економічна нестабільність; підміна моральних цінностей; сексуальна свобода; розбещеність; вплив ЗМІ та порнографії; недоліки в моральному вихованні молоді в сім'ї, школі, в інших соціальних групах; неналежний нагляд за дітьми з боку батьків; надмірна довіра батьків стороннім маловідомим особам; фізична слабкість жертви; підлегле стосовно дорослих становище; безкарність статевих злочинців; легковажна, аморальна поведінка потерпілих; недоліки в діяльності органів і підрозділів НП України.

Основним чинником віктимності неповнолітніх є їхній вік, обумовлений незавершеністю формування особи в біологічному та соціальному аспектах; легковажна поведінка з незнайомими; розпивання алкогольних напоїв із дорослими; прагнення до ранніх статевих зносин; знаходження неповнолітньої потерпілої в пізній час у безлюдних місцях; нерозбірливість у знайомствах тощо.

Працівники оперативних підрозділів карного розшуку повинні реалізувати діяльність щодо захисту потенційних потерпілих у трьох напрямках: а) від ситуації, коли, виявляючи і аналізуючи обстановку, працівники оперативних підрозділів карного розшуку виявляють потенційно вразливих у цій ситуації осіб; б) від злочинця, коли, шляхом вивчення його зв'язків або типової поведінки, установлюється коло можливих потенційних потерпілих від конкретної особи; в) від потерпілого, коли «вихід» на конкретну особу здійснюється через підвищені віктимологічні якості.

З метою усунення умов, що сприяють вчиненню злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх, підрозділи карного розшуку повинні здійснювати загальні профілактичні заходи: доповіді перед населенням з метою роз'яснення норми законодавства про відповідальність за посягання на статеву свободу та статеву недоторканість неповнолітніх та малолітніх, можливість своєчасного запобігання їм; забезпечення виявлення повій, наркоманів, алкоголіків, осіб, які мають приміщення для вживання наркотичних засобів і заняття проституцією; виявлення та контроль неблагополучних сімей, місць збору осіб з аномальною сексуальною орієнтацією; обстеження місць можливого скоєння сексуальних злочинів; виявлення умов, що сприяють їх учиненню; розробка заходів щодо їх усунення; забезпечення належного громадського порядку в місцях і в періоди, де і коли подібні злочини найбільш вірогідні. Важливе профілактичне значення має своєчасне встановлення винних, оскільки часто одним і тим же злочинцем вчиняється не один, а низка статевих злочинів.

Індивідуальні профілактичні заходи реалізуються серед: раніше судимих за статеві злочини та їх оточення; осіб, які ведуть розпусний спосіб життя; осіб, в психіці яких є відхилення від норми на сексуальному ґрунті; хворих венеричними захворюваннями (уникаючи статевих зносин зі знайомими, вони можуть здійснювати зґвалтування, акти гомосексуалізму, розпусні дії стосовно дітей як найбільш уразливих представників суспільства); осіб, які зловживають алкоголем та наркотичними речовинами тощо. Таких осіб беруть на обліки та здійснюють системну роботу щодо недопущення вчинення ними злочинів. Оперативні працівники повинні безпосередньо спілкуватися з особами, схильними до вчинення сексуальних злочинів. Це допомагає усвідомити потенційному порушнику інформацію профілактичного змісту, правоохоронцеві – періодично оновлювати своє уявлення про осіб, які потребують профілактики, їх психологічний стан, реакцію на контакт з оперативним працівником тощо.

За результатами вивчення зарубіжного досвіду із профілактики статевих злочинів щодо неповнолітніх та малолітніх, доцільним є запровадження обов'язкової реєстрації осіб, звільнених з в'язниці після відбуття терміну за такі злочини, а також оповіщення широкого загалу про цих осіб, та їхнього місця проживання за прикладом США, де запроваджено мобільний додаток NSOPW. Він надає користувачам інформацію про зареєстрованих сексуальних злочинців, які опинилися безпосередньо близько від мобільного пристрою під керуванням програми. Сайт надає відвідувачам інформацію про сексуальне насильство, і про те, як захистити себе і близьких від можливих переслідувань. Суть запровадження цього додатку полягає в переході від спроб «вилікувати» злочинців до захисту суспільства від їхніх діянь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 5 простых шагов по легализации педофилии. URL: <http://perevodika.ru/articles/22649.html>
2. Banning A. Mother-son incest: confronting a prejudice. *Child. Abuse Negl.* 1989. Vol. 13. № 4. P. 563–570.
3. Burn May F., Brown S. A review of the cognitive distortions in child sex offenders: An examination of the motivations and mechanisms that underlie the justification for abuse. *Aggression and Violent Behavior*, 2006, no. 11, pp. 225–236.
4. Cameron P. Do homosexual teachers pose a risk to pupils? / K. Cameron. *J. Psychol.* 1996. Nov. Vol. 130. № 6. P. 603–613.
5. Canavan et al., 1992; Finkelhor, 1979.
6. Chan A. O. A review of outrage of modesty offenders remanded in a state mental hospital / L. E. Lim, S. H. Ong. *Med. Sci. Law.* 1997. Oct. Vol. 37. № 4. P. 349–352.
7. Child Sexual Abuse. Medline Plus. U.S. National Library of Medicine. – 2008-04-02.
8. Cohen L., Gans S., McGeoch P., Poznansky O., Itskovich Y., Murphy S., Klein E., Cullen K., Galynker I. Impulsive personality traits in male pedophiles versus healthy controls: is pedophilia an impulsive-aggressive disorder?// *Compr. Psychiatry.* – 2002. – Mar-Apr. – Vol. 43. – N 2. – P. 127–134.
9. Dehlendorf C. E. Physicians disciplined for sex-related offenses / S. M. Wolfe. *JAMA.* 1998. Jun 17. Vol. 279. № 23. P. 1883–1888.
10. Dewhurst & Nielson, 1999.
11. Die Zeit 20/2010 vom 12. Mai 2010. URL: <http://www.zeit.de/2010/20/Interview-Sigusch>
12. Durkin, 1997; Trebilcock, 1997.
13. Elliot, 1992. P. 12.
14. Enikolopov S. N., Khvostova E. S. Vzglyady na intsest v kontekste raznykh kul'tur i traditsii. *Sovremennoe sostoyanie problemy. Perceptions of incest in the context of different cultures and traditions. Modern state of the problem*. *Psikhologicheskaya nauka i obrazovanie psyedu.ru* [Psychological Science and Education psyedu.ru], 2012, no. 2. URL: <http://psyedu.ru/journal/2012/2/2891.phtml> (Accessed 03.04.2014).
15. Finkelhor D (1994). «Current information on the scope and nature of child sexual abuse» (PDF). *The Future of Children.* 4 (2): 31–53.
16. Finkelhor, 1979.
17. Freund K. Does sexual abuse in childhood cause pedophilia: an exploratory study / R. Watson, R. Dickey. *Arch. Sex. Behav.* 1990. Dec. Vol. 19. № 6. P. 557–568.
18. Gaffney G. R., Lurie S. F., Berlin F. S. Is there familial transmission of pedophilia? // *J. Nerv. Ment. Dis.* – 1984. – Sep. – Vol. 172. – N 9. – P. 546–548.

19. Gibborn & Vincent, 1994; Guidry, 1995; Murray, 2000.
20. Greenberg D. A comparison of sexual victimization in the childhoods of pedophiles and hebephiles / J. Bradford, S. Curry. *J. Forensic Sci.* 1993. Mar. Vol. 38. № 2. P. 432–436.
21. Groth N. Sexual life in Ancient China. Leiden, 1977. 110 p.
22. Hanson R. Long-term recidivism of child molesters / R. Steffy, R. Gauthier. *J. Consult. Clin. Psychol.* 1993. Aug. Vol. 61. № 4. P. 646–652.
23. Harrison P. Paedophilia and hyperprolactinaemia / P. Strangeway, J. McCann, J. Catalan. *Br. J. Psychiatry.* 1989. Dec. Vol. 155. P. 847–848.
24. Harry B. Correlates of sex offender and offense traits by victim age / T. Pierson, A. Kuznetsov. *J. Forensic Sci.* 1993. Sep. Vol. 38. № 5. P. 1068–1074.
25. Haywood T. W. Psychological aspects of sexual functioning among cleric and noncleric alleged sex offenders / H. M. Kravitz, L. S. Grossman, O. E. Wasyliv, D. W. Hardy. *Child. Abuse Negl.* 1996. Jun. Vol. 20. № 6. P. 527–536.
26. Johnson R. L., Past sexual victimization by females of male patients in an adolescent medicine clinic population / D. Shrier. *Am. J. Psychiatry.* 1987. May. Vol. 144. № 5. P. 650–652.
27. Johnston, 1987; McKibben et al., 1994.
28. Julia Whealin (2007-05-22). «Child Sexual Abuse». National Center for Post Traumatic Stress Disorder, US Department of Veterans Affairs.
29. Jump up Dube SR, Anda RF, Whitfield CL, et al. (June 2005). «Long-term consequences of childhood sexual abuse by gender of victim». *American Journal of Preventive Medicine.* 28 (5): 430–438.
30. Katz R. C. Psychosocial adjustment in adolescent child molesters. *Child. Abuse Negl.* 1990. Vol. 14. № 4. P. 567–575.
31. Kelley S. «Ritualistic abuse of children», The APSAK handbook on child treatment.
32. Kon I.S. Seksologiya [Sexology]. Moscow: Akademiia, 2004. 384 p.
33. Lonsway K. A., Fitzgerald L. F. Rape myths. *Psychology of Women Quarterly,* 1994, no. 18, pp. 133–164.
34. McKibben et al., 1994; Minor & Dwyer, 1997.
35. Michelle Elliott: Frauen als Täterinnen. Sexueller Mißbrauch an Mädchen und Jungen. Verlag Mebes & Noack, Köln. 1995. ISBN 3-927796-41-7
36. Murray J. B. Psychological profile of pedophiles and child molesters. *J. Psychol.* 2000. Vol. 134. № 2. P. 211–224.
37. National Center for Victims of Crime. URL: <https://victimsofcrime.org/>
38. Norbert Nedopil: Forensische Psychiatrie: Klinik, Begutachtung und Behandlung zwischen Psychiatrie und Recht, 3. Auflage 2007, Georg Thieme Verlag S. 201. URL: <http://books.google.de/books?id=AxU-DCygR8IC&lpg=PA201&ots=WkeOqZ9uqv&dq=Schorsch%20P%C3%A4dophilie&pg=PA201#v=onepage&q=Schorsch%20P%C3%A4dophilie&f=false>

39. Pereda, N., Guilera, G., Forns, M. & Gómez-Benito, J. (2009). «The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: A meta-analysis». *Clinical Psychology Review*. 29 (4): 328–338. doi:10.1016/j.cpr.2009.02.007.
40. Rada R. T. Alcoholism and the child molester. *Ann. N. Y. Acad. Sci.* 1976. Vol. 273. P. 492–496.
41. Rice M. E. Sexual recidivism among child molesters released from a maximum security psychiatric institution / V. L. Quinsey, G. T. Harris. *J. Consult. Clin. Psychol.* 1991. Jun. Vol. 59. № 3. P. 381–386.
42. Rosenberg, 1988; Valiant et al., 2000.
43. Rowan E. Women who molest children / J. Rowan, P. Langelier. *Bull. Am. Acad. Psychiatry Law*. 1990. Vol. 18. № 1. P. 79–83.
44. Russian Version Of The Boylove Manifesto. URL: [http://www.juvenaljustice.ru/index.php/statji-yuvenalnaya-yusticiya/609-pedofilija-smes-gomoseksualizma-i-yuvenalnoj-justitsii\(17.07.2011 18:25\)](http://www.juvenaljustice.ru/index.php/statji-yuvenalnaya-yusticiya/609-pedofilija-smes-gomoseksualizma-i-yuvenalnoj-justitsii(17.07.2011%2018:25))
45. Scheela & Stern, 1994, p. 91.
46. Shostakovich B. V., A comparative evaluation of the biochemical and psychopathological characteristics in subjects with signs of pedophilia / L. K. Smirnova, A. A. Tkachenko, I. M. Ushakova, A. V. Kartelisev, T. N. Nikolaeva. *Zh. Nevropatol. Psikiatr. im. S. S. Korsakova*. 1992. Vol. 92. № 5–12. P. 83–88.
47. Tyler R. P. Child pornography: perpetuating the sexual victimization of children / L. E. Stone. *Child Abuse Negl.* 1985. Vol. 9. № 3. P. 313–318.
48. URL: // <http://www.kriminal.lv/news/delo-latyshskogo-monstra-pedofil-ugrozhaet-samoub> (20 марта 2013 г.)
49. URL: // <http://www.vg.no/film/artikkel.php?artid=10047183>
50. URL: // <http://www.newsru.com/crime/14mar2003/pedofil.html>, а также URL: // <http://loralory.livejournal.com/15400.html>.
51. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=106782#
52. URL: <https://www.nsopw.gov.ru/home/about>
53. Vernon M., Issues in the sexual molestation of deaf youth / K. Miller. *Am. Ann. Deaf*. 2002. Dec. Vol. 147. № 5. P. 28–36.
54. Werner Stangls Arbeitsblätter. URL: <http://arbeitsblaetter.stangl-taller.at/MISSBRAUCH/MissbrauchFormen.shtml#Taeter>
55. Аванесов Г. А. Криминология и социальная профилактика.
56. Александров А. А. Интегративная психотерапия. СПб.: Питер, 2009. 352 с.
57. Андреева Л. А. О некоторых обстоятельствах, способствующих половым преступлениям несовершеннолетних, и мерах их предупреждения. *Вопросы борьбы с преступностью*. М., 1969. Вып. 10. С. 108–113.
58. Антонян Ю. М. Сексуальные преступления и их предупреждения / С. П. Позднякова. М.: ВНИИ МВД СССР, 1991. 156 с.
59. Аркуша Л. І. Поняття та класифікація злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 3. С. 220–223.

60. Батюк О. В. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посібник / Р. І. Благута, О. М. Гумін; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів, 2011. 323 с.
61. Бордилевский Э. И. Оперативно-розыскное обеспечение процесса расследований преступлений: сущность, задачи. *Актуальные проблемы теории и практики оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел*: материалы научно-практической конференции. М, 1996.
62. Василичук В. І. Оперативно-розшукова профілактика злочинів у бюджетній сфері: монографія. К.: Розвиток, 2011. 519 с.
63. Васильченко Г. С. Сексопатология: справочник / Т. Е. Агаркова; под ред. Г. С. Васильченко. М.: Медицина, 1991. 427 с.
64. Введенский Г. Е. Профилактика половых правонарушений гомосексуальных личностей. Л., 1963.
65. Волинець Л. С. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / Л. П. Гурковська, І. В. Савчук. К.: ТОВ «К.І.С.», 2011. 132 с.
66. Волинець Л. С. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / Л. П. Гурковська, І. В. Савчук. К.: ТОВ «К.І.С.», 2011. 132 с.
67. Воронова Ю. В. Соціально-психологічні детермінанти віктимної поведінки неповнолітніх жертв сексуальних злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук: спец. 19.00.06 «Юридична психологія». Х., 2005.
68. Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. М.: Юрид. лит., 1969. 177 с.
69. Гирфанов Р. М. Российский и зарубежный опыт борьбы с насилием в отношении детей / М. Ю. Калинкина. *Вопросы ювенальной юстиции*. 2008. № 1.
70. Говорун Т. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: навч. посібник / О. Кікенежді. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. 384 с.
71. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. М.: Рус. яз., 1979. Т. 2. 779 с.
72. Денисовский М. Д. Педофилия и инцест как формы проявления сексуального насилия над детьми. *Leges si Viata: международный научно-практический правовой журнал*. 2016. № 1/2. С. 40–44.
73. Денисовський М. Д. Захист прав неповнолітніх в контексті здійснення кримінального провадження: українські реалії та міжнародний досвід. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали міжнародної науково-практичної

- конференції (м. Тернопіль, 8–9 квітня 2016 р.). Тернопіль: Економічна думка, 2016 395 с. С. 29–33.
74. Денисовський М. Д. Основні причини виникнення статевих злочинів щодо неповнолітніх. *Права людини понад усе: збірник наукових статей за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 15 жовтня 2015 р.)* / укл. О. О. Гриньків. Тернопіль: Вектор, 2015. 180 с. С. 171–174.
75. Денисовський М. Д. Оперативно-розшукова профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск 2015*. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 280 с. С. 34–41. Інв. № 132
76. Денисовський М. Д. Педофілія як форма прояву сексуального насильства над дітьми. *Теорія і практика правоохоронної діяльності: міжнародна науково-практична конференція (м. Львів, 11 листопада 2016 р.)* / упор. Ю. С. Назар. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 460 с. С. 95–99.
77. Денисовський М. Д. Характеристика причин та умов вчинення статевих злочинів щодо неповнолітніх за сучасних умов. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права: збірник наукових праць*. Львів, 2015. Вип. 13. Серія юридична. 248 с. С. 139–143.
78. Денисовський М. Д. Щодо поняття сексуального насильства стосовно неповнолітніх. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 серпня 2016 р.)*. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2016. 136 с. С. 32–34.
79. Дерягин Г. Б. Педофилия. *Сексология и сексопатология*. 2006. № 2. С. 37–46. URL: <http://web.archive.org/web/20090214041241/http://sudmed-nsmu.narod.ru/articles/pedo2.html>
80. Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством: монографія. К.: Атіка, 2009. 240 с.
81. Джужа А. О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам проти статевої недоторканості дитини: монографія. К., 2013. 193 с.
82. Дремова И. А. Вопросы мотивации преступлений несовершеннолетних (по материалам уголовных дел по ст. 117 УК РСФСР). *Вопр. борьбы с преступностью*. М., 1971. Вып. 14. С. 106–114.
83. Дубина В. І. Взаємодія оперативних підрозділів Національної поліції України з іншими суб'єктами протидії торгівлі людьми: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2016. 275 с.
84. Дьяченко А. П. Проблемы борьбы с изнасилованиями. М., 1981.
85. Елемисов Г. Б. Изнасилование как тяжкое преступление против чести и достоинства женщины.
86. Емец О. Н. Современные особенности профилактики преступлений против нравственности. URL: <http://www.lpajournal.com/wp-content/uploads/2015/12/...pdf>

87. Жижиленко А. А. Половые преступления / Л. Г. Оршанский. М.: Рабочий суд, 1927. 260 с.
88. Жижиленко А. А. Половые преступления. М.: Право и жизнь, 1924. 220 с.
89. Журавель Т. В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей: навч. Посібник. *Соціальна педагогіка* / за заг. ред. О. В. Безпалько. К.: Академвидав, 2013. С. 197–209.
90. Журавлева Т. М. Помощь детям – жертвам насилия / Т. Я. Сафонова, Е. И. Цимбал. М.: Генезис, 2006. 112 с.
91. Загальна характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. URL: http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_osob/Files/Lekc/T5/T5_P1.htm
92. Звіт про соціологічне дослідження «Проведення комплексної оцінки масштабів продажу дітей, дитячої проституції та порнографії в Україні. Етап 2: Результати опитування дітей з груп підвищеного ризику постраждати від торгівлі дітьми, дитячої проституції та порнографії». К., 2009.
93. Иващенко А. Е. Методология правового исследования насилия / А. И. Марченко. *Социально-правовые проблемы борьбы с насилием*. Омск, 1996.
94. Игошев К. Е. Введение в курс профилактики правонарушений / В. С. Устинов. Горький, 1977.
95. Имелинский К. Сексология и сексопатология / пер. с польск. М.: Медицина, 1986. 424 с.
96. Капитунов А. С. Насильственные половые преступления против несовершеннолетних: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Краснодар, 2006. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/218479.html>
97. Каретников И. В. Проблемы профилактики правонарушений в местах лишения свободы. М., 1985.
98. Келли Г. Основы современной сексологии / пер. с англ. СПб.: Питер, 2000. 896 с.
99. Кириллов Д. А. Индивидуальная профилактика преступлений ОВД. Тюмень, 1983.
100. Климов И. А. Прогнозирование оперативной обстановки. М.: ВЮЗШ МВД РФ, 1993.
101. Козлюк Л. Г. Віктимна поведінка неповнолітніх жертв статевих злочинів. URL: <http://pravoznaves.com.ua/period/article/16007/%CB>
102. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
103. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу. К.: Атіка, 2008. 352 с.
104. Костенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук:

- спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2004.
105. Крафт-Эбинг. Половая психопатия. М.: Республика, 1996. С. 538.
  106. Криминология / отв. ред. В. К. Звирбуль. М.: Юрид. Лит., 1979. 304 с.
  107. Криминология / под ред. А. И. Долговой. М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1997. 779 с.
  108. Криминология / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. М.: Юристъ, 1995. 630 с.
  109. Криминология / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. М., 1994.
  110. Криминология / под ред. Н. Ф. Кудрявцевой, Г. М. Миньковского. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1998. 690 с.
  111. Курс советской криминологии. М., 1985.
  112. Курс советской криминологии. Предупреждение преступности / под ред. В. Н. Кудрявцева. М.: Юрид. Лит., 1986. 350 с.
  113. Левин И. Сексология и сексопатология. М.: Медпрактика, 2000. С. 75.
  114. Лысова А. В. Насилие в семье. Владивосток: ДВГУ, 2001. С. 34.
  115. Люблинский П. И. Преступления в области половых отношений. М. – Л.: Право и жизнь, 1925. 240 с.
  116. Маляренко В. Т. Про статеві злочини та інші сексуальні зловживання щодо малолітніх і неповнолітніх / Я. В. Мачужак. *Коментар судової практики в кримінальних та адміністративних справах Постанови Пленуму Верховного Суду України (1995–1997)*. К.: Юрінком Інтер, 1998.
  117. Мани Д. Судебная сексология: серийные изнасилования и сладострастные убийства. М., 1994.
  118. Мартиросьян А. М. Насильственные половые преступления в отношении несовершеннолетних (уголовно-правовой и криминологический аспекты): автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Р-н-Д, 2009. URL: <http://www.dissercat.com/content/nasilstvennye-polovye-prestupleniya-v-otnoshenii-nesovershennoletnikh-ugolovno-pravovoi-i-kr>
  119. Масленников К. И. Оперативно-розыскные и криминологические проблемы предупреждения насильственных действий сексуального характера. дисс. ... канд. юрид. наук. СПб., 1999. URL: http://kalinovskyy-k.narod.ru/b/masl-g2.htm#_ftn1
  120. Маслов В. М. Нарушения психосексуальных ориентаций по возрасту объекта / И. Л. Ботнева, Г. С. Васильченко. *Сексология*. М.: Медицина, 1990. С. 427–429.
  121. Мастерс У. Основы сексологии / В. Джонс. М.: Мир, 1998. С. 451.
  122. Мать принуждала дочь к интиму. URL: <http://www.stakhanov.org.ua>
  123. Миловянова М. М. Методика расследования сексуальных преступлений, совершаемых в отношении малолетних детей: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». М., 2003.

124. Мильман Б. И. Импотенция. М., 1965.
125. Михайлова О. Ю. Криминальная сексуальная агрессия: теоретико-методологический подход. Р-на-Д: Изд-во Ростов. ун-та, 2000. 325 с.
126. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсеєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – К.: Атіка, 2010. – Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – 1128 с.
127. Нагаев В. В. Преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних: психологическая экспертиза и правовая защита. *Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы*. 1998. № 4. С. 71.
128. Науково-практичний коментар до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» / В. В. Голина, Н. О. Гуторова, О. М. Руднева та ін. Х., 2003. 124 с.
129. Нохуров А. С. Нарушения сексуального поведения. М., 1988.
130. Оперативно-розшукова профілактика згвалтуванням: монографія / А. В. Баб'як, М. В. Стацак, К. В. Шахова, В. В. Шендрик. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 202 с.
131. Оперативно-розсыскная деятельность: учебник / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова, А. Ю. Шумилова. 2-е изд., доп. и перераб. М.: ИНФРА-М, 2004. 848 с.
132. Петрушенко В. Л. Філософія: навч. посібник. 2-е вид., випр. і доп. К.: Каравела, 2002. 544 с.
133. Пионтковский А. А. Преступления против личности. М., 1938. 300 с.
134. Побегайло Э. Ф. Криминологическая характеристика и предупреждение насильственной преступности. *Российский криминологический взгляд*. 2007. № 3.
135. Подольська Є. А. Філософія: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 669 с.
136. Потапов С. А. Жертвы сексуальных преступлений. М., 1969.
137. Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх: Закон України від 25.09.2008 р. URL: zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=600-17.
138. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 р. № 1296-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>
139. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>
140. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
141. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 70. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
142. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: Постанова Пленуму Верховного Суду

України від 30.05.2008 р. № 5. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08>

143. Проблеми насильства над дітьми. URL: <http://familytimes.com.ua>
144. Проценко Н. Как выявить и пресечь сексуальное насилие над детьми? / Н. Проценко. URL: <http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-21247/#video-24665>
145. Пятницкий Л. Я. Половые извращения и уголовное право. Могилев, 1910.
146. Рахметов С. М. Деятельность органов внутренних дел в борьбе с развращением малолетних и вопросы квалификацы этого преступления: учеб. пособие. Караганда, 1987. 100 с.
147. Ривман Д. В. Потерпевший от преступления: личность, поведение, оценка. Л., 1973.
148. Роберт Крукс. Сексуальность / Карла Баур. (Robert Crooks, Karla Baur «Our Sexuality», 8th ed., 2002). – 437 с.
149. Рыбальская Р. Я. Методика изучения личности потерпевшего по делам о преступлении несовершеннолетних. Иркутск, 1975.
150. Сахаров А. Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР. М., 1961.
151. Сексуальне насильство над дітьми URL: <http://pan-ta-pani.com/11770-seksualne-nasilstvo-nad-ditmi.html>
152. Сексуальные преступления против несовершеннолетних. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/cite_note-STATALL-2
153. Сергеев А. И. Индивидуальная профилактика преступлений и ее совершенствование / А. И. Сергеев // Проблемы профилактики правонарушений в условиях дальнейшего расширения и углубления социалистической демократии, гарантированной новой Конституцией ССР. – Иркутск, 1978.
154. Сергеев В. В. Выявление лиц и фактов, представляющих оперативный интерес для ОВД / А. С. Шленов. Горький, 1987.
155. Сергеев В. В. Выявление лиц и фактов, представляющих оперативный интерес для ОВД / А. С. Шленов. Горький, 1987.
156. Семейный кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page4>
157. Стандарты сексуального образования в Европе. Рамочный документ для лиц, определяющих политику, руководителей и специалистов в области образования и здравоохранения / Европейское региональное бюро ВОЗ и ФЦПСЗ. Кельн, 2010. – 85 с.
158. Старович З. Судебная сексология / пер. с польск. М.: Юрид. лит., 1991. 336 с.
159. Стасенко В. Г. Професія психолог у сучасному світі. URL: <http://medbib.in.ua/mifyi-seksualnom-nasilii.html>
160. Сурков К. В. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел / Ю. Ф. Кваша. СПб., 1998.
161. Тарасенко С. П. Некоторые актуальные вопросы совершенствования оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел в

- современных условиях. *Актуальные проблемы теории и практики оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел*: материалы научно-практической конференции. М.
162. Тарасюк Я. Поняття та сутність оперативно-розшукової профілактики. URL: http://blogdocentyarynatara.io.ua/s2304685/ponyattya_i_sutnist_operativnog_ozshukovoe_profilaktiki
163. Тер-Акопов А. А. О правовых аспектах психологической активности и психологической безопасности человека. *Государство и право*. 1993. № 4. С. 88–97.
164. Тимошина Е. М. Преступность в отношении. URL: http://www.riss.ru/demography/famille/3586-prestupnost-v-otnoshenii-detej#_ftn2
165. Ткаченко А. А. Аномальное сексуальное поведение / Г. Е. Введенский. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 657 с.
166. Украина стала мировым центром детского порно. URL: <http://for-ua.com/ukraine/2007/11/07/095744.html>
167. Федоров А. В. Содействие граждан органам, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность / А. В. Шахматов. СПб., 1999.
168. Франк Л. В. Виктимология и виктимность (об одном новом направлении в теории и практике борьбы с преступностью). Душанбе: Ирфон, 1972.
169. Центров Е. Е. Криминалистическое учение о потерпевшем. М., 1988.
170. Шарапов Р. Д. Физическое насилие в уголовном праве. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 190 с.
171. Шереги Ф. Э. Причины и социальные последствия п'янства. *Социологические исследования*. 1986. № 2.

Навчальне видання

Денисовський Михайло Дмитрович
Федчак Ігор Андрійович

**СУТНІСТЬ ТА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ
СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ
І МАЛОЛІТНІХ**

Посібник

Здано до набору 10.02.2018. Підписано до друку 20.02.2018 р.
Формат 60x84/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Romans.
Віддруковано на різнографі. Ум. друк. арк. 7,67.
Наклад 100 прим. Зам. № 36.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.